

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XLVI

1 * Q * 2 * 6

ŠT 2

Vsebina zvezka za mesec februar:

1. Anton Lajovic: Misli o umetnostni politiki	81
2. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	95
3. Pavel Golia: Trubadurjeva izpoved	107
4. Dr. N. Preobraženski: Nova Rusija	
4. A. Jakovljevič	109
A. Jakovljevič: V rojstnem kraju	110
5. Cv. Golar: V goricah	123
6. Dr. Alma Sodnikova: Vebrov estetski sistem v luči tradicijskih estetskih teorij. (Konec prihodnjič.)	124
7. Srečko Kosovel: Ponižanje	130
8. Dr. Fr. Goršič: Dušanov zakonik v slovenščini	131
9. Francè Bevk: Beg pred senco. (Dalje prihodnjič.)	140
10. Književna poročila	147
Slovenska dela: Josip Ribičič, Zavratne pošasti (Pavel Karlin). — Giovanni Boccaccio, Dekameron (A. Debeljak). — Fridolin Žolna, Tokraj in onkraj Sotle ter tam preko (A. Debeljak). — Slovenske debatne ali komorne pisme v minuli 60letni dobi (Konec. — R. Binter). — Srbsko-hrvatska dela: Jovan Paliković, Prognani (V. Levstik). — Ivo Andrić, Pripovedke (J. Šega). — Svetislav Stefanović, Pesma nad pesmama (V. Levstik). — Gustav Krklec, Dostojevski kao čovek (V. Levstik).	
11. Kronika	155
Domači pregled: Spomenik septembrskim žrtvam (K. D.). — Inozemski pregled: Kultura in umetnost v novi Rusiji (F. A.).	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta 60 Din, za četrt leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Na reklamacije se pošlje reklamirana številka brezplačno le tedaj, če se je ista reklamirala najkasneje en mesec po njenem izidu. Za poznejše reklamacije se mora reklamirana številka plačati.

Urejuje: FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani (Fran Šarabon).

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

Anton Lajovic / Misli o umetnostni politiki

Ko se lotim govoriti o umetnostni politiki, se zavedam ne samo važnosti tega vprašanja, temveč zlasti njegove velike zamotanosti. Vnaprej moram povedati, da si pod besedo politika mislim vsako smotreno delovanje, ki ima pred seboj kot cilj: vplivanje na določeno stroko j a v n e g a življenja. Dobro politiko imenujem ono, katera s porabo najmanjše energije dosega svoj cilj. Če govorim o umetnostni politiki, je s tem že rečeno, da umetnosti nikakor ne smatram za kako privatno zabavo ali za luksusni predmet, temveč za važno socialno udejstvovanje. Ni pa mogoče delati dobre politike v kakršnikoli stroki, ne da se v tej orientiram kolikor mogoče dobro. Preden bom torej mogel govoriti o smotrenem udejstvovanju posameznika ali pa socialnih grup nasproti umetnosti, je treba, da vsaj v glavnih obrisih označim pomen umetnika in umetnosti v socialnem žitju. Podati bom mogel v tem obrisu le nekaj dogmatičnih misli, razločenih samo v toliko, da bodo razumljive. Medsebojna prepletenost družbenega življenja je tako ogromna mreža sil, ki učinkujejo v socialnem žitju, tako gosta, da na kratkem prostoru ne bi bilo mogoče eksponirati vse prepletenosti. Moja naloga bo, poudariti le nekatere najbolj značilne poteze, pri čemer mi je jasno, da v življenju samem ni tako ostrih črt. Izolirane jih bom pokazal samo zaradi metode spoznave, ker bi se drugače o teh kompliciranih pojavih sploh ne dalo niti govoriti, niti jih spoznavati. Tudi ne bom skušal podajati nikakih definicij, ker je večina družabnih pojavov taka, da se ne dajo stisniti v kratke definicije. Ne mislim si, da bo podana slika popolna, niti da je moje gledanje brez zmot. Moj namen je agitatoričen, želim odziva in živahne diskusije o tem tako malo raziskanem in vendar vitalnem vprašanju.

Razmerje umetnika in umetništva do svojega naroda in obratno.

Zanimalo me je svojčas vprašanje, zakaj tako dogmatično verjamemo v kulturno in umetniško vrednost narodne pesmi. Izluščila se mi je končno tale misel: Narodno pesem je narodu nekoč zapel anonimni narodov pevec in narod si je tako pesem

osvojil, če je bila skladna z njegovim čuvstvovanjem in z njegovim nezavestnim umetniškim idealom. Če je bil narodni pevec globoko nadarjen, tako da je njegova pesem imela močno «vitaliteto», se je pesem obdržala skozi daljše dobe. Dolžina te dobe pa je objektivno merilo o življenski sili dotične pesmi. Čim dalje se je v narodu ohranila, tem bolj se je s tem pokazala njena življenska in s tem umetniška sila. Tako pesem so mogli potem smatrati za pravi izraz narodove psihe, ker bi si pesmi narod ne bil osvojil, da ni odgovorjalo njegovemu bistvu. Na drugi strani se je mogla pesem smatrati za dragoceno in vredno, ker je šla skozi občutljivo drobno sito dolgih dob, in bila tako preizkušena, koliko ima zlata v sebi.

Iz tega je razvidno, da je pevca narodne pesmi smatrati kot izrazitelja narodnega glasbenega čuvstvovanja in torej kot nositelja narodove glasbene psihe.

Vloga vsakega umetnika narodovega je v bistvu enaka vlogi narodnega pevca, ki je ustvaril narodno pesem. Narodov umetnik je eksponent narodove umetniške duše.

Dasi ima umetnina, ko je vtelešena, socialno funkcijo, je vendar za razmerje umetnika do porajajoče se umetnine kategorični imperativ geslo: *L'art pour l'art*.

O kulturi se je že pisalo z najrazličnejših vidikov. Da točno opredelim ta pojem, pojmujem umetnostno kulturo čisto konkretno na tale način: Umetnostno kulturo Slovencev na primer v letu 1925. imenujem celoto vseh umetnostnih del, katera so Slovenci ustvarili v tem letu. Pri tem ne razločujem boljše in slabše kvalitete, ampak jemljam vsa dela kot celoto, ker samo njih celota kaže pravo fiziognomijo slovenskega naroda v letu 1925., in sicer njegovo umetnostno fiziognomijo z vso svetlobo in z vsemi sencami. Izraz tega obraza ne vidim popoln, če bi mu vzela eno ali drugo.

V celoti ustvarjajočih umetnikov v letu 1925. je reprezentirana umetniška ustvarjajoča sila slovenskega naroda v tej dobi.

Iz funkcije, katero opravlja umetnik na opisani način v svojem narodu, pa potekajo zelo značilne poteze umetnikovega življenja.

Prva taka poteza je ona, ki so jo svoj čas označevali z romanticizmom, kjer se je zlasti pesnik smatral za nekakega preroka in Mesijo svojega naroda. Prepričanost umetnikova o svojem poslanstvu je temeljna črta njego-

vega čuvstvovanja.¹ Ta črta je v vsakem umetniku v izdatni meri izražena, najsi se tudi na zunaj prikazuje primerno značaju umetnika manj izrazito. Ta prepričanost o svoji važnosti, ki jo ima umetnik, se često zdi preprostu človeku kot domišljavost. Vendar je ta lastnost umetniku biološka nujnost, katera ga drži na površju v sredi okolice ljudi, navadno desinteresiranih in mrzlih nasproti početju umetnika. Če mislim na to lastnost, mi prihaja asociativno na misel sipa, katera se sovražnika ubrani s tem, da brizgne iz sebe cel oblak črnila, ki jo zakrije pred zasledovalcem. Enako je misel o svojem poslanstvu, živeča v umetniku, tista, ki ga kakor v bato povija in ki brani, da mrz in nezanimanje njegove okolice ne sežeta do umetnika.

Če gledam na umetnost kot na socialni pojav in se vprašam, katera socialna skupina je tista, ki je naravni nositelj umetnostne kulture, ne najdem drugega odgovora, kot da je **edini socialni nositelj kulture narod**. To je v področju literature tudi brez nadaljnega jasno. Literaturo ustvarja pisatelj v okviru svojega jezika in naroda in so tako literarne umetnine enega naroda izolirane po jeziku od literarnih umetnin drugega naroda. Noben prevod ne more dati iste točne umetninske fiziognomije kot jo daje v lastnem jeziku pisani original. Kar velja za literaturo, velja v enaki meri za druge umetnosti, dasi se na prvi hip zdi, kot da druge umetnosti niso med seboj enako ostro izolirane, kakor je literatura.

Razločiti mi je razmerje naroda do lastne države in njihovih odnosov k umetnostni kulturi. Zaradi lažjega razumevanja dajem poenostavljen vzgled. Recimo, da si hrvatski narod ustvari sam zase državo, v kateri naj bivajo sami Hrvati. Če si mislim, da si oni ustvarijo tako državo, s tistimi državnimi prerogativami, kakršne imajo danes evropske države, potem se more reči na kratko, da bi ta njihova država imela kot vsaka sedanja evropska država sledeče naloge: Braniti svoj narod pred sovražnimi dejanji zunanjih narodov, drugič, vzdrževati red v notranjosti, tretjič, skrbeti eventualno civilizatorično za napredek svojega naroda s tem, da narod opremi s sodobnimi tehničnimi sredstvi napredka, med kar spadajo poleg javnih občil tudi šole, in končno zadoščati — pa v zelo omejenem obsegu — nekim socialnim potrebam v

¹ Ta poteza ni omejena samo na umetnika, temveč jo kažejo vsi voditelji socialnih skupin. Na primer je bil Wilson prepričan, da ga je usoda izbrala v izvršitev velike zgodovinske naloge, ki je ne bi mogel nikdo drugi izvršiti. V isto poglavje spada ideja «Gottesgnadentum»-a.

ožjem pomenu besede. Iz tega se vidi, da celotno udejstvovanje države, dasi popolnoma sodobno urejene, ne zajema več, kot samo majhen del narodovega življenja. Vse ustvarjajoče življenje naroda pa poteka samo izven države in državne ingerence. Narod sam si s svojimi silami ustvarja svojo umetnost, svojo znanost, svojo industrijo, svoje gospodarstvo. Država ta razvitek s svojimi materijelnimi sredstvi lahko nekoliko podpira in pospešuje, toda razvitek sam ne leži v njenem delokrogu. Še več! Izven državne ingerence poteka delo naroda še celo v tistih granah življenja, glede katerih se zdi, da spadajo v izključno kompetenco države. Vzemimo pravo! Država je prepredla vse življenje svojega naroda v moderni dobi s silno gosto pleteno mrežo prava, toda v resnici poteka življenje tako, da niti desetina vseh pravnih poslov, kar jih sklepa narod v svojem področju, ne pride do tega, da bi o njih izrekli svoje pravno mnenje državni organi. Pretežno množino pravnih poslov uredi narod sam med seboj, in sicer po svojem lastnem pravnem prepričanju. To prepričanje je celo lahko povsem drugačno in nasprotno državnemu pravu, zlasti tačas, če je država kot n. pr. na Hrvaškem nad ta narod poveznila tuje, rimsko-nemško pravo, ki ne soglaša z narodovim pravnim čutenjem.

To vede do spoznanja, da v tej, za umišljen vzgled vzeti, čisto narodni državi nikakor ne gre istovetiti države z narodom. Tudi v tem narodu je ta njegova država: družabna organizacija s čisto določenim in omejenim delokrogom, kateri obsega le prav majhen del vsega življenskega udejstvovanja narodovega. Potemtakem je ločiti v tej državi dve socialni tvorbi: ena je država, druga je v njej bivajoči narod. Vsaka izmed obeh ima drugačne funkcije in drugačen delokrog. Vsaka izmed obeh pa obsega v sebi iste individue-posameznike. Potemtakem pripada vsak posameznik v tej državi dvema socialnima grupama. V delokrogu države stoji ta posameznik v direktnem razmerju k državi, v delokrogu naroda pa stoji samo v indirektnem razmerju k državi in v direktnem samo k narodu.

Ta razločitev v dve socialni skupini se mi zdi izredno važna in praktično dalekosežna, ne samo v vprašanju umetnostne politike, temveč tudi v vprašanju državne politike kat exohen.

Prvo skupino imenujem: «u s t v a r j a j o č o skupino», drugo pa: «o h r a n j u j o č o skupino».²

² Misel nekega prijatelja, da je država narodu isto, kar lupina školjki, je gotovo plastična in do neke mere pravilna.

V državi, kot smo si jo umislili zgoraj, recimo, da je pet političnih strank. Politično stranko smatram kot nositeljico posebne idejne orientacije napram aktualnim državnim problemom. Celota političnih strank v državi nudi politično fiziognomijo države in s tem torej enega dela narodovega življenja. Posamezna politična stranka torej pomenja del enega dela narodove duševnosti.³

Temu nasproti vidimo, da umetnik v svojem narodu pomenja izraz celotne psihe dotičnega naroda, v kolikor se ta psiha objektivira v umetnosti. Iz tega razmerja izhaja novo prese- netljivo dejstvo, ki se zdi kot zakon, namreč:

Nobenemu umetniku ni mogoče, biti pripadnik politične partije.

Umetnikovo življenje, oprto in gledajoče vedno na celoto naroda in upirajoče se instinktivno vsakemu omejujočemu vplivu, ni sposobno iti pod igo kakršnekoli strankarske dogme. Posamezni nasprotni slučajji ne morejo anulirati pravila.⁴

V ustvarjajočem umetniku sta gonilni dve glavni močni sili. Individualna njegova nadarjenost kot glavna komponenta in poleg nje pa druga zelo močna, čeravno po mojem neravnovesna prvi, namreč skozi vse življenje idoče vplivanje umetnikove narodove okolice na umetnika.

V njem torej delujejo sile tradicije, torej preteklosti, katerih nositelj je vsa ta okolica in katere bistveno oblikujejo umetnikovega duha, na drugi strani pa so umetnikove lastne tvor- ne sile, t. j. pogon v bodočnost. Čim večje so slednje, tem dragocenejše je to za narod. Toda hkrati ustvarjajo umetniku tem tragičnejše osebno stanje, čim večja je njihova dinamika. Čim večji je namreč duševni zalet umetnika, tem večja je distanca, katera ga loči od njegove narodove okolice, tem večja je tudi njegova izolacija in osamljenost. Čim dalje sega njegov duh v bodočnost, tembolj postaja njegovo življenje žrtvovanje. Kristusovo žrtvovanje in smrt na križu je globok mističen simbol ter znamenje, kako daleč bo v razmerju z žrtvijo segalo čez stoletja njegovo delo.

³ V praktičnem strankarskem politiku se križajo idejni tokovi iz obeh skupin, iz ustvarjajoče in iz ohranjujoče.

⁴ Izmed naših pomembnejših umetnikov se je n. pr. Cankar bil formalno organiziral kot socialni demokrat, vendar vsi, ki so ga kot takega poznali, pričujejo, da je bil prav oddaljen od tega, kar pričakuje stranka od svojega ortodoksnega privrženca.

Med genijem, čigar duševna sila ne preneha skozi stoletja vleči narod za seboj, vse do najprimitivnejšega in najslabotnejšega umetniškega tvorca je naravno razprostrta velika množina tvorcev najrazličnejših dinamičnih stopenj, kateri so v celoti narodu potrebni, da ga umetniško razvijejo in kateri v konkretnem trenutku reprezentirajo kot celota ustvaritveni niveau narodov. Učinkovanje celotnega umetništva na narod dviga počasi narodov niveau, kateri je od svoje strani zopet podlaga novemu razvoju. Tako se brez prestanka pretaplja preteklost s sedanostjo v bodočnost.

Skrivnostna je lastnost, da se je človekova duša zmožna prenasititi konkretne oblike življenja. V tej lastnosti je zasidran vsak novi pokret v duševnem življenju. Ona je mati «svete nezadovoljnosti». Odtod izvirajo nasprotstva med otcem in sinovi. Vsaka nova generacija se instinktivno in nezavedno postavlja v nasprotje, celo v sovražnost s prejšnjo generacijo. In vendar je nova generacija s staro generacijo tesno zvezana, če ne z drugim, je zvezana s preteklostjo potom negacije in je ravno potom te negacije sama bistveno oblikovana.

Če celota narodovih umetnikov z njihovimi, recimo, v l. 1925. ustvarjenimi deli reprezentira umetniško fiziognomijo svojega naroda v tem letu, reprezentira celotno umetništvo ene generacije s svojimi deli fiziognomijo naroda v teku te generacije. Isto velja za vse prejšnje generacije.

Čez stoletja teče življenje naroda kot svojevrstnega socialnega pojava. Njegovo duševno življenje ostaja nekaka konstanta, navzlic temu, da se članstvo naroda od časa do časa popolnoma izpremeni. Nekateri govorijo o narodovi otroški, mladeniški dobi, o njegovi moški dobi, o njegovi starosti itd. Vse to se zdi mišljeno preveč po analogiji človeškega organizma. Toda gotovo je, da celotno duševno fiziognomijo naroda poznam le, ako poznam njegovo duševno razvojno črto čim bolj natančno skozi stoletja njegovega žitja. Enako kot morem individualnost posameznika točno določiti le, če ga poznam skozi njegovo življenje v najrazličnejših življenskih položajih.

Med ustvarjajočimi umetniki, se mi zdi, da je dvojica tipov. Eden, ki organsko nadaljuje kulturno rast narodovo v preteklosti, segajočo do njegove dobe, in drugi tip, katerega značilnost je v tem, da se postavlja v ostro nasprotje vsej tradiciji in jo principijelno negira. To je revolucionarni tip. Ta je glavni motor kulturnega življenja in povzroča, da se ob njegovem udejstvovanju silno pospeši tempo kulturnega razvoja. Ta tip je

oni, ki oznamujejo početak novih kulturnih faz. To je tragična figura pred onim drugim, ker stoji v izrazitem nasprotju s svojo okolico.

Material, v katerem postane meso in kri umetnikov zamislek, je odločilen za to, ali nastane umetnina, ki jo more ljubitelj neposredno uživati, ali pa umetnina, ki jo je moči uživati šele potem posredovalca. Po materialu, v katerem je umetniška ideja utelešena, razlikujem prostorninsko in časovno umetnost. Simfonijo je n. pr. mogoče kot celoto apercipirati le razvito v času. Drame kot celote ne morem apercipirati na isti način kakor kip, katerega objamem v trenutku, dočim dobim sliko o drami samo po preteku daljšega časa. Prostorninske umetnosti so slikarstvo, kiparstvo in arhitektura, časovne umetnosti pa glasba in literatura, zlasti dramatična umetnost. Pri časovnih umetnostih stopa med ustvaritelja umetnine in pa med uživajočo publiko posebna grupa umetnikov: reproduktivni umetniki. Umetnik-tvorec časovne umetnine in reproduktivni umetnik sta vezana drug na drugega. Vendar se zdi jasno, da je za kulturni razvoj ustvarjajoči umetnik odločilnega pomena. V primitivnih dobah naroda je časovni umetnik tudi navadno sam reproduciral svojo tvorbo.

Tudi med reproduktivnimi umetniki se zdi, da prevladujeta dva tipa. Ena skupina med njimi ima tendenco, samo svoje strokovno znanje iznašati pred publiko na čim efektnejši način. Njej ne gre za kulturo, temveč za osvetlitev samega sebe. Ti so kot kresnice, kojih svetloba je toliko močna, da osvetljuje ravno še nje same. To so razni virtuozi, dirigentske primadone, gledališke zvezde itd. Rekel bi jim kresničarji. Njih pomen za kulturni razvitek je nezaten in zgolj tehničen.

Druga skupina je ona, ki se postavlja v službo umetnosti in kulture in ji ni mar tega, da bi sama sebe osvetljevala. Ta je prava posredovalka med ustvarjajočim umetnikom in njegovim narodom. Ona ustvarja neminovne kulturne vrednote s tem, da vzdržuje kontakt med obema.

Umetnostno življenje povzroča, da se razvije v narodu polagoma plast tako zvanih diletantov. Beseda je dobila zaničljiv pomen vsled krivičnega zadržanja, ki ga je nasproti tej plasti zavzel poklicni umetnik. Sociološko pa je upoštevati to plast samo v prvotnem zmislu besede kot plast onih, ki se radujejo ob umetnosti in ki jo ljubijo. Oni so tista najozjja, gorka atmosfera, katera neposredno obkroža življenje umetništva, tista sfera, ki je umetniku potrebna, da more umetniško dihati.

Plast diletantov v zvezi s celotnim narodom, izvzemši one posameznike, ki so za umetnost popolnoma gluhi, tvori ono polje (poslužiti se moram primere, da na kratko stvar razumljivo povem), v katerem ima rasti vsaka umetnina narodovega umetnika in od čigar notranjih sestavin je odvisno, ali bo vanj vsajena umetnina-sadika živela in se v svojih vplivih široko razprostrla ali pa bo v kratkem usahnila. Če so sestavine umetnine take, da ne odgovarjajo notranji strukturi polja, bo umetnina kmalu zamrla brez sledu. To polje je oni znameniti regulator, ki izločuje vse tuje kulturne vplive, v kolikor so protivni njegovemu bistvu, s tem, da jih pusti zamreti v kratkem, čim so presajeni na njegova tla. Ta regulator je ravno vsled te svoje funkcije veliki oblikovalec bodočnosti narodove kulture.

Razmerje naroda do tujih kultur.

Kakšen je cilj žitja narodov, nam je zavito v temo. Vidimo pa, da se vsak narod trudi, svoje duševne sile razviti do najvišje mere. Res je življenje naroda treba vzeti samo tuzemsko in če naj je sicer tudi posamezniku sojeno kako posmrtno življenje, je gotovo, da narod kot celota ne bo prišel v nebeško kraljestvo. Navzlic temu ne morem misliti, da bi narodov napor za ohranitev svojega fizičnega življenja bil bližji skrivnostnemu cilju narodovega žitja, kot pa njegov napor, da se ovekoveči v svojih duševnih tvorbah. Če si predstavljam, da s svojimi duševnimi ustvaritvami vsi narodi bogatijo neki skupni, vsečloveški duševni fond, se mi zdi gotovo, da vrednote, katere naj posamezni narod prinaša v ta skupni fond, morajo zlasti obstajati v onih duševnih potezah, ki so lastne samo dotičnemu narodu. Zdi se mi, da je tu na mestu popolna analogija z vrednostjo posameznika v življenju naroda ali družbe. Čim bolj izrazito individualnost ima posameznik, tem večja je njegova dragocenost za družbo. Elementarni pogoj za obstanek družbe je bistvena različnost posameznih individujev v njej, ker le na ta način more družba živeti in zadovoljevati vse svoje duševne in fizične potrebe. Na tej različnosti bazira družbena tako vitalna potreba delitve dela. Če bi bili vsi ljudje ustvarjeni enako, z isto vrsto talenta in z enako njegovo silo, bi družba morala razpasti takoj.

Kakor vidimo, vede socialni razvoj z nujnostjo do čim večje individualizacije, do čim večjega poudarka vsakega posameznika. Isti razvoj vede v višji kategoriji do čedalje večje pomembnosti vsakega naroda. Svetovna vojna je temu razvitku v Evropi pripomogla do močnega izraza. Ni dvoma, da bodo isto razvojno pot

šli vsi narodi na svetu (glej gibanje na Kitajskem in v Indiji). Po kulturi razlikujemo mlade in stare narode. Kulturno stare narode običajno imenujejo tiste, katerih poimenska kultura je stara že več stoletij. Dokler je namreč narod bil malo razvit, so duševno življenje v njem razvijali anonimni tvorci. Narod ni polagal važnosti na osebo, ki mu je zapela ali zložila narodno pesem. Daljnji razvoj vede do tega, da narod s pažnjo gleda duševnega tvorca, si zapomni njegovo osebo, ime in delo. Mlade narode v nasprotju s prejšnjimi imenujejo one, katerih zavestna kulturna doba je novega datuma. Zavestno jo imenujem po tem, ker narod s pozornostjo sledi svojemu tvorcu in ceni njegovo delo kot svoj lastni umetniški izraz.

Predzavestna doba narodove kulture je po navadi tačas, ko narod živi izoliran od drugih narodov in ko nima ž njimi občevanja. Ta doba običajno pokazuje v narodovih duševnih tvorbah največjo samobitnost in originalnost in duševne pridobitve te dobe ostanejo ohranjene v narodu tem dalje, čim manj pride v stik z drugimi narodi.

Ko pa se življenje razvije in začne narod občevati z drugim narodom, se pojavljata v njegovem duševnem življenju dve močni, glavni komponenti. Komponenta njegove lastne do tedaj razvite duševnosti se prične križati s komponento tuje kulture, pri čemer je naravno, da je prva močnejša, ker je z nešteto vezmi preteklosti zvezana v duši naroda.

Sočasnost mladih in starih kultur kaže na popolnoma samostojno razvitje vsakega naroda. Ni naroda na zemlji, čigar individualna rast bi bila identična ali slična oni drugega naroda. Mlad narod, ki šele danes stopa v zgodovino in začneja razvijati svojo kulturo, nikdar v tem razvitku ne bo preživel faz, katere je n. pr. preživel v srednjem veku narod s staro kulturo, ki sega, recimo, preko srednjega veka nazaj. Zaradi tega ne morem priznati v umetnosti principa o absolutni vrednosti umetnine, temveč samo princip relativne vrednosti. S tem hočem reči, da katerokoli umetniško delo kakega naroda za tuj narod niti daleč ne more imeti iste vrednosti kot za lastni narod. Absolutno pogledano, more biti kakšno umetniško delo na sebi dovolj slabotno in je vendar mogoče, da je za lastni narod sam pomenilo silno dragoceno fazo razvoja. Življenjska vrednost umetnine je torej ocenljiva samo tako, kakšno vlogo je umetnina vršila v razvitku lastnega naroda. Hoteti jo meriti z absolutnim merilom, bi se reklo, odvzemati ji njeno funkcijonelnost kot izraz duševnega življenja narodovega. Za mlade narode bi bila ideja o

absolutni vrednosti samomorilna. Naravno je namreč, da narod, ki je v začetku razvoja, nikakor ne bo mogel ustvariti niti po dinamiki niti po tehniki takoj takih del, ki bi se mogla kosati z istočasnimi ustvaritvami starega naroda. Ideja absolutne vrednosti bi morala torej mlad narod vesti do tega, da bi opustil vsako produkcijo, ker bi njegova produkcija ne mogla vzdržati ravnotežja s produkcijo starih narodov.

Slovenci, Hrvati in Srbi imamo vsi še zelo mlade kulture. Če naj stopimo vredno v vrsto starejših narodov in če naj tudi doprinesemo svoj del v občečloveški fond duševnih ustvaritev, je treba, da ustvarjamo taka dela, ki bodo kazala našo narodno individualnost. Slovenci in Hrvati smo bili bolj podvrženi zapadno-evropskim kulturnim vplivom, Srbi orientalnim. Nikomur v korist ne bi bilo, če bi hoteli ustvarjati umetnine tako, kakor Nemci, ali kakor Francozi ali kakor Lahi, temveč treba je, da najdemo svojemu narodu svoj izraz. Čim bolj pa se rešimo tujih vplivov in čim bolj se tako približamo psihi lastnega naroda, tem dragocenejša bodo dela za človeštvo.

Kakor posameznik spozna in ostro izoblikuje svojo individualnost le v občevanju z mnogimi ljudmi, tako pride do polnega izraza svoje narodne duševnosti in do ustvaritve svoje osebnosti narod najboljše s tem, da kulturno občuje z mnogimi narodi. Zdi se, teoretično pogledano, da bi za narod bilo najkoristnejše, če bi nanj v enakomernem ravnotežju vplivale vse internacionalne kulture. V praksi je ta uniformni ekvilibrij izključen ne samo vsled tega, ker narod živi v najbližji soseščini in s tem v najlažji komunikaciji samo z nekaterimi narodi, temveč tudi vsled tega, ker so nekateri narodi po svoji naturi in po svojem bistvu njemu mnogo bližji in sorodnejši kot drugi. Kakor lahko koristno vplivajo tuje kulture na mlad narod, tako lahko ob danih prilikah škodujeta mlademu narodu, če se še ni zavedel samega sebe, tuja kultura in ž njo zvezana civilizacija, pod katero slednjo razumem zlasti vsa tehnična sredstva kulture. V nekem pogledu blagrujem Srbe, da jim je do danes ostalo toliko procentov analfabetov. Ravno analfabetizem jim je preprečil dotok tujih kultur in s tem ohranil v narodu nedotaknjeno staro njegovo kulturno tradicijo do danes, ko se vé ceniti vrednost te stare avtohtone kulture, ki se bo mogla v čim večji meri konservirati in podstaviti kot temelj nadaljnjemu razvitku. V istem zmislu mi ni v posebno veselje in ne vidim prevelikega vzroka za naš ponos, če imamo malo analfabetov. Tega stanja samega na sebi ne morem smatrati za visoko kulturno stanje, temveč samo za neko civili-

začno stanje. In mi je žal, da nas je preplavila tuja kultura in civilizacija, preden smo sami v sebi dozoreli. Imeli bomo nemalo težavo otresti se prevalece tujega vpliva in najti do samih sebe. S tem pa nočem zmanjšati gotovih vrednosti, ki jih ima naš, čeprav samo civilizatoričen napredek.

O umetnostni politiki.

Smotrena dejanja, ki naj vedejo do boljšega razvitka umetnosti v lastnem narodu, lahko stori vsak posameznik. Vsak posameznik torej lahko napravi umetnostno-politično dejanje. Ni pa to samo njegova pravica in možnost, temveč tudi njegova dolžnost. V še večji meri velja to za razne socialne skupine v narodu, zlasti pa za največjo narodovo socialno organizacijo: za njegovo državo. Že zgoraj sem omenil, da je narod razdeljen na dve socialni skupini: na «ustvarjajočo», katera je narod v svojem avtonomnem področju, in na «ohranjujočo», ki je državna organizacija. Popolnoma analogno je tudi v posameznem individuu naroda razdeljeno posameznikovo razmerje napram narodovi umetnosti v dve smeri. Če je n. pr. posameznik glasbeno nadarjen, in, recimo, da v glasbenem življenju njegove dobe vladata dve smeri, se on primerno svoji glasbeni nadarjenosti in orijentaciji priključi lahko eni smeri. S tem on pozitivno sodeluje pri ustvarjanju dotične smeri in njenih umetnin. To je «ustvarjajoče» udejstvovanje posameznika. Navzlic temu pa on ne bo odrekel svojega interesa in eventualno svoje podpore umetniškemu udejstvovanju nasprotni smeri, in sicer edino iz razloga, da vpoštevata njeno splošno narodnokulturno pomembnost. To njegovo zadržanje je «ohranjujoče» in torej v bistvu umetnostna politika. Pri posamezniku pa, ki nima nikake glasbene nadarjenosti, ne bomo našli onega udejstvovanja, ki ga razvija glasbeno nadarjeni človek kot «ustvarjajoči» element, temveč bomo našli kvečjemu «ohranjujoče» zadržanje. Če pogledamo s tega vidika zadržanje socialnih skupin v narodu napram narodovi umetnosti, vidimo, da sicer tudi pri teh, kot je v naravi stvari, odloča vedno neki posameznik, toda čim večja je socialna skupina in čim obsežnejši vsled tega njen ozir na dobrobit celote, tem bolj stopa v ozadje «ustvarjajoče» zadržanje. Če torej vzamem n. pr. razmerje države do narodove umetnosti, je jasno, da n. pr. načelnik umetniškega oddeljenja ne bo smel zavzeti kake umetniško-strankarske pozicije nasproti umetniškemu življenju, marveč bo njegova naloga, najti pota in sredstva, da se umetnostno življenje v narodu čim najbolj

razvije, ne da bi se on smel priključiti ali konservativni ali pa kaki prevratni struji. Zanj morata biti enako dragoceni obe, ker ena predstavlja preteklost narodovega razvoja, druga njegovo bodočnost, a obe sta pomembni in karakteristični za narodovo umetnostno fiziognomijo.

Čim višja je reprezentativna pozicija posameznika v socialni hierarhiji, tem bolj je izražena dolžnost njegova v «ohranjujočem» zmislu, tem bolj mora stopati v ozadje njegov osebni okus. torej njegovo «ustvarjajoče» zadržanje. Tako mislim n. pr., da bi vladar, ki je bil vzgojen v tujem narodu in se navzel njegovega duha in okusa, delal pogrešno in v umetnostnem pogledu nepolitično, če bi ob oficijelnih prilikah konsekvntno dajal proizvajati umetnine tujega naroda in po umetnikih tujega naroda, dočim bi tvorce lastnega naroda prezrl.

Vnovič poudarjam, da je umetniško ustvarjanje del duševnega udejstvovanja narodovega, katerega ni mogoče ločiti od vsega drugega narodovega življenja. Duševno življenje naroda je v vseh njegovih granah neprestano prepletено med seboj in zvezano. Tudi umetnost narodova je do neke mere državno-politična zadeva.

Vsaka socialna skupina ima naravno tendenco k okrepitvi svojih sil. Zanimivo je, da moč narodove države ne izvira toliko iz sredstev, katere ima država kot za določen cilj ustvarjena organizacija zase na razpolago, temveč da njena moč prihaja iz one socialne skupine, ki smo jo nazvali «ustvarjajočo». Čim intenzivnejše, v čim večjem obsegu in s čim večjo energijo in dinamiko ustvarja narod na umetniškem, znanstvenem in gospodarskem polju, tem večja je njegova koherenca, tem večja je sila države. V interesu države je torej, da čim učinkovitejše skrbi za razvoj duševne produkcije. Vendar ona s svojimi sredstvi ne more drugega, kot da materialno in eventualno s primernimi zakoni pomaga k razvitku. Glavno breme razvitka umetnosti pa po naravni kompetenci pade v ono skupino naroda, ki smo jo nazvali «ustvarjajočo», pade torej osebno na vsakega posameznika.

Če se po vsem tem obrnem h konkretnim našim prilikam, bi mi vprašanja naše umetnostne politike izgledala približno takole: V našo državo kot skupno tvorbo so stopile tri kulturne individualitete, slovenska, hrvaška in srbska, in si skupno stvorile eno državno organizacijo. Vprašanje kulturnih narodnih individualitet spada v «ustvarjajočo skupino» narodovo. Je torej z vidika države **nepolitično**. Te tri kulturne individualitete so si med seboj gotovo najsorodnejše na svetu, če pogledam kot individualiteto:

celotno življenje vsakega teh narodov skozi stoletja. Za umetnostno-politično pravilno zadržanje teh treh umetnostnih kultur med seboj bi bilo čisto vseeno, v kakšni državni obliki bi se ti trije narodi državno organizirali. Naj bi bile to tri samostojne republike, ali tri federativno zvezane republike, ali pa, kot so sedaj, enotna država, v nobenem teh primerov njih pravi kulturni interes ne bi mogel biti drug kot ta, da čim intenzivnejše med seboj komunicirajo. Že zgoraj sem omenil, da je naravno, da se sorodne kulture naslonijo druga na drugo. Čim bolj se bo vsaka teh treh kultur trudila, prodreti do svojega narodnega bistva, tem bolj se bodo približale med seboj. In vendar nikdar ne bodo postale absolutno identične, ker se življenje pač ne dá odvijati nazaj. Umetnostno-politični imperativ v naši državi je torej ta: Umetnostno ustvarjanje v vsakem narodu razviti do največje stopnje in umetnostno komunikacijo posepsiti tako, da se bo umetnostno življenje Zagreba, Beograda in Ljubljane in eventualno še drugih naših kulturnih središč enakomerno čutilo v vsakem teh kulturnih centrov! Danes ima država odločilno ingerenco na vsa gledališča v državi. Vsako izmed znamenitejših del slovenske, hrvaške, srbske dramatične literature bi moralo biti na repertoarju vseh. O vsakem važnejšem književnem, glasbenem, sploh umetnostnem dogodku teh narodov, bi morali poročati listi. Taka konstantna komunikacija se dá brez posebnih težav izvesti na vseh umetnostnih poljih z najrazličnejšimi sredstvi. Vsled omejenega prostora se v ta detajl ne spuščam. Ta komunikacija bi sicer v prvi vrsti zasledovala čisto kulturne cilje, toda imela bi močne posledice tudi za državo, ker bi ojačila medsebojno koherenco. Zelo razvita, bi celo utegnila vplivati na organizacijsko obliko države. Čim manjša je kohezija v narodu, tem močnejše so tendence s centralistično obliko državne organizacije vzdržati skupnost.

Kar se tiče odnosa zunanjih kultur napram lastni umetnosti, je vzeti kot princip uravnovešeno vplivanje vseh internacionalnih kultur, katero ravnovesje je deloma izločeno samo na korist kultur sorodnih narodov. Čim sprejmemo ta princip, pa v konkretni situaciji vprašanje še ni rešeno. Da se odločim za konkretne mere, je treba, da pravilno analiziram trenutno duševno stanje svojega naroda. O tej analizi je mogoča debata. Diagnoza je lahko različna, toda, ko se končno zedinimo na eno diagnozo, ne bo velikih diferenc glede koristnih sredstev zoper napake. Glede Slovencev n. pr. je moja diagnoza, da smo v vsem kulturnem življenju na vseh poljih pod izrazito fascinacijo nemške

kulture, ki naravnost preplavlja vse naše mišljenje. Če je ta diagnoza pravilna, se mi zdi naravno, da je treba zapreti novi dotok nemške kulture. Razen tega s kritično analizo obstoječega mišljenja opozarjati, kaj je v našem mišljenju čisto nemškega. Obenem forsirati dotok inorodnih kultur, v prvi vrsti seveda slovanskih, dočim ostane jez napram nemški kulturi zaprt, vse dotlej, dokler se ni vpliv nemške kulture najmanj izenačil z vplivom drugih kultur, oziroma dokler ga niso presegli že vplivi slovanskih kultur. Ko je to stanje doseženo, se jez napram nemški kulturi odpre in jo smatram odslej vpoštevno enako drugim kulturam, izvzemši slovanskim, katere preferiram.

Vprašanje tujih kultur je pri nas konstantno pereče. Povsod tam, kjer je živahno umetniško življenje, zlasti gledališča in koncerti, kličejo po smotrenem umetnostno-političnem delu. V koncertih, še bolj pa v gledališču, postaja aktualno vprašanje, kaj naj je jedro repertoarja.

Za svojo osebo odklanjam idejo vzgoje občinstva. Če govorim o vzgoji, je s tem že rečeno, kot da bi se dala določiti neka pravilna vzgojna pot, katera naj kakor pri posamezniku sigurno vede do svojih rezultatov. Pri narodih take možnosti ni. Razvoj vsakega naroda je čisto sam svoj, nepodoben razvoju vsakega drugega, zato ni mogoče govoriti o vzgoji, ker ne vem, kam gre pot narodova. Misel mi je marveč ta: Samo izpostaviti hočem svoj narod kulturam drugih narodov. Pot, sebi primerno, si potem najde narod sam.

Umetnost narodova je izraz narodovega življenja v določeni dobi, tesno je združena z vsem narodovim žitjem v isti dobi. Če n. pr. koncertno življenje naroda ni bogato, je naravno, da bo to skromno koncertno življenje hotelo zadostiti le najnujnejšim potrebam naroda, s tem, da ga informira v prvi vrsti o tem, kako drugi narodi v sodobnosti živijo in ustvarjajo. Naloga smotrenega vodstva koncertnega življenja bo torej ta, seznanjati narod z **naj-novejšim** glasbenim življenjem drugih narodov. Le ta čas, če bi koncertno življenje v narodu bilo toliko razvito, da po zadostni informaciji o sodobnem življenju ostane še prostora na razpolago, le ta čas bi bilo na mestu prikazati fiziognomijo inorodnih narodov tudi v njihovi preteklosti. Če bi pa prišlo do tega, bi seveda kulture slovanskih narodov v preteklosti imele prihajati v prvi vrsti v poštev.⁵

⁵ Vzoren vzgled zgrešene umetnostne politike bi videl n. pr. v gledališkem in glasbenem življenju Maribora. Maribor vprižarja nemške operete in nemške opere tretjega ali četrtega reda, kot je Kienzlov «Evangeljnik», in pro-

Kardinalno je vprašanje, če, gledajoč naše ljubljansko umetnostno življenje, pomislim, k o m u prav za prav naj velja umetnostni napor naših gledališč in naših koncertov. Če naj ti instituti služijo kulturi in o tem, mislim, ni spora, potem je jasno, da ti instituti ne delajo niti za preteklost, niti za sedanjost. Oni se torej niti trenutek ne smejo ozirati na golo zabaveželjnost starejšega občinstva. Vsa starejša publika je kulturno skoraj brezpomembna, ona — široko vzeto — ne bo ničesar več producirala. Ves umetniški napor mora stremeti v bodočnost. On se mora obračati na mladino. Dijaški parter in galerija je torej tista publika, kateri naj velja vse umetniško prizadevanje. Publika po ložah je odmirajoča veja. Ne smemo pozabiti, da je Ljubljana univerzitetno in konservatorijsko mesto. Ono, kar je večina naših visokošolcev in konservatoristov ljubljanskih med svojimi študijami sprejela umetnostnih vtisov, bo tvorilo nivo naše bodoče inteligence, ko se bo razletela po deželi. Ali bomo mogli dopustiti, da bo ta inteligenca duševno živela v preteklosti, mesto da živi iz sedanjosti v bodočnost?

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Izgubljeni pogled

Ob cesti so ugibali. Rožmanovo smrt je stražila skrivnost. Čudne govornice so se pletle, raznašala jih je škofička s prijateljicami. Godeževka jim je rade volje odpirala vrata in odtam so se razlezle pomešane s strupom zavisti. — Marija ni čula ničesar, preživljala je dneve z doma. Aleš je bil tako slab, kakor da bi moral vsak hip ugasniti. Le kadar je šla na delo, se ji je zdelo sumljivo, zakaj jo zasledujejo posmehljivi pogledi. Mimo Andrejevega doma se je vselej ozrla čez cesto, kajti izza oken so prežale nanjo škodoželjne oči. Celo to so ji zamerili, da še ni slekla po očetovi smrti žalne obleke, čeprav bi jo lahko. Godeževka je zavratno pristavljala: «Za župnikom jo nosi, že ve zakaj.»

izvaja koncerte s programom Schubert, Mozart, Beethoven. Vsi vemo, da je štajersko Slovenstvo, čim više proti avstrijski meji, še od prejšnjih časov pod zelo močno fascinacijo nemške kulture. Umetnostna politika Maribora dela, kot da je treba to fascinacijo na vsak način obdržati v veljavi in kot da ni aktualnejših potreb za naše Slovenstvo ob meji, kakor ta, da se ne pretrgajo, ampak hranijo korenine in vezi s tradicijo nemške kulture. Za take vrste umetnostno politiko smatram, da je vržen v vodo denar, ki ga daje država za umetnostne namene Maribora.

Pri Hostarjevih pa so molčali, žalost je hodila po hiši, odkar je umrlo Rožmanovo srce. Le Luka se je pomladil. Oprezno je čuval nad Alešem; delal je za dva, da se je Marija lahko posvetila otroku. Izogibal se je slehernemu pogovoru o njem iz bojazni, da bi se ne izdal. V dveh tednih je Aleš okreval, Luka ga je vodil po dvorišču. Proti večeru pa se je vselej začel zopet bati, imel je prikazni in le Marija ga je lahko umirila. Parkrat je Luka opazil, kako se je izza plota na dvorišču dvignila škofičkina glava, ki je vselej hitro izginila, kadar ju je zagledala.

Nekega dne pred pustom je stopil Luka pred Marijo.

«Jutri bo zborovala zadruga. Prišel je čas.»

Ona ga ni hotela razumeti. «V Mengšu je semenj, moram gori. Zaradi fanta se odpeljem dopoldne, zvečer bom doma. Mislim, še preden se zmračí.»

«Dobro,» je odgovoril Luka, prepričan, da sta v mislih eno.

Toda Marija se je pri kupčijah zamudila. Sence so že zagrinjale snegove, ko se je odpeljala. Trdo so bila kopita po zamrznjeni cesti. Žive duše ni bilo videti. Sejmarji so se vrnili že popoldne, ali pa so še pili in čakali drug na drugega.

V trzinski hosti se je že mračilo. Molčale so smreke, iz gozdnih globin je prihajala tema.

Pod dolgim trzinskim klancem se je konj nenadoma ustavil. Nepremično se je z velikimi plašnimi očmi oziral v hosto. Širile so se mu nosnice, na noben opomin se, drgetajoč po vsem telesu, ni premaknil. Marija se je začudila. Stopila je z voza in ga poizkušala speljati za uzdo. Ni je ubogal, le parkrat se je prestrašeno ozrl vanjo. Sedla je nazaj. Napela je vajeti ter mu prigovarjala. Tedaj se je hipoma spustil v dir, a ni odvrnil glave od gozda. Tako ostro je motril temo, da je Marijo, ki ni bila vraževerna, izpreletavala groza. Čutila je, da goni konja skrivnostna sla, kajti ona ga ni priganjala.

Po samotni cesti, v gozdnem molku je ropotal voz. Nehote se je pričela tudi ona ozirati okrog sebe. Nikjer se ni zganilo, še celo veter je v mrazu zamrl. Čim bolj je bila cesta napeta, tem silnejše se je gnala žival.

«Da sem se morala zamuditi!» se je jezila. Tedaj se je spomnila, kako neradi se vozijo šentpetrčani ponoči sami skozi to hosto. Iz rodu v rod so jih strašile zgodbe, kolikokrat so bili samotni popotniki napadeni.

«Jezus, ti me varuj!» je prosila.

Zazdelo se ji je, da se je v grmovju zganilo. Pri znamenju sv. Janeza vrh klanca je stopila človeška prikazen na cesto. Tik

pred konja. Žival je odskočila, toda niti za trenutek ni postala. Marija je čutila silen sunek in komaj se je zavedela, je že drvel voz po klanecu navzdol. Ohranila je toliko prisotnosti duha, da je napela vajeti.

Prižvižgal ji je kamen mimo glave. Zadel je konja na hrbet. Nekdo je zabrlizgal tam zadaj, takoj nato v njeni bližini. Zdelo se ji je, da čuje ljudi za seboj.

«Moj bog, če pade!» je prosilo v njej. Šepetaje je prigovarjala: «Pramček, pramček, reši me!»

Vsak hip se je zdelo, da bo voz podrl konja pred seboj. Parkrat je odskočil na levo, zdaj na desno.

Ničesar ni videla. Tema krog nje. V prsih praznosta, kakršno izdolbe najhujši strah. Ostra sapa ji je brila v lice, od vsepovsod pa so jo obdajale slutnje neznanih, sovražnih ljudi. Še moliti ni mogla.

Konj se je spodtaknil. Najbrž je bil že z glavo pri tleh. Potegnila je, da jo je zbolelo v rokah. Nato sta drvela in drvela, kakor bi konju čepela groza za vratom.

Zdaj je vedela, klanec je za nama. A žival se ni ustavljala. Skozi mraz sta rezala, da jo je peklo pri srcu. Ozreti se ni drznila.

Ob cesti so mežikala razsvetljena okna, tam so stali varni domovi. «V Črnučah sva,» se je zavedela.

Srce ji je pričelo burno utripati. Tako slaba je bila, da se je komaj držala na vozu. Ni se mogla spominjati nazaj. Imela je občutek, kakor da je bilo vse le bežen trenutek, v katerem se ji je nekdo s sovražnim namenom približal. Ona pa sama sredi teme, tajnih gozdnih globin, brez vsake moči, zaupajoča v nadnaravno pomoč. V ušesih je zvenelo grozno brlizganje.

To pot se ni ustavila v Črnučah. Še konj se ni zmenil za znano gostilno.

«Kaj bo z Alešem? Ti revež!»

Po ljubljanskem polju je žival še vedno dirjala. Ko pa sta zapeljala v Kravjo dolino, je pričel pešati, vse njeno prijazno prigovarjanje je bilo zaman. Komaj se je prestopal. Na farni cesti je sam od sebe zopet poizkusil. Na dvorišču je trepetal kot šiba.

Skočila je z voza in ga objela krog vratu: «Ti, moj pramček!» Hlapcu pa je velela: «Pazi nanj. Dobro ga odrgni! Pridi povedat!»

Stopila je v izbo, Zeba se je prestrašila: «Jezus, kakšna pa si!»

S tihim glasom je prosila: «Dajte mi malo vina! Na trzinskem klanecu so naju menda napadli.»

«Križ božji, zakaj pa nisi počakala!» je hitela Zeba in prinesla vino.

«O, ta zlata žival, le kako je slutil.»

Oba, Zeba in Luka, sta jo molče gledala, kako ji čudno žare svetle oči.

Naposled se Luka ni mogel zadrževati: «Marija, za moj del boš šla lahko precej počivat, toda zdajle je seja. Podpiši mi poverilo. Nocoj volijo načelnika.»

«Ne bom!» je dejala odločno.

Onadva sta osupnila in se spogledala.

«Marija, kaj noriš?» je vpraševala Zeba vsa iz sebe, «saj vendar veš, kaj moraš storiti.»

Marija je molče zanikala z glavo.

V veži so se oglasili hitri koraki. Hlapec je preplašen vstopil: «Mamka, po njem bo!»

Marija je hitela za njim. «Stric, pojdite!»

Medtem je Zeba sedela sama in godrnjala: «V tej ženski se pa ne spoznam!»

Čez čas se je Marija žalostna vrnila. «Oh, ti uboga žival. Poginil je! Pregeljal se je!» Solze so ji zablestle v očeh.

Luka se je opravil: «Tak, Marija, podpiši!»

«Sem rekla, da nočem, pri tem ostane!» Kakor bi se hotela opravičevati, je še pristavila: «Tudi oče ne bi bil šel...»

Jezno je vrgel Luka kožuh nazaj na klop, a Marija je tačas že zapustila sobo ter odšla k Alešu.

V Zamejčevi hiši je zborovala zadruga. Nenavadna resnoba jih je prešinjala. Andrej je bil nemiren, nezaupljivo se je ogledaval.

Dolgo se ni dvignil nihče, naposled je vstal Matijin prijatelj, eden izmed najstarejših v zadrugi.

«Možje! Mi starejši smo že precej časa prenašali, zdaj bom govoril v imenu vseh poštenih. Andrej Godež ni časten načelnik naše zadruge. Kako nas je zapustil v tistih dneh, ko je divjala grozna smrt, to veste. Vendar se take stvari pozabijo. Bil je še mlad in se je oženil. Da je pa prelomil pogodbo s Streharjem, ki je pošteno plačeval, to je nekaj drugega. On je v našem imenu sklepal kupčije s človekom, ki mu je posodil denar, da se je vsedel v to hišo. Zdaj niso cene več v naših rokah. Kako se je obnašal v tej častiti hiši, to veste vsi. Recite, ali je to pošteno? Zamejčev duh je nocoj zopet med vami, izprašuje vam vest. Če nočete razbiti zadruge, in to boste storili, volite, kakor bom jaz, Jerneja, Ceninega sina, ki je po materi iz Cunjarjevega rodu.»

Andrej je prebledel. Videl je, da so besede celo njegovim ljudem segle do srca.

«Pa razbijmo zadrugo!» Ogledal se je. Malo jih je bilo, ki so mu pritrjevali.

«Ne bomo razbijali. Volimo!» je zopet povzel oni.

Preden se je Andrej zavedel, je imela zadruga novega načelnika.

V Hostarjevi veži so se oglasili trdi koraki. Prvi, ki je vstopil, je pozdravil: «Cenin je!»

«Hvala bogu!» je zašepetala Zeba.

«Kuhanega vina!» so zahtevali možje.

Starki so lica od veselja zardela. Pozno v noč je še vedno stala pri ognjišču. Luka je prišel k njej.

«Kaj je z Marijo? Da je mogla kaj takega storiti.»

«Eh, pusti jo, Luka. Vidiš, tako je srce. Le verjemi, še vedno ga ima rada, pa ne bo povedala, tudi če bi se hiša vnela.»

«Hm. hm.» Nejeverno je Luka zmigaval z glavo ter se vrnil k pivcem.

Andrej pa je po zborovanju obsedel za mizo. Čutil se je osramočenega. Kar je zidal, se je pričelo rušiti. V duši se je vzbujala divja jeza, naperjena proti Hostarjevim.

«Luka mi je to storil. Ti prekleti dolgin. Se bova že še spogledala. Nalašč ni nocoj nihče prišel!»

Toda jeza mu ni dala tolažbe. Vstal je in poiskal ženo, kakor bi se hotel zateči k njej po pomoč.

«Ana, nocoj so me odstavili. Zdaj nisi več načelnikova žena!»

Ona pa se je prezirljivo obrnila: «Kaj me briga. Saj si vedel, da se pripravlja.»

V njem je zagorela jeza. «Tako torej, vse to je zaradi tebe. Kaj boš zdaj?»

«Zaradi mene? No, lep mož, le znesi se nad mano, če se ne moreš nad drugimi. Jaz ti le to povem, da bi ti že davno ne bil več načelnik, če bi jaz odločevala.»

Možu je zastala beseda. Ko je zaloputnila z vrati, je srdito gledal za njo. Nato je pričel piti in sedel je dolgo v noč. Od vina se mu je meglilo v glavi. Postajal je solzav in je bridko čutil v sebi, da nima žive duše, kateri bi se lahko nocoj zaupal. Od časa do časa mu je sicer še vzkipeala jeza, ki se je pa v vinjenem hitro poglela. Naposled se je potapljal v tako nemoč, kakor bi se mu tajal mozeg.

Ko je Marija drugi dan zvedela, ni črhnila niti besede. Zaman je iskal Luka v njenih očeh odgovora.

Par dni nato je Marija praznovala Rožmanov god. Zjutraj je naročila Pušlca: «Danes ostaneš pri nas, pripelji še druge. Ves dan bo hiša odprta za reveže. To naj bo v njegov spomin.»

Ko je zvečer Luka vstopil pri Pacu, je sedel za pečjo Andrej s prijatelji, katerim je plačeval. Že je hotel zapustiti krčmo, pa se je premislil in sedel v posebno izbo, kamor je poklical Svedrača.

Andrej je bil vinjen, vedno objestnejši je postajal. Vsem je postalo jasno, da išče prepira. Porogljivo se je oziral proti sobi in kmalu se je pokazal pred Luko znan mešetar.

«Godežev gospod so vprašali, zakaj niste ostali nocoj doma, ko imajo berači ohcet?»

Luka je mirno odgovoril: «Povej tam pri mizi, naj si tisti, kdor te je poslal, oblizne razbito čeljust.»

Andrej se je pikro zasmel. «Odprite vrata! Bom nekaj povedal.» S povzdignjenim glasom, da so ga morali čuti po vsej krčmi, je dejal:

«Pri Hostarjevih imajo danes berači praznik, nekateri ga pa obhajajo pri Pacu.»

Luka je dobro slišal. Trdo je prijel za čašo in povetil mrki pogled.

Gostje so stegovali vratove v sosednjo izbo, zavladal je molk in čulo se je le pritajeno hihitanje.

«Gospod!» je opozarjal Svedrač. Oni se ni zmenil.

Andreju je bilo premalo. Zlobno je dostavil: «Kdor peče beračem teleta, mora imeti težko vest!»

Luka se še vedno ni ganil. Vendar se mu je vidno tresla roka. Siknil je čez mizo: «Pes!»

Andrej je slišal. Še glasneje je kričal: «Ampak farovških kosti še nismo glodali.»

«Zapri vrata!» je zapovedal Luka.

«Slaba vest,» se je rogal Andrej.

«Povej no, kaj veš!» so ga ščuvali.

«Prašajte tam notri, kaj je Rožman pri Hostarjevih pozabil.»

Postaren mož se je oglasil: «Andrej, o Rožmanu ne boš govoril. Nikoli ga ne bo fara pozabila!»

Nekateri so pritrjevali, kar je Andreja še bolj ujezilo: «Imate prav, Marija ga bo še težje!»

Komur še niso bile znane govornice, je odpiral usta od začudenja. Luka je razložil besedo «Marija». Prikazal se je na vratih in brez besede srepo upiral oči na Godeževo mizo. Andrej je za spoznanje zlezal med pivce.

Starec, ki je že prej svaril Andreja, je zdaj vstal: «Govori! Vedeti hočem, kaj hočeš povedati. Zame je bil in bo Rožman božji človek!»

Andreju je kri zalila obličje. Pozabil je nase in na vse. «Nič ne rečem. Mojzesov pa danes ni.»

«To se pravi?» je uporno vpraševal starec.

«Da živi pri Hostarjevih fant, kateremu bi moralo biti ime Aleš Rožman. Mrtva Mara mu je posodila ime in mater, ker se ga živa sramuje.»

«Vraga!» je odjeknilo po krčmi.

«Laže!» je zarjul Luka, ki se je ves izpremenil. Tako so mu upadla lica, da so le kosti štrlele iz njih.

«Lahka beseda!» je zaničljivo vrgel Andrej.

Luka je povzdignil glas, ustnice so mu drgetale. Poznalo se mu je, da se je postaral.

«Marija je nedolžna! Ljudje božji, ne verjemite lažnivcu. Aleš je moj sin, Mara mi ga je rodila. Pasji jezik je bolj pošten kot njegov! Kakor mi je bog priča, tako je.» Širil je roke in dvigal tri prste.

Gostje so se umaknili. Nekateri so povešali glavo, drugi zmajevali, tretji se krohotali: «Ho, ho, tvoj sin, ho, ho... Je vendar resnica!»

Luka je bolj prosil kot zatrjeval. «Ljudje! Saj ste kristjani!»

«Krstni list naj pokaže!» so se posmehovali tisti, ki so stali za Andrejem. Ljudje so se zgrinjali in vedno več jih je bilo, ki so nezaupno premišljali: «Kaj njemu, če vzame nase?»

Celo oni iz posebne sobe so se postavljali za Andreja.

V Luki je zavrelo. Stal je pred ljudmi, katerim je izpovedal največjo skrivnost svojega življenja. Nihče mu ni verjel. Niti toliko ni veljal pred njimi, da bi lahko branil Aleša, ki mu je bil najdražje bitje na svetu. In sramota je padla na ljubljeno Marijo. Tako ga še niso ponižali ljudje.

Kakor besen je planil proti Andreju, katerega so od vseh plati obstopili. On jih je pehal na stran, vzbudila se je stara moč, v trenutku je mrtvaškobled obstal pred njim. Z desnico mu je oklenil vrat, ga pritisnil ob peč, da je Andrej komaj dihal. Lice mu je posinelo, z belimi očmi je prosil pomoči. Ljudje se niso niti zavedeli, že je dobil Andrej dva udarca po licu, da se mu je pcedila kri.

«Pri tej priči operi njeno ime, če ne, ga boš s krvjo!»

Par rok je od zadaj zgrabilo Luko. Čeprav se je branil na vso moč, so ga odtrgali s silo. Srdito je pljunil onemu v lice. «Vidiš.

še ta čast je prevelika zate, če ti Zamejčev Luka pljune v obraz!» je hropel ter se boril z možmi, ki so ga s težavo zrinili v sosednjo izbo.

Pri njem je ostal edino Svedrač, ki mu je tiho pripovedoval: «Že parkrat sem ga slišal.»

Oni je zmajeval z glavo.

Andrej je medtem zapustil krčmo. Ostali so še dolgo ugibali o novici. Ko je Godeževka zvedela, se je zasmejala: «Kaj ti nisem pravila? Ti, ki sediš na Zamejčevem, pustiš, da te bije tisti potepuh! Strahopetec!»

Molče je zapustil izbo. Udarci so ga skeleli na obrazu in v duši. Poklical je hlapce. Domenili so se. Najmlajši je odšel na klanec, odkoder se je neprestano oziral proti Pacovi krčmi.

«Svedrač, pojdi k nam, mene ne bo nocoj!» je tiho govoril Luka.

«Kaj boste? Pojdite!»

«Ne grem.» Povesil je glavo. «Ubogi Aleš, ostal boš brez očeta in matere. Marija te zdaj ne bo mogla imeti pri sebi. Kakšno sramoto si prinesel njej in njemu, ki se ne more braniti iz groba.» Ni mogel verjeti. Potapljal se je v topo boleost.

«Oh, kako sem sit življenja! — Ne, tega bi si nikoli ne mislil, da more biti človeški jezik tako strupen.»

Parkrat ga je Pacov pomilovalno pogledal, ko pa je videl, da se ne zgane, ga je pustil v miru.

Naposled se je Luka odločil: «Nič. Svedrač mora za pričo. Javno bom razglasil, Aleša vzamem seboj in ne bo me več videla fara. Oh, in vendar bi tako rad umrl doma.» Ko je že stal med vrati, se je v duhu čudno odsoten povrnil, izpraznil še eno čašo in odšel. — Počasi je hodil, povešajoč glavo.

Ko je stal pred klancem, se mu je zazdelo, da prihaja šum od vode. Ni se motil, nekdo je klical na pomoč.

Že je hotel dalje, pa se je vseeno ustavil. Od vode je zopet pozval glas na pomoč! Malomarno je krenil navzdol. V temi ni ničesar razložil, na uho mu je prihajalo razločno prerivanje. Tja je nameril korak.

Nenadoma je začutil, da je med ljudmi. V tistem hipu ga je nekdo z vso silo udaril pod kolena, izpodneslo mu je noge. Ko je padal, se mu je zablislilo: «To je Andrej!» A misel mu je presekala močan udarec od zadaj po glavi. Kaj se je zgodilo potem, tega se ni več zavedal.

Tri postave so se izmotale iz teme in naglo odšle za vodo. Zadnji je položil Luko na breg ter ga pahnil proti vodi. Pljusknilo je.

Marija se je silno začudila, ko je zvedela od Svedrača, da Luke ne bo domov. Stari ji je prikrival, kaj se je zgodilo pri Pacu. Nemirno je hodila po izbi. Preprosila ga je, da je šel ponj. Vrnil se je brez njega. Od Paca je že odšel.

«Ne vem, kaj mi je, ampak bojim se nocoj!» je tožila Zebi.

«I, kaj bi se mu? Star je že, denarja nima pri sebi.»

«Že, že, a vendar mi srce nekaj pravi... Svedrač, bodi tako dober, vzemi Pušelca s seboj — spi pri nas — pa poglejta.»

«Kje naj ga iščem?» je ugovarjal Svedrač, «jutri zjutraj pogledava, če ga ne bo.»

«Zeba, le verjemi, stric je potreben pomoči,» je govorila Marija s tako prepričevalnim glasom, da je celo Zeba postala pozorna.

Odšli sta spat. Marija je legla, pa se je nenadoma dvignila.

«Si slišala?» — «Kaj?»

«Potrkalo je!»

«Kaj pa ti je danes?» je godrnjala starka. Vstala je in pogledala v vežo. «Nikogar ni.»

«To je spomin, teta.»

«Če je, je meni namenjen,» je mirila Zeba ter legla nazaj.

Marija ni mogla zaspati. Venomer se ji je zdelo, da hodi nekdo po sobi. «To je stric,» je šepetala. «Da bi se vsaj zdanilo.»

Še v somraku je šla v stričevo sobo. Bila je prazna. Hitela je v hlev, kjer je spal Pušlec.

«Pokliči Svedrača in poiščita strica!»

Počasi, ko je bilo že svetlo, sta se odpravila. Doma ga nista našla. Hodila sta okrog hiše, nikjer ni bilo sledu o njem.

Odšla sta za vodo.

«Ti, je bila globoka voda, ko je utonil Škrjanček?» je malomarno vpraševal berač.

Svedrač je povesil oči in zamižal. «Pravijo, da čez usta. Ni je mogel popiti.»

Molče sta hodila, prihuljena k tlom, zatopljena v misli.

Tedaj se je Pušlec ustavil. «Ti, poglej no! Tamle!»

Stari Svedrač je takoj razločil: «On je! Spet bo pogreb.» Spuščala sta se k vodi, kjer je ležal Luka. Noge je močila voda. Z gornjim telesom je ležal na kamenju vznak, obračaje obraz v nebo.

«Živi?» je spraševal Svedrač berača, ki je prisluškoval pri ustih. — «Ta je pa vrag! Diha!»

Pričela sta ga buditi. Polagoma se je Luka napol zavedel. Sprva ni nikogar poznal. Drgetal je od mraza, da so mu šklepetali zobje.

Prijel se je zadaj za tilnikom ter poizkušal nečesa se domisliti.

«Gospod, doma vas iščejo!»

«Zebe, zebe!»

«Pojdite z nama. I, kje vraga ste hodili, da ste se zvrnili doli?» je godrnjal stari. Pod pazduho sta ga vlekla s seboj. Noge so mu bile otrple in mu niso služile.

Marija jih je pričakovala v veži. Zagledala je kalne oči.

«Stric, kaj vam je?»

«Zebe, zebe,» je šepetal.

Položili so ga v postelj in Svedrač je povedal, kako ga je našel.

«Marija, umrl bom!» je izpregovoril čez čas z jecljivo glasom.

«Ne boste!» ga je tolažila. A verjela ni. Ko ga je ugledala, je verovala v spomin.

«Pridi bliže, Marija!»

Parkrat mu je morala popraviti odejo, tako je drgetal.

«Kaj želite, stric? Poslala sem po zdravnika.»

«Prepozno. Še nikoli nisem bil bolan.»

Zopet je umolknil. Spomin se mu je za hip povrnil. Pogledal jo je vdano in dejal s slabotnim glasom:

«Marija, veliko sramoto sem ti prizadejal. Vsa cesta laže, da je Aleš tvoj in Rožmanov.»

Čutila je, kako ji ledene noge. «Jezus, saj ni mogoče!»

«Včeraj so pri Pacu govorili.»

Zastrla si je obličje in se zgrudila na stol: «Kristus, Kristus!»

«Res je, Marija. Andrej je dejal. ... Aleš ne sme ostati pri tebi ... proč mora!»

«Moj bog, kaj sem mu storila?» je vzdihovala.

«Pokliči može. Da bodo slišali ... Aleš je moj in Marin sin ... Do danes sem skrival ... Svedrač ve ... On pozna žensko, ki je bila pri rojstvu ... Vse se bo izpričalo, čeprav je Rožman mrtev.»

«Stric, ali je resnica, kar govorite?»

«Ne blede se mi, Marija. Včeraj sem jim pri Pacu povedal, ... pa so se smejali ... meni, očetu, so se smejali ... ubogi Aleš!»

Marija ni mogla misliti. Kar je zvedela, jo je tako presunilo, da ni mogla do besede.

«Pojdi po može, prepozno bo ...»

Nenadoma se je dvignila. Od svete jeze ji je kri zalila lica.

«Ne, stric! Nikogar ne pokličem. Naj govore, kar hočejo. Čista sem pred Bogom! Dovolj ste pretrpeli, stric! Aleš ostane v naši družini, on mi je priča, da ne bo za las prikrajšan. Oh, zakaj mi niste tega prej povedali?»

«Nisem vam hotel delati sramote. Rožman ga je dal tebi!»

«Jezus, stric, zdaj vem vse. On je vse vedel, kaj govore. Tisto dopoldne je vse vedel.»

Luki je omahnila glava. Srepa je gledal v strop.

«Zakaj ne prinese vina? Pacov, daj vina!»

Dvignil se je, oči so mu žarele. Marija se je prestrašila. Položila mu je dlan na čelo in je čutila, kakor bi mu lobanja gorela.

Luka je slonel na komolcih. «Ti si me ... Andrej!» je polglasno šepetal.

«Kaj pravite, stric?»

Zdaj je ni več spoznal.

«Žejen. Pacov, daj vina!»

Dala mu je vode. Parkrat se ji je zazdelo, da jo je zopet spoznal, a vselej mu je omahnila glava.

Svedrač se je vrnil z zdravnikom, ki je zmajeval z glavo. «Pazite nanj! Težko bo kaj!»

Ko je odšel, se je Marija obrnila k Svedraču. «Slišiš, ne vem, ali se mu je bledlo, ali kaj, ko je govoril, da je Aleš njegov in Marin. In kar so včeraj pri Pacu ...»

Stari je prikimal. «Ne, mamka, takrat se mu ni mešalo.»

Molče se je okrenila in zapustila sobo.

Solze so ji lile na tla. Na dvorišču se je igral Aleš. Stisnila ga je k sebi: «Ti, ubogi moj otrok!»

Ko je pripovedovala Zebi, kaj je zvedela, je starka onemela. Gledali sta si iz oči v oči. Nehote se je reva naslonila na mizo in ihtela kot dete. Ves dan ni zinila besede, šele zvečer je premagala žgočo bolečino.

«Marija, zakaj nisem gluha in slepa?»

Luka je ležal dva dni v najhujši vročici. Stregla mu je Marija. On ni poznal nikogar, celo Aleša ne, ki je ves dan presedel ob postelji. Celó Svedrač je redkokdaj zapustil sobo. Večkrat je opazoval nerazumljive besede govorečega in premišljal: «E, nič več ga ne bova pila. Zakaj mu ga ne dajo, saj ga vse življenje ni mogel pogrešati.»

Čudnih besedi ni nihče razumel.

«Ti goljufaš, Rožman! Pokaži karte! Matija, pomagaj!»

«Hm, kako plete in veže. Z mrtvimi karta.» Svedrač se je nasmehnil. Marija ga je posvarila.

Nato je zamahnil z roko in hotel iz postelje. «Proč! Proč!» Komaj sta ga obdržala pod odejo.

Trpeča glava mu je padla med blazine.

Iz prsi so golčale zmedene besede: «Fej!... Pes... psica!... O, Kristus... Udari!... Rsk, rsk... črepine... slišite... rožljajo, rožljajo!...»

Tako sta bedela pri njem do tretjega dne. Ko se je zdanilo, je Marija zapazila, da je vročica ponehala.

Smehljaj mu je zaigral na ustnicah. Oči so spoznale: «Marija! Aleš! Svedrač!»

Nagnila se je čezenj: «Kajne, stric, da vam je boljše?»

«Meni je dobro!» je šepetal komaj slišno. Odšla je po zdravila.

Luka pa je prijel Aleša za roko in si jo pritisnil k prsim. Blaženo mu je zrl v začudene oči. Svedrač je pospravljaj. Oče in sin sta se molče gledala.

«Lepo je živeti!» je dihnil tako gorko, da se je stari ozrl.

«Lepo, lepo!» mu je pritrdil.

Aleš pa je pričel zbegano gledati krog sebe. Oziral se je po Svedraču, zdaj v bolnika, ki je vedno slabše dihal. Nato ga je prijel še z drugo roko.

Šepetaje je dejal: «Oče, stric ima tako čudno mrzle roke.»

Stari niti pogledal ni. Ko pa je Aleš videl, da sta se Luki zasvetili dve solzi v očeh, že napol zaprtih, je hotel odtegniti roko. Ni mogel. — «Stric, stric!» je pričel glasno klicati.

Svedrač je pristopil, oči so se mu razširile.

«Umira!»

Aleš se je izvil in krčevito zajokal.

Lukine ustnice so otrpnile v smehljaju in oči so brez luči zrle v Aleša.

Stari je hitel po Marijo, ki jo je srečal sredi dvorišča.

«Umrl je, umrl je. V farovž!» Hitel je, kolikor so ga nesle noge.

Vsa hiša se je zbrala in vsi so ihteli z Marijo. Samotno je klenkal zvon.

«Ne morem verjeti, ne morem!» je plakala Zeba.

Pokopali so ga poleg Matije. Za krsto so šli Marija, Zeba, Aleš z Rokom, zadaj je krevsal Svedrač.

Zvečer je dejala Zeba: «Včasih so ga vsi poznali. Če bi bili šli vsi, ki so pili za njegov denar, to bi bil pogreb! Fara ga ni še videla! — Svedrač ga je pa vendarle imel rad. Taka zver!»

Marija je molčala, prevzeta od bridkosti zadnjih dni.

*

Z mračnim obrazom so poslušale nocoj matere šum vode, ki se je valila spodaj v strugi, nikjer doma in vedno bežna.

(Dalje prihodnjič.)

Pavel Golia / Trubadurjeva izpoved

(Kuplet)

Ljudje, zares, jaz nisem ustvarjen
za čare plehkkih razvedril,
prebister sem, preveč nadarjen,
prebogat ekspanzivnih sil.

Ne lovec muhastega cilja
in ne mešetar padlih cen,
jaz sem esenca izobilja
in krajnost — to je moj refren.

Jaz ljubim vina močna, pristna,
razpašnost blodnic, strah devic
in vsa dejanja nekoristna,
besedo vetra, pesem ptic — —

In meje ne poznam ne mere,
jaz sploh ničesar ne priznam,
preskočim ali strem ovire,
vsemir moj dom je in moj hram.

Kaj je božanstvenost, banalnost?
Vsestranost je moj silni dar,
kar izbegavam, to je stalnost,
a iščem burje in vihar.

Moj duh je točka in brezbrežnost.
Mene slučajno veže ž njim
usodepolna neizbežnost
sozvočja v kaosu brez rim.

Moj duh je večni žar pod dimom.
Zaman triumf, ko jaz bom pal,
kajti pod drugim psevdonomom
moj duh bo dalje tlel in žgal.

Trpljenje, radost, kes, sožalje —
poznam vsa svojstva vseh igrač.
Na belem konju dalje, dalje —
vseeno kam, tak sem jahač.

In v mimoletu — konj ves v peni —
pronikam v sleherno skrivnost,

toda v svoj grad na strmi steni
zapiram vrata, dvigam most.

A v belem gradu vrh pečine,
tam za kolovratom sedi
in prede svilene blazine
za jasne najine noči

moja prelepa Kolombina.
Ko pridem z divjih jež domov,
z ročicami me iz jasmína
tesno objame krog vratu

in z ustnami, ki kot nabrane
so jagode krog belih sanj,
me poljubuje in ugane
najgloblji molk mojih vprašanj.

Da, to je moja Kodrolaska,
vsa duša zanjo plapolala.
ker je tak tihega obrazka,
ker je tak blagega srcá.

Potem ubira strune zlate
s svojo jasminovo roko
in pesmi tajn in sanj bogate
ji izpod nežnih prstkov vro.

In prstke te imam najraje,
saj so kot bajni blagoslov,
kot bele cvetke, ki jih maje
nad zlatim slapom dih Njegov.

V akorde sočno zvočne vpleta
in v bežna jadra melodij
prežlahтна ljubica poeta
priznanje, da le zanj živi.

Vse moje bitje sluša, sluša,
jaz sam sem zvok samo in glas,
ko mi ob zlati harpi duša
sloni v okviru temnih las.

In ko pripluje pozna ura
neslišno nad samotni grad,
odenem v sinje sne azura
prežlahтно ter jo peljem spat.

A komaj prebudi se zora,
 ko si oči še mane dan,
 me čaka že pred vrati dvora
 hrzaje belec osedlan.

In spet divjam čez polja širna,
 pod mano péni se žival,
 spet moja duša je nemirna,
 globin sodruga in daljav.

Bodreče zarja se nasmeje,
 ko s konjem se spustiva v dir.
 Jaz mere ne poznam ne meje,
 pa i zaprek ne in ovir.

Kako bogato mladoletje,
 kako brezmejna slast spoznanj!
 Ljudje, zares, prelep moj svet je
 in blagoslovljen je moj dan.

Dr. N. Preobraženski / Nova Rusija

4. A. Jakovljev.

Aleksander Stepánovič Jákovljev spada med mlade sovjetske pisatelje, ki so si izbrali najtežje sodobno vprašanje — ruskega kmeta. Dobro opazujejo, njih povesti so zajete iz globine življenja, toda niso povsem dosledne v zaključkih. Tega je deloma kriv tudi politični pritisk, ki mu je izpostavljena literatura. Jákovljev je prepričevalen, dokler pripoveduje, kar vidi in sliši, a postane nenaraven, koder hoče dokazati (n. pr. v povesti «Povoljniki» [ime srednjeveških gusarjev na Volgi]), da tvori boljše vizem neločljiv del ruske duše, zgodovinski zaključek nekdanjih kmečkih uporov. Pisatelji te skupine (Piljak, Nikitin, Jákovljev i. dr.) gojijo nekako komunistično slovanofilstvo z množico pristnih ljudskih izrazov. V zadnjem oziru daleč prekašajo svojega učitelja N. S. Leskova (umrl 1895.) in so včasih kar neumljivji brez dialektičnega slovarja. Sploh ni vplivala na njih slog ona težnja po kratkosti in napetosti, o kateri smo govorili do sedaj.

Pred vojno je pisal Jákovljev v moskovskih listih. V svoji avtobiografiji iz leta 1922. omenja, da je kot 12leten deček pobegnil od doma, kar smatra za posledico stare ruske vzgoje. Deček je prehodil skoro 1000 km po uralskih gozdovih, da bi postal «puščavnik ali ropar». Na to je prišla revolucija l. 1905. Jákovljev se je le slučajno rešil vislic. Vojni vtisi iz leta 1915. (20.000 zastrupljenih ruskih vojakov ob Varšavi po nemških plinih, pozneje pa lakota in mraz v Moskvi) malo da niso spravili Jákovljeva v blaznost in smrt. «Rešila me je literatura. Gledal sem Rusijo. Videl sem jo pogubljen in vidim, da vstaja. Vstaja iz ognjene kopeli, preživi strašna leta, rodi se vnovič edina in velika. Edino ljubezen — to je moja vera in moja tolažba.»

Jákovljev je spisal dva romana («Vas» in «Oktober») in tri knjige vojnih, oziroma revolucijskih črtic. Naša povest je vzeta iz zbirke «Brez bregov»

(Moskva 1924). Treba je omeniti tudi povest «Trnjevi venec» (v zbirki «Povoljniki» 1925). Avtor nam opisuje grozote zadnje lakote, a našel je pri poživljenih kmetih tudi svetlo versko prepričanje, ganljivo ljubezen in sočutje.

A. Jakovljevič / V rojstnem kraju

Ravno pred Vnebovodom, približno k obedu, je prišel v Trnovo star tujec — visok, suh, zgrbljen, v sivi pomandrani čepici na šest rogljev, z gumbom v sredi, s sivo brado preko vseh prsi. Hodi in se važno podpira s palico. — Otroci so se nehali igrati, ko je šel starec mimo, začudeno so ga gledali: «Odkod je neki.» Nikoli niso videli podobnega starca.

Starec pa je šel počasi, kot da je premišljeval: v katero hišo naj stopi. Poleg Perepelkinove hiše se je ustavil in potrkal s palico na okno. Babica Gruša je prišla po dvorišču. Starec je ni videl in je pričel zopet tok-tok s palico po oknu.

— Kaj pa je?

Starec se je ozrl. Babica se je stresla, ko da jo je kdo sunil, pričela se priklanjati kakor jesenska veja:

— Svet... svetlost. A-a, ti moj bog! — Starec se je zasmel.

— Si me spoznala? No, dobro je. Kje pa je tvoj mož? Skoči no ponj.

— Takoj, svetlost. Izvolite v hišo. Moj bog, mi pa smo mislili, da vas sploh ni več na svetu. Govorilo se je pri nas, da so vas oprostite, ustrelili kakor psa. Kje pa je vendar vaša kočija?

Starec je zamrmral nezadovoljno, idoč po stopnišču pri vhodu:

— No, kočija. Bile so kočije ob svojem času, zdaj pa se vozim po lastnih podplatih. Le pokličih hitro moža.

Gruša je odhitela na polje, kakor da bi bila vsa mlada. Kakšen dogodek!

Filip je zagledal od daleč, da hiti njegova stara na vso moč in se prestrašil: ali je ogenj, kali?

— Koga pa je? — je zakričal in ustavil konja.

Gruša je pričela mahati z roko: — Pridi hitro. Grof je prišel.

— Kakšen grof?

— Naš, Pjotr Semjonovič. Obrvi so kar zlezle Filipu na čelo.

— Kaj ti je, si znorela? Se je vrnil z onega sveta?

— Oh, brž. Čaka. Pojdi. Po tebi vprašuje.

In Filip je razumel po njeni razburjenosti, da je prišel zares grof. Pustil je plug, odpregel konja, ga zajahal in odhitel. Pa res je, stopil je v hišo, grof — živi in pravi — sedi za mizo in si gladi brado z roko prav tako, kakor v nekdanjih časih. Samo

nos mu je menda postal bolj rdeč in potem, glej no: oguljeno suknjo ima in stare čevlje, sam pa je ves siv kakor lunj. Zagledal je Filipa: — No, zdravo. — In mu je iztegnil roko. — Kaj pa tako gledaš, ali me nisi spoznal?

Tudi glas je isti, mrmra kakor poprej. Filip se je dotaknil z leseno roko grofove roke, v glavo in srce pa mu je stopila zadrega.

— Svetlost... — samo to je spravil iz sebe. Grof pa mu pravi preprosto: — Veš kaj, Filip, prišel sem po stari navadi naravnost k tebi. Stanoval bi rad poleti pri tebi. Hišo imaš veliko, rodbina je majhna, kaj bi stala hiša zaman prazna? Vzemi me na leto-višče. Plačal ti bom dva červonca¹.

Filip ni odgovoril ničesar.

— Ne morem živeti brez rojstnega kraja — je rekel grof. — Kadar pride poletje, me vleče in nič ne pomaga. Prej sem se bal, zdaj se pa menda sme. Če že ne morem za sedaj v lastni dom, bom gledal vsaj od daleč, od vas, čez reko, na rojstno hišo.

Zdaj se je Filip zavedel: — Svetlost, saj mi... saj bomo itak veseli, če nas počasti vaša milost. To nam je tako veselje...

— No, o veselju rajši molčimo, toda glede najemnine... Rad bi ti plačal več, a ne morem. A dva červonca — toliko še imam.

— Kaj bi govorila, svetlost? Boste pač plačali, kolikor izvolite.

In Filip se je vzradoščen smehljal, v zadregi je stopical, kakor da ni vedel, ali sme v grofovi navzočnosti sesti ali ne. Babica Gruša pa je zunaj ropotala s samovarom. Če prav je grof, se vidi vendar, da je velik revež — čevlje ima prav take, kakor pastir Nikiška. Vsaj s čajem mu bomo postregli. — Če bi hoteli čajčka, svetlost? Prosim lepo, pa brez zamere, — se je pričela klanjati, pogrnila mizo z belim, najboljšim prtom.

— Z veseljem bom pil. Od postaje je precej daleč do vas. Truden sem.

Grof je sedel pri oknu, zraven okrogle mizice, neprenehoma si gladil brado, govoril mračno:

— Zet služi, ena hči služi. No, včasih pomaga kdo izmed starih znancev. Iz inozemstva pošiljajo. Živimo.

Filip je čepel zdaj na koncu stola ravno nasproti grofu, napeto poslušal, gledal valujočo grofovo brado, ne da bi trenil z očesom, sam pa je imel rdeč obraz, posejan z drobnimi kapljicami pota — kot da je pravkar prišel iz kopeli. Vzdihoval je od časa do časa in očitajoče mrmral:

¹ Červonec je 10 zlatih rubljev; velja približno 260 Din.

— O-oh, kaj so storili. Kaj so storili, sodrga!

Toda v vzdihljaju, v pohlevnem, spoštljivem smehljaju je bila nekaka neiskrenost, ko da se je skrival nekje globoko v srcu drug občutek: začudenje in veselje. Saj je res bilo nekako čudno, da je imel baš ta grof petnajst tisoč hektarov, graščino tik nad strmim bregom onstran rečice, ravno nasproti Trnovega, belo hišo s stebriščem. Kakšne konje je imel, kakšne rastlinjake, imel je celo lastno cerkev — zdaj pa sedi ves siv in raztrgan in za stanovanje prosi njega, kmeta Perepelkina. Kaj so storili! — In nenadoma se je spomnil: — Kaj bi govorili! Še meni, kmetu, so vzeli dva konja in kravo. Ti, pravijo, si imel pred revolucijo trgovino. Kaj sem hotel! Ni da bi govoril. Rop na celi črti. Kar pljunil bi človek.

— A-a, tebi so tudi vzeli? — se je razveselil grof. — Kako pa se je to zgodilo? No, povej vendar.

Pozno zvečer, po dolgem čaju in zelo dolgem pomenku, je spremljal Filip grofa na polje, daleč za vas. Šel je poleg njega kot enak z enakim. Nadaljevala sta svoj starčevski razgovor. Ko sta šla skozi Trnovo, so pohitele ženske iz hiš k vratom, pri oknih so se prikazovali kmečki bradati obrazi, vsi so gledali grofa molče, s široko odprtimi očmi. Ko pa je šel grof naprej, so vsi začudeno zašepetali: — Kaj pa so klepetali, da so pokončali vse grofe. Lej ga no. Kar primite ga, kdor hoče.

— A-a, to ti je red. Saj je živ, prav zares.

To noč nista mogla zaspati do jutranjega svita Filip in Gruša.

Čez kake tri dni je prišel proti večeru s postaje siromašen voz z grofovo prtljago. Na vozu, na rjavem usnjenem kovčegu je sedela nagubančena, naduta starka v črnem pomandranem klobuku. Ženske ob vodnjaku so si jo pazno ogledale, spoznale in pričele napol glasno govoriti: — To je ona sama, grofica sama. Lej jo, še zmeraj je ošabna, z vozom se vozi.

— Prej pa ji nobena kočija ni bila prav, noben konj zadosti dober.

Za vozom je šel grof Pjotr Semjonovič sam s hčerko in petorico vnukov. Tri deklice so plaho stopale poleg matere, dva dečka — bosa, suha in dolga kakor dve mladi žirafi, s ploskimi, nerodnimi stopali — sta korakala daleč zadaj. Iz hiš so pritekale kmetice, dekleta, deca. Molče so gledali. Starejše ženske so pozdravljale. In ko je šel voz mimo, so govorili v naglici, začudeni: — Joj, bos! Grofi so bos! Filip se je tudi takoj pomiril, ko je videl, da je deca bosa.

— Nič se ne boj, stara, — je šepnil Gruši — vidi se, da so postali berači.

Kot prijazen gospodar je stopil pred hišo, da pomaga vozniku raztovoriti prtljago. Stari grof je pomagal ženi stopiti z voza. Gruša se je prištolila zraven — se priklanjala in spoštljivo podprla gospejin komolec. Grofica je rekla važno, skozi nos:

— To si ti, Agraféna? Zdravo. Kako stara si postala. In je sunila z roko Gruši v obraz. Gruša je razumela — poljubila. Spoštljivo in veselo je zapela:

— Gospa, svetlost, kakšna čast za nas. Moj Bog! Gruša in Filip sta vlekla v sobe culice in košare. Stari grof je prinesel posodo. Prtljage ni bilo dosti. Ko je šla Gruša drugič ven, je bil voz že prazen. Stari grof je plačal voznika. Pred sosednjimi hišami in na drugi strani ulice je že stala množica žen in dečkov. Gledali so molče, nepremično došlece in njih prtljago... Voznik je že odšel, Filip je že zaprl vrata, kmetje pa so stali še vedno zunaj. Govorili so napol glasno, ulica je postala skrivnostna kot cerkev.

— Da-a, vnuki mi rastejo, čas gre — je rekel grof Filipu, ko sta odšla na dvorišče. — Jakovu bo že kmalu petnajst let.

— Ali se kje uči, svetlost?

— No, kje bi se zdaj učil? Samo doma, za silo. Saj ni zdaj nobene pripravne šole. Kako je zdaj? Učitelji tajé Boga, zavrgli so stari pravopis... Ne, naj sedi rajši sedaj doma. Se bo učil kesneje.

Gruša je hitela pogrinjat mizo, prinesla posodo za čaj. Na ulici pod okni je bilo vse živo. Prvi so plaho prišli otroci, gledali skozi veje v odprta okna. Za deco — ženske. Množica je hitro naraščala. Vsi so gledali, poslušali, šepetali: — Glej jih, čaj pijó, kakor mi — reveži.

— Glejte, glejte, stara je oblekla progasto krilo.

— Pa še same cunje.

— Snoči sem pogledala, kakšne čevlje ima mlada grofica, pa so tako pošvedrani.

— A-a, lej no. Prej so hodili v zlatu, zdaj pa kar kažejo gole komolce.

— Vsa fasona je proč. Hi-hi-hi.

— No, bedak, kaj pa se režiš? Pri ljudeh je nesreča, ti še pa hehetaš.

Ljudje so prihajali še vedno. Stali so molcé, premišljali menda o izpremenljivosti človeške usode. Saj so bili prej grofi — petnajst tisoč hektarov posestva, hiša-palača se še zdaj beli ponoči

za reko — kar pojdi ven, pa jo boš videl —, kočije, konji, samih služabnikov je bilo čez petdeset, — zdaj pa pijejo čaj pri Perepelkinu.

Gruša je pometla kotichek v staji, kjer prenočujejo ovce, poklicala je sosedo Fedosjo, prenesli sta posteljo in mizo.

— No, čez poletje že vzdržimo tu, ne bo prehudo.

Fedosja je pogledala slamnato streho: — A, deževalo bo menda skozi.

— Ne bo. Zdržimo. Poleti je lahko. Poleti imaš prenočišče pod vsakim grmom.

Zasmejala se je zadovoljno: kakšne goste je dal Bog. Takim gostom se lahko odstopi prostor. Saj se je razburila vsa vas. Na ulici te ustavljajo ženske, vsaka izprašuje, kako in kaj.

Filip je bil tudi zadovoljen, dasi je bil strog kmet: čutil se je počaščenega, da ni šel grof k nikomur drugemu, temveč k njemu. Ali je malo lepih hiš na vasi? Vsak kmet bi vzel letoviščarje. Včeraj ga je izpraševal sam Dementij Petrovič, prvi bogataš, in še tako zavidno: — Se je že preselil tisti grof? No, to bo že prav zate. Če bo spet vse po starem, boš gotovo dobil nagrado od njega.

— Kakšno nagrado neki? — se je zasmejal Filip.

— Ne, zares. Saj tudi graščakinja Sičugova govori kmetom: «Ne bojte se, kmetiči, branila vas bom, če se kaj zgodi. Samo jesti mi dajte in piti.» Hranijo jo že tri leta. Zdaj jo napajajo s samogonom,² da bo prej crknila, ker je pričela preveč zahtevati. Zdaj leži pijana vsak dan.

Filip je prihajal domov šele pozno zvečer, tiho je zapeljal konja pod streho, da ne bi budil gospode, sam pa je zlezal v posteljo h Gruši. — No, kaj pa oni?

Še dolgo se je slišalo v temni staji nejasno šepetanje.

Prve dni je pomagala Gruša gostom pri kuhanju prostovoljno, potem pa je to postala navada. Vsak dan je pritekla zgodaj h Gruši v stajo najstarejša deklica Zoja — bela, z velikimi sivimi očmi. — Mamka Gruša, mama vas prosi, da bi prišli k nji.

Mlada grofica je pričela gospodariti. Petorica otrok, oče, mati — za eno samo preveč. Gruša je nosila vode iz vodnjaka, pomagala je. Potrebovala je dosti vode. Komaj je napolnila sodček — zvečer pa je že prazen. Kakor race pljuskuje. Kljub temu je pričela lezti v hišo umazanost že od prvega dneva. Gruša

² Strupeno kmečko žganje iz žita. Boljševiki so otvorili po letu 1914. zaprte žganjarne šele letos.

je gledala s srčno boljó, kako blatna so postala takoj njena po-barvana, vedno tako svetla tla. Tudi pletene preproge so se videle kakor umazane cunje. «No, naj bo, bom že pomila, ko odidejo.» Mlada grofica je pomivala, snažila, drgnila, toda blato je nezizprosno zlezlo noter. Zoja je tudi pometala s svojimi majhnimi ročicami po tri-, štirikrat na dan. Zato pa so privlekle druge deklice v sobe prahu in blata na svojih čeveljčkih — sobice so bile majhne in vse je postalo hitro umazano. Jean in Jacques, dva dolgina, oba vedno skupaj, sta privlekla polno kamenja, hroščev, kozarcev z žabami, črvi, založila in zastavila sta vsa okna. Pogosto sta se sprickala. Gruši se je zdelo: ta dva napravita več umazanosti kakor vsi ostali. — Nekoč je Gruša videla: Jacques je prinesel na dvorišče njeno balzamino, ki je rasla v steklenem kozarcu, stresel cvetko v gnoj in pričel brskati s palico, stresati zemljo ven. Gruša je zastokala, a ni rekla ničesar: gostje!

Gruša je snažila in pomivala. Od kraja prostovoljno, potem pa je morala. Rekli so ji: — Kadar pride čas, vam bomo že poplačali.

Zanemarjala je lasten posel. Treba bi bilo opleti krompir. Treba bi bilo pripraviti grede za zelje. No, pa kaj se hoče! Bo že šlo. Filip je vedno pritrldil: — Naj bo. Če bodo na vrhu, bodo že poplačali. Ne bodo nas osleparili.

— Pa kako čudno živé, Filja. No, prav nič ne vedo, kakor otroci so. Še krompirja ne znajo olupiti, kakor se spodobi: kože mu odrežejo kar za pol prsta na debelo.

— Pol prsta-a? — se je čudil Filip.

— Stara grofica pa noče delati prav nič. — Kar ustrelé me naj — pravi. — Bila sem grofica, pa tudi ostanem.

— Kaj pa stari?

— Stari pa samo vzdihuje, molči.

Res, Filip je opazil tudi sam: stari grof v belem, zakrpanem suknjiču iz sirove svile se je potikal ob rečici kakor strah ali prikazen, hodil daleč od Trnovega, zlezal na Dekliško goro, prav na vrh, sedél cele ure, gledal od daleč na reko in svojo graščino, nekaj premišljeval. Kmetje in kmetice so pravile:

— Toži se mu. — To pač ni sladko. Vidi, a ne more vzeti. — Težko je včasih gospodi. — Ne, fantje, jaz že ne bi hotel biti gospod.

Bogve kolikokrat so vprašali Filipa, ali ne ve, kaj gospod premišljuje...

— Kaj pa jedo? — je vprašal Filip svojo staro.

— Nič prida. Kruh, mleko in čaj.

- In meso?
- Kaj še! Saj nimajo prav nič!

*

Stara dva zjutraj nista imela prijetno: ovce so se zbudile ob prvem svitu, prišle k postelji, lizale noge, roke, obraz, prebudile Filipa in Grušo. Nerodno je bilo tudi jesti in piti v staji. Gruša je prinesla torej mizo pod vrbo v kotu dvorišča — tam sta kosila. Nekoliko nepripravno je bilo tudi, da hodijo mimo in gledajo od daleč grofi z grofiči. Stari grof je zaklical nekoč: Dober tek!

Seveda, takoj je videti pristnega Rusa starinske vzgoje. In Filip mu je naravno odgovoril: — Prosim k mizi, svetlost!

— Hvala — je rekel grof in šel v hišo.

Toda ta mali dogodek je bil začetek vsega. Kakor da je bil led prebit. Če sta sedla stara dva h kosilu, so bili grofovi otroci takoj zraven.

— Mamka Gruša, kaj ste skuhali danes?

— Danes zeljnato juho.

— Z mesom?

— Z mesom.

— Dajte še nam.

— Moj Bog, prosim, kolikor hočete, kar jejte.

Deklice so prihajale vedno znova. Stopicajo tam okoli, kakor da niti ne vidiijo mize, Gruša pa jim že moli krožnik:

— Le jejte, a žlice imamo samo lesene.

Deklice pa so takoj pripravljene: — Svoje žlice prinesemo.

In so vedno prinesle. Tako je bilo po navadi. Kosilo na mizo, otroci pa se sukajo okoli kakor lačne mačke. Jacques kar kriči: — Zojka, zakaj si sedla na moj prostor? Proč odtod.

Zvečer pa pravi Gruša Filipu: — Treba bo kupiti mesa, ka-li? Kaj naj jim dam jesti?

— No, pa kupi. Bo že ...

— Saj nam ne bodo preveč pojedli.

— Menda ne bodo ... Toda zadnjič sem kar gledal: vsak poje za poštenega kmeta. Pa sem mislil, da niso vajeni naše hrane ...

*

Ponoči je šel stari grof na dvorišče, stal tam kakor bel stolp v temi. Koncem vasi so kričala dekleta in fantje popevke. Besede se niso razločile — samo rezki, ostri glasovi. Živinska, sirova moč je donela iz njih. On se je domislil, kako so plesali pred mnogimi leti na istem kraju kolo, oče ga je peljal na praznik, kako so se jim klanjali takrat pijani kmetje, kako so peli. Menda so tudi

pelj, ne tako kakor sedaj, temveč ubrano in nežno. Vse je narobe. Zdaj vlada namesto ubranosti sirova nasilna moč. Grof je zavzdihnil.

— Gospod, svetlost, dobitnik — je zamomljal glas poleg njega. Grof je pogledal. V temi se je videl nekdo siv, nejasen. — Kdo je to? Kdo si?

— To sem jaz, svetlost, Pahomka Bezrukin. Dovolite, da pridem k vaši milosti.

— No, pridi, no. Kaj pa hočeš?

Zdaj je jasno: približa se bradač, prikloni se. Iz teme je zavohal grof topel, rezek, človeški duh.

— Oh, oh, po pravici rečem, ne upam se priti podnevi k vaši svetlosti. Glej — bi rekli — Pahomka hoče grofovske družbe. Ljudje so zdaj nesramni.

— Kaj pa hočeš od mene?

— Rad bi nekaj vprašal, svetlost.

— Kaj pa?

— Ali bo že kmalu izpremembra?

— Zakaj pa si jo želiš? So ti mar tudi vzeli posestvo?

— Pretežko je postalo življenje. Sin mi dela krivico. Ne spoštuje me. In pomoči ni nikjer.

— Tak ti gre slabo?

— Pa še kako slabo, svetlost. Ni da bi prestal. Prej sem bil gospodar v hiši, zdaj pa ne smem niti ust odpreti. Pa ne samo meni, vsem starejšim se godi slabo.

— Jaz pa sem mislil, da ste zdaj vsi graščaki.

— Kaj bi mlatila prazno slamo, svetlost. Kakšni graščaki? Živimo, pa prosimo boga smrti. Kaj, ali bo kmalu izpremembra?

Grof je obmolknil in pomislil: — Sam pričakujem, stari. Menda se bo vse povrnilo, mislim pa, da ne kmalu. Le poslušaj, kako kričijo vaši fantje! Kdo bi jih zdaj spravil v oje?

Pahom je zavzdihnil in zamrmral: — Pa dekleta, dekleta so postala še hujša kakor fantje. Sodni dan se bliža.

— No, kar se tiče sodnega dne, se menda motiš, za nas pa je menda res blizu — to je brez dvoma.

Starca sta obmolknila, poslušala:

— Potemtakem nimam pričakovati ničesar?

— No, zakaj? Pričakovati moramo. Ne vem samo, ali bomo dočakali?

— Poginila je Rusija.

Zdaj je stal Pahom poleg grofa, ni se več klanjal, nepremično je gledal vanj. — Poginila je Rusija — je ponovil togotno.

— Kaj pa ti je? Saj živiš vendar v lastni hiši?

— A kaj mi koristi hiša? — je rekel jezno Pahom. — Nisem več gospodar v svoji hiši. Ne samo, da mi sin dela krivico, še vnuk mi je predvčerajšnjim rekel: «Bedak si, ded.» Ta je lepa, kaj? Govorili pa smo baš o vaši svetlosti.

— Kako pa to?

— Rekel sem jim: pod grofom smo dobro živeli — še lesa smo dobili včasih za stavbe, pa tudi najemnina ni bila visoka. Pričel sem računati, res je — vsega je bilo manj — najemnine in davkov. Glejte, sem rekel, kako dobro smo imeli pod gosposko. Oni pa mi pravijo — bedak ... To bi mu bilo treba pripomniti, svetlost.

— Kaj pripomniti?

— No, kadar bo pač izprememba, vsaj pod šibe naj bi prišel takrat ...

— Misliš, da bo kaj zaleglo ...

Obstala sta v nesoglasju, nezadovoljna drug z drugim.

— Hudo je življenje, svetlost. Poprej je bilo pri vas za rečico razsvetljeno, bila je godba. Zdaj pa — ti le sokomolci³ — lomijo drevesa, ne verujejo v Boga. Nesreča je to.

— E, kaj bi govoril.

Stala sta oba stara in zgrbljena. Po ulici pa so šli v gruči dekleta in fantje. Kričali so pesem ob rezkem cviljenju harmonike. Videlo se je, da neka težka sila lomasti proti starcema ...

*

— Tukaj čepi ta čuk. Pa pojdem malo poklepetat ž njim. Ko je bil bogat, nismo smeli niti blizu. Zdaj pa sedi kakor naš ded — čepi in kljuje z nosom.

Z nerodnimi pijanimi koraki je stopil fant h grofu — slišalo se je, kako so drsali pošvedrani škornji po cesti. Potem se je začul glas:

— Dober dan, vaša svetlost. Čepiš?

Grof ni odgovoril.

— Ali čepiš, vprašam? Kaj molčiš? No, pa čepi in molči, le molči kakor kupček govna na cesti. Molči. Kaj bi zdaj počel drugega, molčati moraš. Stopil je bog gadu na rep.

Grof je vstal in molče šel noter.

— Stoj! Kako smeš oditi, če hočem govoriti s teboj? Čuješ? A-a. — Aljóška je pričel grozno preklinjati pod grofovimi okni.

³ Namesto «komsomolci», člani protiverskega «komunističnega Sojuza Molodeži».

Kinetovo zmerjanje se je čulo od enega konca vasi do drugega. A nihče ni prišel, da bi ga odpeljal. Končno so se odprla vrata, nekdo v belem je stopil ven z vilami v roki, se približal in sunil Aljoško s pestjo v vrat. Aljoška je padel in pričel pomirjevalno mrmrati iz prahu: — Ampak, dedek Filip, kaj ti je, za božjo voljo? Zakaj bi se prepirala? Mar si se najel temu grofu za lakaja?

Filip je spet udaril Aljoško in rekel:

— Če ne pojdeš, mrha, te prebodem z vilami. Slišiš?

*

Na dan svetega Elije je bilo žegnanje. Na ta praznik so se pripravljali ves teden. Vsaka hiša je kuhala brago⁴ in žgala samogon. Ženske so letale druga k drugi.

Maša še ni bila končana, a na vasi se je že pričelo petje, na trgu se je zavrtil vrtljak, zaigrale harmonike. Dekleta, fantje, otroci so zbežali iz cerkve na sejem. Grofova rodbina je bila vsa v cerkvi. Ženske so jim prepustile prostorček ob steni. Jean in Jacques sta sicer utekla na sejem sredi maše. Ko se je maša končala, je bila pijana že vsa vas. Mlada grofica je rekla staršem po francosko, ko sta prišla iz cerkve: — Ali ne pojdemo rajši po ovinku?

Stara je ponosno vzdignila glavo: — Zakaj pa še to?

— Vse je pijano. Neprijetno je.

Stara nista odgovorila ničesar, molče sta šla naprej, mlada grofica z deklicami jima je sledila.

Množica jim je gledala naravnost v obraz, ko da bi bila začudena. Nenadoma se je dvignilo nekje sredi gneče žvižganje, smeh, tuljenje: — Lej jih... kako lete. Vsule so se psovke. Dekleta in fantje so gledali v zadregi in izzivajoče. — Capinska gospoda gre. Narazen!

Stara sta stopala z visoko vzdignjeno glavo, za njima se je prerivala skozi množico mlada grofica. Deklice so se plašno stiskale k materi. Nekdo izmed množice je vrgel stari grofici v hrbet melonino skorjo. Zaslišali so se ogorčeni glasovi: — Zakaj razgrajaš? Ti, slišiš!

— Molči, podrepnik gosposki!

— Jaz, da sem podrepnik!

Prišel se je prepir. Nenadoma se je razleglo nekje v bližini divje kričanje: — Joj, na pomoč!

⁴ Domače sladko pivo.

Množica se je drenjala tja in takoj pozabila na grofovo rodbino. Tam je razbijal pijani Miško Vorobjov hišo žolnirke Ustinje, ker mu je postala nezvesta. Podrl je plot in ga privlekel na cesto. Zdaj je vlekel iz zemlje podboje. — Že so korakali mimo s harmoniko pojoči fantje, a se niso zmenili za Miško. Na sejmu so se čuli cvileči glasovi orglic.

Pred hišo je čakala na grofe Gruša v novem sinjem sarafanu, z belo svileno ruto na glavi. Morala je vedeti že, kako je spremijala grofa množica. Očitajoče je dejala: — Tako pretepaški so postali ljudje! Joj, takšni pretepači.

Sedli so k čaju in takoj se je razleglo po ulici divje, pijano tuljenje: — Spla-ta-tó-ór!⁵ Ubijem te!

Gruša je razlagala v zadregi: — To je Vanjúša Volčkov, očeta gre pretepat. Pozimi sta si bila razdelila posestvo, pa menda krivično. Vanjka je zameril. In zdaj, pomislite, gospa, kadar je praznik, gre k očetu. «Ti si» — pravi — «splatatór, ubijem te». Lastnemu očetu pravi to, pomislite.

Vsi so se prestrašili, bogve zakaj. V naglici so pozabili svoj čaj, ko da se boje: zdaj — zdaj pridrvi pijana ulica na dvorišče in zakriči iz tisoč grl: — Splatatór!

*

Letos je bilo dosti gob. Postalo je navada, da je odšla zjutraj vsa grofova rodbina s košarami v gozd. Vabili so tudi Grušo. A Gruša jih je spremila samo dvakrat v početku, da bi pokazala prostore, potem ni hotela več: — Nimam časa, svetlost, res nimam kdaj, gospa. Vrt mi da posla, na polju je dela ...

Saj je šla tudi od kraja samo, da bi jim pokazala cesto: — mogoče bodo vendar manj nagajali na dvorišču. In res jih je bilo manj videti. Jean in Jacques sta odhajala že na vse zgodaj. Toda domov sta prinašala mlade kragulje, grlice, zajčke. Ko sta prinesla prvič zajčke — sta pozabila v gozdu Grušino košaro in košek.

— Kje?

— Izgubila sva. Lovila sva zajčke, košare pa so ostale neznanu kje.

— Prvi jo je izgubil Jacques — je rekel Jean — svojo košaro sem jaz izgubil šele potem.

Jacques se je razhudil in zakričal bratu: — Molči, sodrga! Stara grofica malo da ni pala s klopi od strahu.

⁵ Eksploator.

— Jacques! Kakšne besede?! — je zakričala v strahu. — Moj Bog, saj se ne sme tako prepirati! Cel kmetavs si postal! Kakšne besede!

— Kakšne neki, mama stara! Nič posebnega. Tukaj rabi vsak ta izraz — sodrga.

— Molči!

— Kaj bom molčal! Če sem ga oštel s sodrgo, saj je on res sodrga, vaš mili Jean. Ukradel mi je kos zemlje. Pošteni ljudje tega ne delajo.

— Pravim ti — molči!

— Vi molčite, če vam je drago!

Hitro je vstopil stari grof in molče udaril Jacquesa s palico. Udaril je še. Pridušeno je siknil:

— Ven, podlež! Ubijem te!

Stari grof je menda zapazil, da gospodarjema nekaj ni prav: Gruša ne hiti več pozdravljat, kakor poprej. Filip gleda mračno. Tudi sam je postal bolj molčeč in nezaupen. Vedno je hodil, kakor od kraja, vsak dan po obrežju, gledal od daleč na svojo nekdanjo graščino. Hodil je daleč v polje, sedel tam kakor beli kamen sredi zelenega žita dolgo in nepremično, dremal in premišljal. Kmetje so se razburjali:

— Kam neki hodi? Kaj ogleduje tam?

Potem so se pomirili: — Svoje življenje pregleduje. Naj hodi.

Vsi so zapazili, da ne gre stari nikoli za reko, v svojo nekdanjo graščino, kjer so se ves dan slišali rezki glasovi sovjetskih otrok.

Do kmetov je bil nezaupen in mračen. Če pa je pričel kdo govoriti, je rad odgovarjal. Vpraševal je takrat tudi sam — pazno in vztrajno, ko da bi vohunil. Kmetje so se bali govoriti odkrito. Bogve kaj hoče. Prilizovali so se mu za vsak slučaj.

Filip je pripovedoval zvečer na klopi sosedom o razgovoru z grofom in vsi so se smejali.

— Lej ga no, čapljo dolginsko! Vedno vprašuje in pozveduje, ali si žele kmetje graščake nazaj ali ne.

— Kaj hoče, rad bi spet dobil graščino.

— Nikar naj ne misli, da jo bo dobil.

— Stari je še precej vljuden. Mlada pa sta naravnost razbojnika. Da bi poginila, hudiča.

— Če se res povrne car, bodo spet nad nami. Tedaj nam bodo zasolili.

— No, pa takrat bomo tudi mi... spet bomo naredili revolucijo.

— Ali bi jih ne pobili rajši précej? Psom pasjo smrt!

— Molči, bedak, kaj blebetaš?

— Stara pa ... u-u, ta je od vraga. Prav taka živina je ostala, kakršna je bila. Na Grušo kar kriči: «Ne smeš sedeti v moji navzočnosti. Jaz sem grofica». To ima Gruša za to, da jih redi in jim streže, kakor le more.

— Kaj se hoče, živine so.

— Samo mlada, ta je videti človek.

— Noseča je spet, pravijo.

— Zo-opet? Katerikrat? Pričakovala bo potemtakem že šestega? Ta ti je plodovita — kakor popova žena.

— Ali pa svinja.

— No, beži, no. Se sme tako govoriti o noseči babi?

— Saj ni baba, grofica je.

— So morebiti grofice narejene drugače?

V resnici je edino mlada grofica uživala nekoliko ljubezni pri kmeticah. Prihajale so k njej zvečer na klop, ko so zvedele, da pričakuje. Začetkoma so stale spoštljivo, potem so sedle na tla poleg klopi, ker se niso upale sestiti zraven. Če ni bilo poleg malih deklic, hčerk grofice, so govorile o nosnosti, o svojih ženskih skrbeh, in pogovori so bili prisrčni, iskreni. Zato so menda ljubile kmetice mlado grofico ...

Zato pa sta postala Jacques in Jean prava groza za vso vas. Poskušala sta jahati mlade žrebičke, plašila sta črede živine, lazila sta v grah, otresala zelena jabolka. Kmečka deca ju je podila in tepla. Oba brata, koščena in dolga kakor dve mrhi, sta se potikala po vasi in gozdu, kakor da sta iskala, kje bi se dalo kaj razbiti, polomiti, podreti. Nekoč, ko so natepli dečki Jeana, je Jacques zakričal:

— Le počakajte, požgal vam bom vso vas.

Kmetje so se resnično bali, da ne bi brata zanetila ognja: — Kaj pa jima je? Vseeno bi jima bilo, hudičema! — Sam vrag ju je prinesel.

Minulo je Preobraženje — to leto je bilo toplo in solnčno, kmalu pride Uspenje⁶ — čas bo misliti kmetu na letni obračun. Grofi pa še ne mislijo na odhod.

— Moj bog, kdaj pa že? — je stokala Gruša.

Ob žetvi, ko potrebuje kmetica miru in moči, je občutila, kako se je letos utrudila s svojimi stanovalci.

— Še malo potrpi. Saj bo kmalu.

— Tako sem izmučena.

⁶ Praznik matere božje dne 15. avgusta.

Filip se je nasmejal: — Ali se spominjaš, kaj si pravila v začetku? «Kakšna čast za nas.»

— Kdo pa je vedel, da bodo taki!

— No, zdaj se nam vsi smejejo. Pravijo, da smo bedaki — ne napodimo jih in denarja ne zahtevamo.

— Kakšnega denarja? Kar sama bi jim plačala, da bi odšli.

Teden dni pred Uspenjem je bil Filip na polju, sejal je ozimino, nenadoma je zagledal Grušo, kako teče po stezi kakor mlado dekle.

— A-a, kaj pa ti je? Kaj se je zgodilo?

— Pridi brž. Grof te kliče. Oditi hočejo ...

*

Nihče ni spremil odhajajočih. Samo, ko se je že voz dvignil v klanec, je stopila Gruša na prag in pogledala za njimi. Zadaj so šli Jacques, Jean in deklice, ki so se čez poletje še bolj razcapali. Grofica in stari grof sta šla zraven na eni strani voza, Filip na drugi. Stara grofica je sedela na vozu. Gruša je jezno gledala za njimi:

— So se vendar pobrali ... cigani ...

In nekaj se ji je zasmililo. Ali ti tam? Ali njena opustošena hiša?

C. Golar / V goricah

Od Mure odtrgal oblak se je škorcev,
v Jeruzalem družba se je napotila —
jasnine in solnca iz polnih je korcev
nebeška jesen na gorice razlila.

Ocvetel med trsjem že mak je rdeči,
in zdaj zažarela je loza in brajda —
na težki, bleščéči se grozd in dehteči
čebelo poslala ocvela je ajda.

Glasno od klopotcev odmevajo grički,
donijo veselo, zamolklo, počasi,
skrivnostno in mirno med listi jim črički
odpevajo v solncu s sanjavimi glasi.

Po mejici mlada se deklica šeta,
objestnim, nevabljenim gostom se smeje
in s trto in grozdom si čelo opleta
in gleda za škorci v sinjine brez meje.

Dr. Alma Sodnikova / Vebrov estetski sistem v luči tradicijskih estetskih teorij

Temeljni problem Vebrove estetike je problem lika. Za pravilno razumevanje njegove celotne estetske teorije se zahteva, da smo si na jasnem glede pomembnosti likovnega principa, kajti prav z njim reducira Veber celo kopico tradicijskih estetskih problemov (problem estetičnega objekta, estetskega videza, kontemplacije, enote v mnogoterosti, direktnega in asociativnega faktorja, forme in vsebine itd.) na en sam problem. To je tem bolj uvaževati, ker je s tem pokazal novo pot, ki omogoča motrenje različnih, za estetiko fundamentalnih vprašanj z enotnega vidika, kar je vsekakor za estetiko kot znanstveno disciplino velikega pomena.

Oglejmo si najprej princip lika, kakor ga je Veber v «Estetiki»¹ začrtal, nato pa omenjeno redukcijo.

I.

Estetičnost in neestetičnost, ta centralni pojav vse estetike, je v najtesnejši zvezi z izvestnim duševnim stanjem, namreč z estetskimi čuvstvi in stremljenji; vprašanje estetičnosti in neestetičnosti sovпада z vprašanjem strukture estetskega doživljanja. Vebru je zato izhodišče analiza estetskega čuvstva, na katerem ugotovi dvojno funkcijo: predočevalno in prilaščevalno. Predočevalna funkcija je izčrpana s tem, da nam tudi estetsko čuvstvo po svoji vsebini kaže poseben predmet, estetsko vrednoto — nevrednoto; s to je v razmerju predočevanja. Prilaščevalna funkcija pa je v tem, da je estetsko čuvstvo usmerjeno še na druge predmete, ki niso več njegovi lastni predmeti, temveč si jih čuvstvo le prisvaja kot temelje, na katerih se more šele graditi omenjena estetska vrednota, oziroma nevrednota. To so prilaščeni predmeti ali sopredmeti estetskega čuvstva. Za primer naj nam služi estetsko ugodje spričo slike: direktno (predočevalno) meri estetsko ugodje le na lepoto slike, indirektno (prilaščevalno) pa na sliko samo, na kateri se šele gradi lepota. Lepota je torej predočevanec in s tem lasten objekt estetskega čuvstva, dočim je slika le njegov prilaščeni ali prisvojeni objekt. Estetsko čuvstvo ima tako funkcijo, da kaže estetski ali neestetski značaj objektov, to pa le preko svoje prilaščevalne funkcije.

¹ Dr. France Veber: Estetika. Psihološki in normativni temelji estetske pameti. Zvezna tiskarna in knjigarna v Ljubljani, 1925.

V strukturnem pogledu je zato estetsko čustvo enostransko odvisno od svoje psihološke podlage, ki predočuje zase estetične ali neestetične objekte, ki so hkrati njegovi prilaščeni objekti.

Na tem temelju je idejno zasidrana Vebrova definicija estetskega čustva kot predstavno predmetnega; s prvim je namreč rečeno, da sloni na predstavi kot na svoji neobhodni psihološki podlagi, z drugim, da meri obenem na lasten objekt te predstave (na svoj prilaščeni objekt), torej na to, kar nam predstava po svoji vsebini kaže, na osnovo.

Tako smo prišli do točke, kjer je odločiti vprašanje, kakšen je sploh prilaščeni objekt estetskega čustva, ali z drugimi besedami, podati klasifikacijo osnov. To se zgodi z dvojnega vidika: vsebine in deja predstave. Po vsebini opredelja Veber osnove v primarne (neduševne) osnove in sekundarne (duševne), v nižje, najnižje in višjeredne ter v prvopotenčne, ki zahtevajo za svoje neobhodne predmetne podlage le osnove, in v drugopotenčne, ki imajo med svojimi predmetnimi podlagami tudi dejstva, vrednote itd.

Važnejše za naše vprašanje je razlikovanje potem deja. Veber porabi namreč dejno stran doživljaja (pristnost — nepristnost) za ločitev med realnimi in irealnimi osnovami.

Nepsihološka stran tega razlikovanja pove, da so realne osnove (barva, glas, realno premikanje, realen stik itd.) v slučaju svoje faktičnosti na drug način faktične, nego vse irealne osnove (sličnost, razlika, melodija itd.); faktičnost prvih je v najugodnejšem slučaju zgolj izkustvena, empirična, faktičnost drugih pa neizkustvena, analitična. Da to pojasni, uporablja pojav fundacije. Fundirani pojavi (sličnost, razlika, reč, dejstvo itd.) so vsi taki, za kojih golo predočevanje se zahteva predočevanje drugih pojavov; nefundirani (barva, glas itd.) pa so pojavi, za kojih predočevanje se ne zahteva tako sopredočevanje drugih pojavov. Fundirani pojavi so torej predmeti višjega reda, nefundirani pa predmeti najnižjega reda. Dasi se faktičnost nikakor ne krije s fundacijo, saj imamo fundirane pojave, ki niso faktični (n. pr. eksistenco Devete dežele!), in faktične pojave, ki niso fundirani, je vendar fundacija oni moment, na čigar temelju se vrši razlikovanje med empirično in analitično faktičnostjo. Vsi nefundirani predmeti so v najboljšem primeru načelno nefundirano faktični, to se pravi, da njih faktičnost ne izvira iz tega, kar mi že vsebina predstave na pojavu kaže, temveč jo moremo kvečjemu izvajati iz faktičnosti drugih realnih osnov, ki pa so prav tako nefundirano faktične. Če pa je faktičnost dana s faktičnostjo

temeljev (n. pr. realno premikanje), tedaj je to fundirana faktičnost, a ker je faktičnost temeljev záse nefundiranega značaja, zato moremo tudi v tem slučaju govoriti le o relativno fundirani faktičnosti, ki je torej koncem koncev tudi nefundirana, saj temelji na nefundiranih faktičnostih. Faktičnost realnih osnov je torej ali načelno nefundirana ali pa samo relativno fundirana. Drugače je z irealnimi osnovami. Njih faktičnost je dana s predmetnimi podlagami samimi, brez ozira na vprašanje, ali so ti temelji tudi sami faktični ali ne; tako izvira faktičnost razlike iz predmetnih temeljev, n. pr. iz rdeče in zelene barve. Tipičen primer za take slučaje je simfonija: njena faktičnost je fundirana v faktičnosti melodij, na katerih se gradi, faktičnost teh pa v posameznih glasovih, vendar brez ozira na njih lastno faktičnost ali nefaktičnost. Faktičnost simfonije je zato končno absolutno fundirana.

Ta predmetna razlika se veže z zgolj psihološko razliko na strani pristnega predstavljanja osnov prve in druge vrste. Realne osnove so one, kojih pristno predstavljanje je vsaj načelno brez psiholoških podlag (predstava barve, glasu itd.), ali kojih pristno predstavljanje je glede svoje pristnosti načelno zavisno od pristnosti svojih psiholoških podlag (n. pr. pristna predstava realnega premikanja od pristnih predstav posameznih prostornih točk). Irealne osnove pa so one, kojih pristno predstavljanje je glede svoje prisotnosti vsaj načelno nezavisno od pristnosti svojih psiholoških podlag ali kojih pristno predstavljanje sloni sicer na pristnem predstavljanju, a ne zahteva več enakega značaja nadaljnje psihološke podlage (n. pr. pristna predstava simfonije, ki sloni na pristnih predstavah melodij, a ne glede na vprašanje, ali so tudi predstave posameznih glasov pristne ali nepristne).

Na orisani način razlikuje torej Veber realne osnove od irealnih; v okviru višjerednih realnih in irealnih osnov pa odkrije še posebno stran, po kateri mu razpadajo te osnove v *like in relacije*.

«Lik je vsaka taka realna ali irealna, prvopotenčna ali drugopotenčna osnova višjega reda, o kateri ne velja samo to, da se za nje predstavljanje zahteva obenem predstavljanje ali drugačno (n. pr. miselno) predočevanje njenih predmetnih podlag, temveč da nas vede do nje predstavljanja šele oblikovanje kot posebno, vmesno doživljanje, ki ga ne smemo zamenjati ne s predstavljanjem samim, ne z nobenim drugim, doslej znanim doživljanjem, n. pr. mišljenjem, čuvstvovanjem ali stremljenjem.» Oblikovanje, notranja aktivnost je torej tipično za pojmovanje lika. Dočim

zadošča za predstavljanje likov že predstavljanje pristojnih nižjih osnov in oblikovanje slednjih, se pa zahtevajo za osnove, ki so relacije, še sočasne misli, zadevajoče njih temelje; prehod se torej tu izvrši z mišljenjem. Razlika med likom in relacijo je tako zgrajena na različnem dohajanju do višjerednih predstav: do predstavljanja likov nas vede predstavno oblikovanje, do predstavljanja relacij pa mišljenje. Jasno je, da je to razlikovanje nezavisno od vprašanja realnih in irealnih osnov, kajti liki so lahko realni (n. pr. premikanje, stik) in irealni (n. pr. melodija), prav tako pa so tudi relacije lahko realne (n. pr. vzročnost) in irealne (n. pr. sličnost, razlika). Razlikovanje med likovnim in relacijskim tipom osnov kaže, da imamo pred seboj dvoje različnih strukturnih kompleksov, da gre za drugačen položaj v prvem in drugem slučaju.

To omogoča delitev celokupnosti osnov v tri dele: v osnove snovnega značaja (pri čemer pa snov ne pomenja «fizične materije», temveč najnižje primarne in sekundarne osnove, ki se po svoji strukturi ločijo od likov in relacij), v osnove likovnega in relacijskega značaja.

Stem je končana klasifikacija osnov kot prilaščenih objektov estetskega čuvstva in nastane znova vprašanje, ali morejo biti vse te osnove prilaščeni objekti prav estetskega čuvstva, ali pa velja morebiti to samo za nekatere izmed njih. Da odloči to vprašanje, poda pisatelj podrobnejšo analizo funkcije prilaščevanja: imamo neposredno in posredno prilaščene objekte. Vprašanje se torej glasi, katere osnove morejo biti neposredni prilaščeni objekti estetskega čuvstva.

Skušnja kaže, da moramo relacije iz okvira takih objektov estetskega čuvstva kratkomalo izločiti; napram pojavom, kot sličnost, razlika, kavzalno razmerje itd., izostaja vsaka direktna estetska čuvstvena reakcija. Relacije torej niso neposredni prilaščeni objekti estetskega čuvstva. In kako je z liki? Skušnja potrjuje, da so to pravi estetični objekti; vendar ne vsi liki, temveč le irealni. Le v slučajih, ko se za pristno predočevanje pojava ne zahteva tudi pristno sopredočevanje najnižjih psiholoških podlag, moremo reči, da smo v okviru estetičnih objektov. Veber je prenesel od Meinonga načeto razlikovanje med pristnostjo in nepristnostjo predstav na celokupno predstavljanje, torej tudi na predstave irealnih osnov; ta prenos mu omogoča izklesati «načelo estetske imanence»: estetični objekti so načelno imanentni, se pravi, da njih pristno predočevanje ne zahteva tudi pristnega predočevanja najnižjih psiholoških podlag, ali

predmetno, da je njih faktičnost načelno nezavisna od faktičnosti najnižjih predmetnih temeljev. Estetska imanenca se torej tiče le zadnjih predmetnih podlag, ne pa lastne faktičnosti objekta; načelo imanence pove le, da za estetičnost, oziroma neestetičnost višjerednih osnov načelno ni potrebna faktičnost njih nižjih in najnižjih predmetnih podlag.

Tako pojmovana imanenca postane center različnih estetskih problemov, zanimivo je zato tudi Vebrovo orisano stališče napram Witaseku. Witasek izvaja v svoji estetiki: «... es scheint mir, dass diese Unterscheidung (immanenten — transcendenten Objekt) für die Ästhetik irrelevant ist... Die ästhetischen Urteile beziehen sich gerade so und unter denselben Kautelen wie alle anderen auf die transzendenten Gegenstände. Wenn man einen Menschen, ein Gemälde schön nennt, so meint man den wirklichen Menschen, das reale Ding und nicht den immanenten Gegenstand; und wenn man von den ästhetischen Qualitäten eines Gegenstandes spricht, dem keine Transzendenz zukommt, so begnügt man sich geradeso mit dem immanenten Gegenstande, wie in vielen anderen ausserästhetischen Urteilen, die keine Wirklichkeit betreffen.» Iz navedenega je razvidno, da gre Witaseku vseskozi le za imanenco neposrednega objekta, ki pa tudi za vprašanje estetičnega objekta ni irelevantna, saj se za faktičnost estetičnosti ali neestetičnosti zahteva faktičnost tega, čemur naj neposredno pripada. Veber je prišel do svojega pojmovanja imanence po poti razlikovanja med neposrednimi in posrednimi prilaščenimi objekti; ta imanenca zadene le najnižje temelje estetičnega objekta, le posredno prilaščene objekte. Je to imanenca, ki je za estetiko tem manj irelevantna, ker ima za seboj vso tozadevno dnevno skušnjo. Problem, ki ga torej imenuje Witasek za estetiko docela irelevantnega, postane tu fundament vsemu nadaljnjemu delu.

Če velja za estetične objekte orisano načelo, potem sledi samo ob sebi, da odpadejo iz liste estetičnih objektov ne le najnižje primarne in vse sekundarne osnove, temveč tudi vse realne osnove višjega reda, torej tudi realni liki. Le irealni liki so neposredno prilaščeni objekti estetskega čuvstva, le ti so pravi estetični objekti. Tako je izločil iz okvira neposrednih estetičnih objektov najnižje osnove, ki jih moremo estetsko uživati le preko lika, dočim pripušča Witasek, popolnoma v soglasju s svojim stališčem, tudi to vrsto kot poseben tip estetičnega predmeta.

Irealne like, ki temelje kot višjeredne osnove neobhodno na nekih predmetnih podlagah, pa moremo opredeliti v različne

skupine, in sicer po vsakokratni kvaliteti predmetne podlage. Kvaliteta posrednih prilaščenih objektov nas vede tako kombinatorično do šesterne možnosti likovne strukture: irealni lik, ki ima za neobhodne predmetne podlage 1.) samo primarne osnove (akordi, melodije, simfonije, geometrične figure itd.); 2.) primarne in sekundarne osnove (melodije, simfonije, geometrične figure itd., kolikor izražajo neko duševnost); 3.) primarne osnove in dejstva (umetniški opis neduševnih pojavov); 4.) sekundarne osnove in dejstva (umetniški opis duševnih pojavov); 5.) samo sekundarne osnove (doživljajska harmonija) in 6.) samo dejstva (logična eleganca spisov itd.).

S to klasifikacijo pa smo že v sredini problema, ki ga je idejno načel Herbart, razlikujoč vprav s to potezo svojo estetiko od tedaj edino uvaževane vsebinske smeri. Kakor znano, je tipično za vsebinsko orientirano estetiko predvsem vprašanje o bistvu lepote (ki ga iščejo v skladnosti z idejo), o kozmičnem pomenu lepote itd. Herbart začne z novim problemom; vpraša namreč, kaj sploh more biti estetični objekt. To pot je pozneje Fechner imenoval «od spodaj navzgor» in jo tako hotel ločiti od spekulativne metode vsebinske estetike, ki da je «od zgoraj navzdol».

Herbartovo mnenje, da morejo biti le razmerja nositelji lepote, oziroma grdote, je idejno zakoreninjeno v njegovi psihologiji, ki vidi v čuvstvu le razmerje med predstavami, a ne samoniklega doživljaja. Tudi objekt posamezne predstave mu je zato emocionalno indiferenten, saj gre šele na račun zveze pojavov njih emocionalno diferentni značaj. Le «zveza», «razmerje» so objekti estetskega ugodja in neugodja. Že Herbartu pa je bilo znano, da so razmerja lahko estetske tvorbe ali pa tudi ne, torej tvorbe, ki so izven nasprotja, vzbujati ugodje in neugodje, kakor n. pr. matematična razmerja. Idejno mogoče najbolj zanimiva ugotovitev njegovega estetskega razglabljanja je poizkus, ločiti matematično razmerje od estetskega in priti tako do tipa elementarnega estetičnega objekta. Bistvo estetičnega objekta vidi namreč v relaciji, ki je po svojih členih konstitutivno določena, dočim izčrpa matematično razmerje konsektivna določenost njegovih temeljev. Na ta način sicer Herbart omenjene razlike nikjer izrecno ne določi, vendar moramo reči, da vodi njegov (pozneje od Vogta izpopolnjeni!) oris matematičnega in estetskega razmerja do poprej podanega rezultata.

To vprašanje ima, kakor nam je pokazal oris lika, idejni stik z Vebrovim pojmovanjem estetičnega objekta, ki loči tudi matematična razmerja (relacije) od estetičnih pojavov (likov), seveda

na drugačni podlagi: tudi konsekutivne strani na pojavih so Vebru lahko estetsko pomembne (n. pr. akord in po glasovih enaka melodija, ki se le konsekutivno drug od drugega razlikujeta, pa sta vendar objekta različne estetske reakcije) in tudi konstitutivno določeni pojavi so lahko načelno izven estetskih reakcij (n. pr. realno premikanje). Ali je pojav estetičen ali ne, torej ni odvisno od konstitutivne ali konsekutivne določenosti njegovih temeljev, temveč od drugih razlik, ki vedejo, kakor smo videli, vprav do orisanega razlikovanja med relacijami in liki.

Za Herbartom razvija isti problem Fechner; z novo metodo eksperimenta dohaja do ugotovitve estetičnega elementarnega objekta. Nadaljuje ga Witasek, ki določa, oprt na psihološko analizo, petorico takih objektov: osnove (einfache Empfindungsgegenstände), like (Gestalten), objekte kot reprezentante norme (normgemässe Gegenstände), izraz (das Ausdrucks- und Stimmungsvolle) in dejstva kot posredovalce osnov (Objektive). Ker Witasek ne loči med realnimi in irealnimi liki, tudi ne med liki in relacijami, zato obsega po njem druga vrsta estetičnih objektov tudi realne like in celo relacije. Teh petero skupin pa nima po Witaseku nikakega internega stika. Šele Vebrov princip lika prikazuje enoten, predmetno elementaren vidik za opredelitev estetičnih objektov: estetični objekt je le irealen lik, ki razpade po svojih neobhodnih temeljih v različne tipe, ohranjujoč pa tu kot tam strukturo lika; vsi drugi objekti ne morejo biti estetični. Problem lika sovпада tako s problemom estetičnega elementarnega objekta, je v zgodovini estetike idejni zaključek Herbart-Fechner-Witasekovega dela.

(Konec prihodnjč.)

Srečko Kosovel / Ponižanje

Tvoje bele roke, plesalka, so kakor svetli plapolajoči trakovi belega ognja, gladke kot marmor. Toda mi iščemo njih mehkode in njih sladkobe. — Svojo sveto umetnost nam razkazuješ, ki so jo ohranila ves čas v poltemnem hramu svoje duše, ritme duše najdaljnejših utripanj, izbrane trenutke, ko si molila Boga. Mi pa ne iščemo ritmov tvojih kolen in sozvočja kvinte na klavirju s svetlim plamenom luči na rdečo svilo, ampak iščemo tvoje golote.

Kadar ti ploskamo, ploskamo, da čutimo še mehkejše vzpon tvojih belih prsi. Tvoja duša pa umira samotna v rdeči svili, ki je kot ugašajoč plamen. Tvoja duša umira ob naši nizkotnosti.

Dr. F. Goršič / Dušanov zakonik v slovenščini¹

Najnovejše izdanje ljubljanske juridične fakultete, tretja knjiga učbenikov, ki leži pred nami, je vzlic skromni obliki znamenit dogodek. Po raziskavah slovenskega prava in sodstva znani univerzitetni profesor dr. Metod Dolenc je na naš jezik preložil in prvi sistematsko obdelal zakonik cara Štefana Dušana Silnega (DZ), ki je zakonodavni višek sijajne dobe srednjevečne Srbije s saborov v Skoplju (l. 1349.) in v Seresu (l. 1354.). Naša mlada pravna veda prej ni bila kos nalogam, ki jih ima radi tega slavnega spomenika srbskega prava. V dogmatskem pogledu je naša znanost še na pusti celini, ki se jo je orati lotil pisatelj. V pravnozgodovinskem oziru je sicer to in ono že obavljeno, a dela je še obilo. Zasluga na tem, kar je, gre tukaj Stojanu Novakoviću, Jirečku in drugim, ki jih je navedel pisatelj, zasluga pa gre v izdatni meri tudi Bogišiću, ki ga je avtor kar z nemar pustil, da si bi se bil pri njem okoristil (Pisani zakoni na slavenskom jugu 1872). Mnogo bo tudi prilik, da navedem i Jirečkovo Istorijo Srba v Radonićevi dopolnitvi kot nadaljnji vir, ki ga v knjigi pogrešam.

Za dogmatsko in sistematsko obdelavo si je pisatelj priredil moderno motrišče pravnikov sociologov, ki ga v predgovoru krepko podčrtava. Gre mu brez dvojbe za neizgovorjeni aksiom, da se mora dogmatika vsakega pravnega spomenika prilagoditi časovnemu duhu dobe, ki je spomenik spočela. Menim, da je treba v okviru tega načela in nazora tolmačiti pisateljjevo geslo, da briga njega kot dogmatika le vsebina vira, ne vir kot tak. I občenemu i pravnemu sociologu morata biti obe panogi, dogmatika in pravna zgodovina enakovredni pomožni vedi. Nikari pomena ene, znamenitnice, forsirati v kvar druge, manjvrednice! Dejansko pisatelj svojemu geslu ni sledil, zakaj in če bi bil pravnozgodovinski uvod sploh opustil ali pa bi ga bil vsaj bolj skrčil. Ker je sociologija prava še veda brez izkustva, je pač težko, sila težko najti pravo mejo, ki ob njej načelno porečeš: od tu dalje je pomoček balast. Pisatelj, sam

¹ Dušanov zakonik. Primerjalni prikaz pravnih razmer po Dušanovem zakoniku in po istodobnem germanskem pravu s posebnim ozirom na Slovence. Spisal dr. Metod Dolenc, univ. profesor, član stalnega zakonodavnega sveta. V Ljubljani 1925. Založba Zvezne tiskarne in knjigarne. Stran 224. Cena broš. Din 75.—, vez. Din 85.—.

pravni zgodovinar, je podzavestno previdneje ravnal, nego je bil napovedal. Prav je tako, zakaj bojim se, da bodo njegove misli o pomenu viroslovja (fontologije) za pravoslovje izkoristili zoper sociološko metodo zlasti tisti, ki za to metodo še niso dovezetni. Piscu bodo očitali i glede splošnega pomena DZ i glede zgodovinskega orisa zakonodavstva do 15. stoletja, da je njegov Uvod prepričala uvedba; izrabljajoč njegove besede bodo kazali na to, da pri sociologu ne sme biti dogmatika sama sebi namen; zlasti pa bodo opozarjali, da je knjiga učbenik, ki bodi v njem vse tisto, kar je treba vedeti za izpit. Zdi se mi, da bo pisatelj svoje stališče težko branil proti taki kritiki vsaj v nekaterih točkah, n. pr. v točki, da sploh ni navedel vzrokov, zakaj je zakonik proizšel (neumevno je zares, da se ni pobavil z glavno mislijo Dušanovega pisma ob izdanju zakonika, kadar je skriti pasus tega pisma o «malih ljudeh» izkoristil, str. 57), dalje, da se je premalo ukvarjal s postankom zakona (str. 7) ter da se ni dovolj pečal z rokopisi DZ, ker jih omenja kar mimogrede (str. 7, 148, 151), mesto da bi bil po načinu šafaříkovem, Bogošićevem navedel razred krajših tekstov i prvotnega i preinačnega sloga ter razred daljših tekstov.

Prav dobro gáti zevajočo vrzel v srbskem pravu novi ta, po Novakovićevi izdaji prirejeni sistem DZ, ki je oprt tu in tam tudi na tekste drugih rokopisov. Za tehnično posrečeno moderno delo je beograjska pravna fakulteta pisatelju za slugo popolnoma priznala.²

Izpraševaltji pravnozgodovinskih predmetov in slušateljji prava so veseli tega «učnega pripomočka za študij vsaj majhnega dela jugoslovanske pravne zgodovine». Glavna svrha knjige je morala biti merodavnim faktorjem ukaz, da naj delo izide v slovenščini. Baje bo radi tega knjiga nedostopna večjemu delu «naobraženih krogov vse države». Je-li pro- ali kontradokaz že tolikokrat naglašeno dejstvo, da Slovenci srbohrvaških znanstvenih del ne prevajamo več, marveč jih čitamo kar v izvirkniku?

Radi knjižne bede, ki se ž njo bore slovenski slušateljji prava, je pisatelj na koncu vsakega poglavja, ki jih je šest, dodal manjše tiskano, zelo zrelo, poučno in duhovito paralelo germanskega prava. Na tesnem prostoru je zbral vprav velikansko gradivo. Skoro vse je v teh dodatkih, kar naj bi iz

² Prof. Taranovski v Arhivu za pravne i društvene nauke 1925, drugo kolo, knjiga XI., br. 2., str. 157—166.

področja nemškega prava znali slovenski kandidati v predmetu, ki se imenuje pravna zgodovina južnih Slovanov.³

V prvi red slovenskih del dviga pisateljevo publikacijo novost, da so pri nemških vzporedbah povsod navedeni tudi slovenski pravni običaji, ki jih je bil pisatelj v prejšnjih spisih sam mnogo dognal, deloma pa zbral iz pičlega slovstva. Regresivno zaključevanje (str. 106) je zares ustrezno sredstvo, boljše od analogije, ker lušči iz pozitivnega gradiva poznejšega časa like pravnih uredb prej minule dobe. Zato pomenja ta metoda najbolj varni način zaključevanja. V posplošnjevanju s pomočjo analogije in zlasti v zaključevanju a posteriore ad prius, v sintetski metodi, je pisatelj mojster. Koliko slovenskega prava in praslovanskih spominov je tako pričaral na svetlo! Ti dragoceni paberki podeljujejo knjigi značaj čisto domačega dela, ki ga bo, tu govorim po izkustvu, tudi inteligent-nepravnik navdušeno prebiral kakor ne izlepa kako znanstveno objavo. Žal nam bo seveda vsem, da se pisatelju ni bilo moči ozirati na hrvaško pravo. Razlogi njegovi (str. III.) so tehtni. Naloga bodi torej bratov Hrvatov, da sami poskrbe za vzporedbo svojega tisočletnega, močno se razrastlega prava s srbskim pravom!

V plastični sliki je pisatelj združil srbsko in nemško pravo, podelivši srbskemu pravu sistem, podvedel obe pravi «sistematično in sinoptično» pod vidik primerjanja ter vzporedil ž njima preostanke slov. prava in sledove preobličenege tujega krajevnega prava, ki je veljalo med Slovenci. Ker bo pravna zgodovina i pri Srbih i pri Slovencih še marsikaj novega razkrila, ima pisatelj prav, da proglašča svoje delo za nezaključeno in le bolj za osnovo delu bodočega pokolenja, ali po mojih mislih mu ni treba toli poudarjati, da nudi nepopolno stvar. Hvala gre zasnovatelju, čeprav naslednik bolje izvede, pravi arabski pregovor, ki ga Vlad. Mažuranić citira v svojem pravnem slovarju (Dodatci, IV.).

Razlaga o delitvi dediščine (paterna paternis itd., str. 121) je nedoumna, preveč nedoločna. Takisto dijaki ne umejo nauka o poroštvu (str. 155), kjer je medli pasus vrhu tega

³ Je še drug izpitni predmet, ki se imenuje «Zgodovinski razvoj sedanjega javnega in zasebnega prava». V tem predmetu je treba pri nekaterih pravnih institutih znati nekaj več nemškega prava, zlasti zasebnega. Vendar sem mnenja, da niti v tej smeri zahteve ne smejo biti tako daljnosežne, kakor so na nemških univerzah.

radi dveh tiskovnih napak kar zagoneten. Da bravec ne bi mislil, da na Kranjskem več ni bilo, je treba naštevanje slovenskih kmetijskih sodov (str. 68) popolniti v smislu Kaspretovih izsledkov (O večah) z navedbo, da so bile okoli l. 1500. kmetijske večje tudi v Goričanah, trške večje pa v Radečah; škofjeloški pojezdi se pa ujemajo z goriškimi. Meševite sode (vide Jir.-Rad. I/50 in III/162, 168) bi kazalo vsekako točneje opredeliti ter razločiti meševiti obmejni sod (mešoviti pogranični sud) — ki je bil stara institucija na zapadu (Miroslavov dogovor l. 1190.) in se je zval stanak, stanicum (Bogišič, Stanak po dubrovničkom zakoniku od 1272. g.) — od meševitega sode, ki ga je Štefan Uroš II. Milutin uvedel z dvema sodnikoma, izmed katerih je bil eden Srb (v saških občinah Sas), drugi pa Dubrovničan; toda še za vlade istega kralja nastane iz dvojice kolegij «meševita porota», po polovici srbska, po polovici «inoverska», ki dobi za Štefana Dušana ime «svedoci», za kneza Lazara pa ime «sudije». Opis pristava (str. 74), dosti manj plastičen kot pri Jirečku (III/140), bi bil boljši, ako bi bil sistematsko izravnán s parcem (str. 65) in hkrati sinoptsko vzporejen s pravdačem in besednikom (str. 78); tako pa je preveč razmetan. Krvna osveta (str. 140) je vredna boljšega sistematskega pregleda (glej Jir.-Rad I/52 in III/157), posebej pa še dopolnila, da je za smrt v vojni po sklenjenem miru vršila krvno osveto le vlastela v Bosni. Ne morem se misli iznebiti, da pobija pisatelj Jirečkov nauk o carskih sodijah (str. 84) pod vplivom podzavestne analogije s krvnim sodnikom (Bannrichter). Menim pa, da to oporekanje ni osnovano, saj je Štefan Dušan izvedel globokosežno in splošno sodsko reformacijo, da bi osredotočil in ojačil stališče samemu sebi (carjevi rezervati!); DZ pa je bil ustvarjen ravno za nove carske sodnike in naslovljen nanje. Bilo jih je menda dovolj tudi po deželi, četudi so bili morda čefalije bolj redko nameščeni. Vse, kar pisatelj navaja iz DZ, ne govori proti Jirečkovemu nauku, marveč krepko zanj. Meni se zdi stvar dognana.

Udava je bila srbski običaj, da je upnik dolžnika še pred sodbo sam ali s pomočjo sodišča prijel in ga držal v okovih, dokler dolga ni plačal (Jir.-Rad. III/141). Ta partija (str. 150) se je pisatelju manj posrečila. Radi dolgov so zapirali dolžnike zgolj v primorskih mestih. Dubrovničani pa so se od njega dni pritoževali ravno proti ukavanju, preden je sodba izrečena. Pritoževali pa so se tudi proti nesodnim represalijam

(pressalia, izънъ, преоузъмъ), ker so Srbi mesto dolžnika često prijeli kar prvega njegovega rojaka, ki jim je prišel v roke. Z razlago o zaručenju v čl. 92 (str. 151) se sicer strinjam, ne pa z mislijo, da je zaručenje v čl. 121 (češ, prehajalni glagol!) «izsiljevanje obljube, spondere». Zdi se mi celo, da je pisatelj v čl. 84 izraz «ruka» prav tako netočno prevedel z besedo «zajamčevanje» (morda ga je zavedla okoliščina, da se navaja izraz ruka tudi kot «taksa za jemčenje», Jir.-Rad. III/141, posebej pa ugovarjam proti obliki «zajamčevanje» kot slovniški tvorbi), kakor je, po gornjem, udava z izrazom «samovoljno zapiranje» napačno prevedena (zakaj pisatelj ni kar pustil izrazov ruka in udava?). Samostalniki zaruka f. = sequestratio, pignoris capio, pravno odvzetje stvari za razdolžitev po sodu prisojene terjatve, glagol zaručiti, dovrš. = obaviti ta čin (glej VI. Mažuranić, str. 1659) in pridevnik zaručan = occupatus, «kad tko što drži u rukama» (ib. str. 1660), skrivajo v sebi prvotni pojem samopomoči, odtod prihaja potem preneseni pomen «zaručenje» = nuptiae, sponsalia, pa dalje izpeljanke zaročenec itd. Gre torej za neko držanje v rokah, za samopomoč, slično tisti samopomoči, ki je navedena v čl. 92: zajetev svojih ljudi ali tujih trgovcev, da ne gredo na carjeva tržišča. Nadaljnji odstavek se tam glasi: «Naj gre vsak svobodno», češ: ne brani samolastno, ne zadržuj! Primeri tudi Srpski Rječnik Vuka Št. Karadžića (str. 676): «zla me ruka ručila». Niti v čl. 84 ne gre za jamčevanje (Novaković) ali za zabrano prič (Poličević), nego zopet le za prepovedano samovoljo (confer die Handanlegung, Ergreifung) z ujetvijo (ruka) in ukavanjem (udava). Z ozirom na prvi stavek čl. 84 se mi zdi moja razlaga popolnoma logična: zanj, ki je izvlekel (ne povlekel) železo iz kotla, ni več ne sodbe niti pravdanja, in če je opravičen, niti ne sodnih stroškov; zanj pa, ki je na sojenju, bodi zgolj sodba in proces, ne bodi mu pa niti ruke niti udave, t. j. nikakršnega samovoljnega preganjanja več. Udava je morda pri tem specialni običaj proti tujcem, ukavanje; ruka utegne biti zajetev zlasti domačinov, če pa tudi tujcev, pa gotovo brez ukavanja in morda sploh v drugi obliki nego v tej, da je ujetnik zavarovan v hiši kakega zasebnika.

Nejasnost v čisto jasno stvar prinaša opomba, da so posamezne rodbine isto kakor inokosne kuće (str. 112). Bogišić je v svojem znamenitem delu o kmetski rodbini pri Srbih in Hrvatih krivdo na pojmovni zmedi naprtil nesposobnemu

srbskemu zakonodavcu, kajti enovita kmetska rodbina, ki jo narod imenuje inokosna ali inokoština, je prav tako združna kuća kakor skupnost več rodbin ali oseb. Razlika je čisto druga, namreč med inokoštino pa meščansko rodbino. Bogišić navaja pet točk (vtesnjeno je odredjevanje o imovini inokoštine inter vivos, slična utesnitev velja za smrtni slučaj, očetovo gospodarstvo je omejeno, pri delitvi dobi oče enak delež kot sinovi in po očetovi smrti traja skupnost dalje pod novim gospodarjem). Med univerzalno teorijo (str. 114), ki bi jo z ozirom na Švico (Gemeinderschaft, Gemeinschaft zur gesamten Hand) popolnil z imeni Gierke, Heusler, Hübner, zlasti pa Max Huber in Cohn, pa med tako zvano jugoslovansko teorijo z variantama I. Peiskerja in I. Strohala bi bilo ustaviti «slavenofilno» teorijo S. S. Bobčeva (glej njegovo študijo o bolgarski čeljadni zadrugi 1907), ki kulminira v aksiomu: zadruga je bila v starini pri vseh Slovanih, dandanes je še pri Jugoslovanih. Ne razumem, zakaj meni pisatelj, da vprašanje izvora zadrug še ni rešeno, saj je sociološki pridobitek varno dognan, da korene vse hišne zaednice v zadrugi osnovi narodov, v lastnosti torej, ki je imajo Jugoslovani mnogo. Dobro bi bilo omeniti, da poročilo o «kućah» v DZ (čl. 52, 66, 70 in 71) ni najstarejši glas o zadrugah, marveč da se «compagnia fratrum» navaja že v libru statutarum civitatis Ragusae z dne 15. maja 1272. l., pa tudi v istodobnih poveljih in hrizobulah srbskih kraljev. Potrebna, da se revidira, je tudi razlaga o zgodovinskem razvoju Ljubljane (str. 55). Stare Ljubljane v prvem obzidju (do l. 1416.) ni tvoril zgolj Stari trg nekako od Hradeckega mosta do vhoda v Florjansko ulico, marveč mesto je segalo do konca te ulice, zakaj Karlovška ali tako zvana Pisana vrata so bila na južnem koncu mesta pri vhodu v Florjansko ulico (glej nemško pisano Vrhovčevo monografijo o ljubljanskem mestu iz l. 1886., str. 10 in nasl.) tako, da je bila Pasja ulica (sedaj Vožarski pot) še v mestnem obzidju. Prav tako bi bilo treba naznačiti glavne razvojne periode Ljubljane: Stari trg — Novi trg — Glavni trg — predmestja, da bo razlaga dosegla nivo rečene Vrhovčeve kulturnozgodovinske slike.

Pri paraleli saških rudarjev na Srbskem pa laških rudarjev na Slovenskem bi bilo morda res umestno razmišljati o etimologiji nekaterih krajevnih imen v Sloveniji n. pr. imena Fužine f. pl. (Hammerwerk), toda krepko bi se

bilo treba zoperstaviti izkušnjam, ki je pisatelja zapeljala v ljudsko etimologijo, po kateri je slično doneči imeni Sasim-polje in Saška reka vzporedil ob slovenski imeni «Lahovče (Laško?)», češ, to sta rudokopa, ki sta dobila ime po laških rudarjih (str. 57). Da poteka krajevno ime Laško in cela kopa sličnih krajevnih imen na Slovenskem od besede laz, je do konca dognana stvar. Lahovče in Nasovče v kamniškem okraju, ki nikdar niso imele, ne te ne one, nobenega rudnika, so naselbine Uskokov (dr. Jos. Mal, Uskočke seobe i slovenske pokrajine). Lahovče so selo Vlahovičev (primeri stanovniško ime Lah, t. j. [V]lah in Lap), Nasovče pa so morda zadruga Nuvsicev (sedaj ima ta priimek obliko Mušič).

Dasi nam je doslej za pojem baština, aviticum zadoščal naziv dedina, dedovina, je baština v tej knjigi novopredena z daljšim in manj točnim terminom dedna očevina (patrimonium avitum). Ker se drži tega rekla bolj poudarek izvora ko svobodne podedljivosti — primerjaj patrimonium, das väterliche Erbe, pa tudi patria, die Heimat —, je bil prilastek dedna očevina potreben. Pisatelj pa sam opušča deloma očevino — glej dedno kmetijo (str. 67) — deloma pa njen prilastek, govoreč n. pr. o očevinskem imetniku (str. 45), skratka, moč novega oznamenila ni ravno presilna. Vprašanje je tudi, ali nam je treba srbsko «imanje» (stas, *στάσις*) nostrificirati z obliko imenje iz slovenskega prevoda gorskega zakona. Prvič menim, da če ni sile, nikarmo ne uvedimo nikoli nobene zastarelke, ki ni v skladu s slovnico ali tudi le s sedanjo razvojno stopnjo našega jezika; drugič pa trdim, da imamo za pojem posestvo, bona pl., da Gut, kar celo kopo besed: zemljišče, kmetija, dedina ter tri inačice, izpeljane od glagola imeti, imetje, imetek in imovina. Arhaizma imenje nam pač ni treba, dasi je v Plet. zabeležen. Končno bi pa terminus imenje tudi odklonil iz nadaljnjega razloga, da bi se ognil zmedi, ki je že za petami, zakaj pisatelj je dedinarja (baštinika), kakor sem že prej naznačil, povišal za «očevinskega» imetnika (str. 45); običajnega imetnika ali imetelja pa je naredil za — posedovatelja (str. 127); oboje brez potrebe. V knjigi, kakršna je ta, so novinke potrebne; neologizmi so celo bistven del osnutka. Ker ni mogoče vsega naštetih, kar se je posrečilo tako, kakor n. pr. ustanovilo (die Satzung str. 128), dedno pobratimstvo (die Erbverbrüderung, str. 121), naj se pisatelj zadovolji s pavšalno pohvalo.

Včasih se mi zdi, da bi se našla boljše inačice n. pr. mesto nestalnih oblik «priznalnina» (str. 95) in «priznavalni davek» (str. 99) priznavščina, mesto otmice (str. 50, der Frauenraub) morda otimanje ali otimka. Dvomim, ali smemo repatriirati jemca (glagol: jemčevati!) kar v pomenu porok (str. 132). Prej bi potrdil naivno skovani Recljev ročin m. (die Handveste), ki ga kot arhaizem beleži tudi Pletersnik. Zins (servitium) ni «služitev» (str. 67), marveč dača, davek ali davščina. Kmetje so dajali tlako in dačo. Tukaj je pisatelj prezrl letino, ki jo je Kaspret v spisu o večah odkril. Težko se je odločiti, ali je boljši izraz za Weistum pravorek ali navod (sc. starcev), pisateljevo «pravno napotilo» se mi zdi okorno (str. 107). Križ je s prevajanjem terminov Mutterstadt in Tochterstadt. Jaz bi bil za oznamenili matica pa novo mesto (tudi Hrvatje, n. pr. Maurović, pravijo novi ali filijalni grad), nikakor pa nista dobra naziva «matično (?) mesto» in «hčersko (!) mesto» (str. 108). Za nemško-pravni institut «die Auflassung» bi bilo bolje reči opustilo, n. (confer gori ustanovilo = die Satzung) kakor pa opustitev (str. 126), ki naj ostane opuščanje = omissio, die Unterlassung. Nepravilne so oblike preizroččen (str. 10), prav izroččen (überliefert), dediščinski davek (str. 99) mesto davek od dediščine, strankina sposobnost (str. 109) mesto sposobnost za stranko ali sposobnost, biti stranka (Parteifähigkeit), celo plačilnik (str. 135) mesto plačnik in progono (proscriptio, str. 157) mesto izobčenje ali preklic.

Prostagma, t. j. listina v bizantinski obliki, se imenuje povelja, e. f. (Jir.-Rad. III/159; Bogišić, Pis. zakoni; Mazuranić str. 1060; Cigale 1853, str. 382, pravi patentu povelja), ni torej prav, da rabi pisatelj obliko povelje, n. Slovnico nepravilna beseda podvrgavanje (str. 48) bi bila v pravilni obliki podvržba porabna, potem pa bi bila prikladna i za homagium (str. 48) i za commedatio (str. 24). O braku = die Ehe v protistavi k zakonu = das Gesetz je slovenska pravda zaključena z zmago braka. Die Missheirat je pisatelju «neskladni zakon», toda meni se zdi to ime prav tako pomanjkljivo kakor naziv «nepriстойna ženitev (možitev)» (Bartel); ali ne bi bilo bolje, ako bi rekli zla (blodna?) ženitev (možitev)? Prepovedani gozd (silva septa, der Hegewald) ne more biti «zabrana» (str. 70), nego zagaaj (Plet.) ali zagaajéniles (Bartel). Deželni sodnik mesto deželski sodnik je brž-

kone tiskovna napaka, ker piše pisatelj Kaspretove oblike deželjsko sodišče (str. 95) in deželjsko pravo (107). «Tisočstvo» (str. 96) naj bi bilo bolje tisočništvo (cf. stotništvo, desetništvo) ali pa tisočnija (stotnija, desetnija). Razpolagati za živa je dobro rečeno, ni pa dobro, ako vzporedim temu odrejanju inter vivos kar razpolaganje «za mrtva» (sc. mortis causa!), saj inter mortuos ni pravnega prometa; ostanimo torej pri izraževanju: za smrtni slučaj. «Zarubitev na prisilni način» (str. 129) je prisilna rubežen. Izloženje deteta (str. 155) naj bo boljše izpoložba, f., dočim je izložba — razstava.

Ne rečem, da ne bi smeli slovenščine s srbsčino zbliževati, kadar bi šlo za nova pravna nazivala ali pa vsaj za taka imena, ki so revizije potrebna, nikakor pa ne smemo pomilovati (str. 157) mesto pomiloščevati, odredjivati (str. 96), osakaciti (str. 140) mesto pohabiti ali okrniti, niti nikar ne govorimo o rimokatolikih (str. 30) mesto o rimskih katolikih ter o livadah (str. 70) mesto o travnikih. Meropah se sklanja v slovenščini gen. meropaha, nom. pl. meropahi, ne pa gen. meropsa, dat. meropsu, pl. meropsi. Le v srbsčini se izpehuje vokal v končnici: meropah, gen. meropha in nom. pl. potem seveda meropsi! Ne umem, zakaj naj bi pisali član (str. 28, 137) mesto člen, zanešen (str. 38) in vnešen (str. 100) mesto zanesen, vnesen ter celo ličiti (str. 54) mesto nalikovati = podoben biti, ki je že udomačena izposojenka srbohrvaška.

Germanizmov ima slog še več. So celi odstavki, ki so zgrajeni po nemško, n. pr. «iz določila o darovanju zemlje od strani carja vemo sicer, da se je to godilo z zapisom listine» (str. 130), ali odstavek, ki se začne z besedami: «Trdnjave napravljati so pričeli» (str. 98) itd. Kriva raba zaimkov in prislovov: nekdo pa kdo (str. 65 nasl.), kakšen in kak (str. 88 nasl.), naprej in dalje (str. 76 nasl.) ter v koliko (inwieweit) mesto koliko (str. 110 nasl.), dalje izrazi sramoteča kazen (str. 149), razmenišil se je (str. 156), pritekli dohodki (str. 99), oprasčati od česa (str. 99 nasl.), trčiti na kaj (str. 124 nasl.) mesto naleteti ali namestiti se na kaj, prinašati predpise (str. 78), purpurni plašč mesto škrlatni plašč (str. 17, ali je bilo treba bagrenico sploh prevajati?), trošiti krivo vero (str. 41, š je menda tiskovna napaka), — vse to je dokaz, da je pisatelj zelo v nem-

ški jezikovni sferi. Isto potrjuje nelepi obrat «o tem bo še govora» (str. 72 in dalje in infinitum), ki se mu včasih pridruži (v trdilni obliki!) bratec: «kar daje povoda» (str. 125). Laškim tožilnikom je pisatelj boj napovedal, kajti mnogo manj jih je v tej knjigi kakor v dosedanjih njegovih objavah, so pa še (str. 45: se vabi druge le s pečatom, dalje str. 74, 97, 150, 158). Določne in nedoločne oblike pridevnikov pisatelj ne rabi vselej pravilno (str. 18 nasl.), niti ni prav varen pri rabi predpon u— pa v— pri dovršnih glagolih n. pr. vkrasti, vropati, vdariti itd. (str. 127 nasl.). Krive so oblike: «nek» (str. 96) prav: neki, instr. otroci (str. 59 nasl.) prav: otroki, stopinja (str. 62 nasl.) prav: stopnja. V celoti pa je jezik znatno boljši od jezika v prejšnjih pisateljevih publikacijah. Strani, ki so bile skrbneje redigirane, se zelo dobro bero.

France Bevk / Beg pred senco

(Nadaljevanje)

Ko je udaril vonj prve pomladi v sobo in so zacveli kostanji v globini dvorišča visoke hiše, sem začutil v svoj tesni kôrt kakor godbo, ki je prihajala od bogvekodi. Ali je Chopin? Katera njegova mazurka je sladkejša? Čudovita vihravost je prešla v moje ude. Kakor da sem se izluščil popolnoma in oblekel novega človeka docela, je bil še ta občutek močnejši in odločnejši kot drugokrat. Kakor čmrlj, ki je zašel v poltemno sobo in išče izhoda...

Tiste dni sem srečal Tončko. Dolge dni sva se videla le na ulicah mimogrede, takrat sva se srečala v drevoredu.

Zahrepenel sem po nji. Prijel sem jo za brado in videl, da je tudi v njenih očeh veliko hrepenenja.

«Pridi jutri,» sem ji dejal.

In kakor da je teža padla na njena lica, je pomislila. Nato je prikimala, da pride.

Njenega pomisleka tedaj nisem razumel, sedaj mi stopa jasno pred oči. Bil sem jo pripravljen čakati vse vonjave večere in giniti v koprnenju. Saj je tudi samo koprneti lepó. V koprnenju utone grešnost. Vedel sem, da bom, kadar bo prišla, pokleknil pred njo, ona pa se bo smehljala z zagonetnim smehom. Dobra in lepa. Oklenila se bo mojega vratu, njeno telo bo gorelo. Kdo jo razume?

Dejala je, da pride, ni je bilo. Šest dolgih ur sem meril drevored in jo pričakoval vsako naslednjo minuto. Zaman. Bil

sem potrta, pa sem pomislil, da je bila zadržana in joče zaprta med stene, ko ne more priti.

Prišel sem drugi dan zopet. Z nič manjšim upanjem kot prejšnji večer; tudi ta večer ni prišla. Ko je še tretji večer mojega pričakovanja, ki sem ga podaljšal do enajste ure, ni bilo, mi je zoperno leglo na srce. Trudna osramočenost je legla name, užaljenost mi je zalila srce. Maščeval bi se bil.

V kavarni sem naletel na tovariša. Bil je vinjen, govoril je resnico brez potrebe, ne da bi ga bil kdo vprašal.

«Ali jo ljubiš?» je mežikal váme, tako pomenljivo, da se je kljub mržnji, ki sem jo občutil do Tončke ta hip, krčilo v prsih srce.

Nisem odgovarjal, on pa je meril mojo notranjost in moj obraz in, kakor da se natihoma naslaja nad menoj, je dejal:

«Danes ima drugega.»

Kakor bi me bil pičil gad, sem se zganil in zastrmel v njegov smeh. «Kdo?»

Bil je lep, elegantno oblečeni mladenič, ki je delil z njo večere bogvekje, ko sem jaz hodil eno in isto pot, od prvega drevesa v drevoredu do zadnjega in nazaj.

Še bridkeje kot poprej se je vse uprlo v meni. Težka misel je križala čelo, spoznal sem marsikaj, česar prej nisem vedel. Žalost se je zlila z žolcem. Pil sem.

Ko sem šel ponoči mimo Tončkinega okna, se mi je zdelo, da se sveti luč za zavesami. Mehka plapolajoča luč me je zbodla v dno duše in skrčila pest. Pobral sem kamen in ga zalučil v okno, da so zažvenketale šipe na tla...

Pijanega me je gnal korak sam od sebe mimo hiše z levjo glavo nad vhodom. To je bila hiša, iz katere sem ušel pred samim seboj — morilcem. Ko sem pogledal kvišku, sem videl v svitu ulične svetiljke obraz nad seboj. Bila je gospa Fani. Včasih je prebedela vse noči na oknu. Spoznala me je. Ko sem se ozrl znova, je zamahnila z roko.

Razumel sem njen migljaj, zablodil v tlakovano vežo, ki je odmevala pod koraki, vrata sem našel odprta.

«Nocoj sem sama. Moj mož je že odšel, gospodična Lojza spi v sobi.»

To je dejala mirno, kakor da se med nama nikoli nič strašnega ni zgodilo. Ponudila mi je stol, ona je sedla na mrzlo ognjišče.

Ko sem že sedel pred to žensko, ki sem ji ubežal, kot beži čista duša pred zlodejstvom, sem se vprašal kot vedno v takih slučajih: «Počemu sem prišel?» Prisotnost tega vprašanja me je potrla. Sklonil sem glavo, ki je bila že trudna od pijače in jo je obtežila še duša.

Vrsta dolgih trenutkov je prešla. Zdi se mi, da se je tudi gospa Fani vprašala, počemu mi je zamahnila z roko. Ura je bila pozna, kazalec se je pomikal proti dvem.

Iz tega molka se je prva zdramila gospa Fani: «Kaj mislite?»

Dvignil sem glavo. Pol v sanjah sem odgovoril: «Nič. Na kaj naj mislim?»

«Na ljubezen.»

«Ah,» me je speklo. «Ženske so vlačuge.»

Ta beseda je bila prenačljiva. Gospa me je pogledala široko, njena roka je počivala na kolenu.

«Od kdaj je vaša sodba taka?»

«Od zmiraj.»

Gospa je umolknila. Čez nekoliko časa je vprašala s tajnim smehom v licih.

«Tudi Tončka?»

«Tudi,» sem dejal mrzlo.

Vsaka izprememba, ki se je izvršila pri meni, je gospo vznemirila. Premislila je do dna in ni vedela, kam bi s to besedo.

Čez nekoliko časa je dejala: «O Mariji bi tega ne mogla reči.»

Skomizgnil sem z rameni. V dušnem stanju, v katerem sem se nahajal, nisem mogel z besedo nazaj.

«Morda.»

«Ko je šla na počitnice, vas je pozdravila najtopleje. Tri dni čez čas je ostala tu. — Kaj to pomeni?»

Spomnil sem se Marijine bližine, ko sva sedela nekoč v mraku kuhinje in govorila o lepoti. Njene besede so bile božajoče in so se rahlo dotikale mojega srca. Čislal sem jo. Junaški mir njene notranjosti, ki ni bila brezbrizna do mene, je vplival name. Gojil sem spoštovanje do njenega spomina. Tudi ta hip mi gospejina beseda o nji ni bila prijetna. Stresel sem se sam v sebi: Čemu mi omenja to žensko?

Dejal sem po dolgem molku: «Kdo razume to dekle?»

«Jaz jo razumem. Vi ne vidite, ker ste zaljubljeni.»

Nisem se mogel premagati, da sem povedal resnico. «Ljubezni ni več.»

Ni mi verjela, vendar se je tiho nasmehnila predse. Ko je pogledala zopet vame, je dejala počasi, kot bi narahlo tipala v negotovost:

«Ali vam ugaja gospodična Lojza?»

Molče in z razprtimi očmi sem gledal gospo Fani. Počasi je vstajalo iz dna izkušenj preteklih dni ozadje tega vprašanja.

Nisem mogel trditi, da Lojza ni naredila vtisa name. Priznal sem sam v sebi, da sem mislil nanjo. Ko sem jo srečal na cesti, sem se ozrl za njo. Tudi ona se je ozrla. Postala sva za hip oba, nato sva se nasmehnila in šla dalje.

Tega vtisa nisem hotel povedati gospé; nisem ga sodil resno. Kakor da mi ni nič do nje, sem našobil ustnice in skomizgnil z rameni:

«Čedno dekle.»

«Ta bi bila za vas.»

Moja tiha misel se je uresničila, njen namen je bil gol pred menoj. Skoraj zakrohotal sem se. Vendar nisem mogel vzdržati njenega pogleda. Pogledal sem v tla.

Gospa Fani me je bistro premotrila in ni mogla zakriti pri-tajenega nasmeha. «Lojza leži v sobi,» je dejala. «Če jo hočete videti...» me je pogledala z očmi zvodnice, «v spanju je kot angel.»

Topel zrak kuhinje je vplival name. Vendar je sram izpreletel moja lica. Odklonil sem ponudbo, žensko oko je videlo, da nisem bil odkritosrčen.

Peljala me je skozi ozko temno predsobo v spalnico. Ko je zagorela luč, se Lojza ni prebudila. Polodprta usta so mirno dihala, temna polt, črne obrvi in lasje so se divno odražali od belih rjuh. Ena noga je ležala izpod odeje, valovita črta, ki jo je obkrožala do kolēn, je bila nehibna.

Stal sem in gledal. Pod odejo odražujoče se telo je stalo kot živo pred menoj.

«Vidite,» je šepetala gospa Fani v uho. «Človek bi jo ugriznil. Ni mlada, a zrela ženska je... Šest let je potovala...»

Izpreletelo je moje telo. Umaknil sem se iz sobe. V polmraku predsobe me je gospa stisnila za roko: «Da ji ne poveste.» Nato je pokazala na drugo sobo. «Tu so prazne postelje.»

Beseda je bila jasna, pogled na spečo Lojzo me je vznemiril, vendar se je namen mojega prihoda v hipu izpremenil.

Z naglimi koraki sem stopil do vrat, preskočil stopnice, v naslednji minuti me je požrla ulica.

*

Po tem dogodku sem tri dni mnogo spal. Telo se je spočilo, duša je dobila ravnovesje. Zdaj šele sem mogel presoditi izgubo Tončke, zakaj smatral sem jo za večno izgubljeno. Zanj sem izklesal svoj značaj in uravnal svoje ravnanje povsem drugače kot do sedaj. Radi nje sem skoraj postal morilec. Ko sem izvojeval svobodo in raztrgal vse vezi ter stopil v čisto ozračje resnobe, so zmanjkala tla, ki so mi dajala hrane. Nisem si mogel tajiti: ta izguba me je bolela. Na videz je bilo trdo moje čustvo, vendar je bolestna mehko stopila v moje srce.

V mestu je gostovala rimska operna družba, ki je potovala triumfalno po vsej Italiji. Peli so «Gospo Metuljček». Občinstvo je zasedlo rdeče tapecirane sedeže do zadnjega kotička, med njimi sem se tiščal jaz.

Ko se je dvignil zastor, sem polagoma pozabil na vse. Čar godbe me je objel, tuja zemlja je dihala z odra v parter, silna lirika Japonske s črešnjevim cvetjem in kresnicami. Kakor da se taja led v mojih prsih, se mi je zdelo.

Ko se je tretjič dvignil zastor, so mi pričele teči solze, ki so močile lice proti moji volji in ki jih nisem mogel ustaviti.

«Kako zna ženska ljubiti! Kako zna ženska varati!» sem združeval predstavo na odru z lastnim doživetjem. In kljub vsemu sem verjel v pesniško podobo ženske, ki jo je utelesila umetnica v besedi in kretnji.

«Da bi jo srečal jaz!» sem ječal v svoji duši, «bi poljubil stopinje njenih nog...»

Izmed vseh velikih del umetnosti je napravila ta opera na moje dušno razpoloženje tak vtis, da se še pozneje nisem ubranil solz in bi se jih še danes ne.

Blazen, omamljen, sem taval domov. Legel sem na posteljo in hotel misliti, nisem mogel misliti. Pred oči je stopila slika ženske, ki čaka zaman...

*

Nekaj želja po pozabljenju vsega, nekaj radi Lojzine slike, ki mi v trenutkih, ko me je trapila mesnost, stopala v postelji ležeča pred duševne oči, sem šel znova h gospé Fani.

Vselej sem se bal grehov zoper značaj. Tudi to pot sem si očital. Vendar sem našel izhod za svojo vest in sem po prisrčnem sprejemu in veselju, ki sta ga kazali ženski, ostal. Povabili sta me na izprehod.

Večer je vel pod kostanji, krogle so pritrkavale na kegljišču, ko smo sedeli na gostilniškem vrtu. Vse je bilo tiho, le iz

ozadja hiš, ki so obdajale dvorišče, je prihajalo brenkanje na mandolino in pesem, ki jo je polglasno pel moški glas.

Gospa Fani se je neprestano nasmihala; Lojza me je pogledala z dolgimi pogledi, jaz sem se v zadregi malomarno razgledoval po vrtu.

«Povejte kaj, gospod,» je dejala gospa.

«Kaj naj povem?» sem rdel v zadregi.

«Mnogo in lepó znate pripovedovati. Če bi bila tu Tončka, bi vedeli povedati mnogo.»

Ta opazka me je zbodla. Lojza me je pogledala globoko v oči:

«Ali res? Ali medve nisva toliko vredni?»

Ta rahel zbudljaj me je zadel, da sem započil oči v gospo Fani; ta je spoznala, da je jeza v mojih zenicah. Bala se je, da ne pokvari dobre volje večera, zato je hitela popravljati.

«Molila nista vse dolge večere. Danes pa molčite.»

Preden sem mogel odgovoriti, je dejala Lojza:

«Ali imate res tako radi Tončko?»

Na te besede bi bil Tončko zatajil. Pa je ni bilo treba. Dejal sem resnico: «Nimam je več!»

«Tako naglo menjate ljubezni?»

«Ne verjemite mu!» je povzela gospa. «Stokrat je obljubil, da jo pusti, še nikoli tega ni storil. Zvest ji bo do groba.»

Gledala me je s prodirajočimi očmi, da bi izluščila resnico; tudi moj pogled je ni izpustil. Nastal je hip zadrege; obe ženski sta izpregovorili, jaz sem trdovratno molčal.

Molk je prekinila gospa Fani, ki je ponovila besedo, ki jo je že dejala prejšnje dni: «Poglejte gospodično Lojzo. Ta bi bila za vas.»

Lojza je gledala v mizo, njene oči so lovile izraz mojega obraza. Silil sem hladnost. Nemira nisem mogel zakriti. Odgovoriti nisem mogel ničesar.

«Videla je svet, zna šivati... Lepote ji ne morete zanikati...»

Meni se je gospodična smilila, gospa se mi je gnusila. Ko sem spoznal vpliv besed, ki so delovale na Lojzo, bi jo bil rad opomnil: «Pazite se!» Ni bilo mogoče.

Na te besede je izginila dobra volja. Različna čuvstva so nas obvladovala s tako silo, da za brezskrbnost večera ni bilo prostora več.

Le nekaj besed se je utrgalo iz nas in se plazilo med nami, pomembnih je bilo le deset:

«Lojza bo šivala pri nas. Ali nama boste delali družčino?»

Nisem dejal, da ne.

«Tudi spala bo pri nas,» je ponovila gospa Fani z bleskom v očeh. Razumel sem pomen te besede.

Ko smo se vrnili domov, sem se hotel posloviti. Na prošnjo gospé sem ostal pri večerji, ki nam je zopet razvezala dobro voljo in izpregovorila oprezno: «Počemu boste hodili tako pozno domov? Pri nas ostanite!»

Videl sem njen pogled, ki se je sugestivno uprl vame in me tiščal krčevito. Sprva nisem mogel odgovoriti. Nato se je nasmehnila gospodična Lojza in s pogledom, ki je mehko prosil, je dejala: «Saj se vam ne bo nič zgodilo.»

Nisem vedel, ali je bila v teh besedah naivnost ali prevejanost. Smejali smo se vsi trije. Ta smeh je molče pritrdil gospejinim besedam.

Ko mi je gospa Fani odkazala sobo in posteljo, je dejala: «Na svoji nekdanji postelji, vem, da nočete spati.» Uganila je.

Obstala sva pred posteljo. Par trenutkov sva se zrla in ne vem, kakšen je moral biti moj pogled, ko se je gospa naenkrat zdrznila in mi segla v lase.

Prijel sem jo za roko, zvil jo in stisnil, da je zaječala. Moj obraz je kazal energijo. Poizkušal sem v sebi vse drugo in nisem hotel poklekniti, dasi sem gorel...

«Gospa, tega nikoli več ne!»

Ustnice so ji zatrepetale. In kakor bi trenil, je klečala pred menoj. «Vse storim za vas, če hočete...»

Bila je sužnja pred mojimi nogami. Ponižana je klečala in prosila koščka tistega, ki ji je nekdanj hlapčeval, in jo je skoraj umoril. Za hip se mi je zasmilila. Nato pa sem jo dvignil.

«Gospa! Lojza vas čaka...»

Te besede so jo brez vzroka prestrašile kakor človeka, ki ne dela prav. Zdrznila se je, pogledala me še enkrat, nato izginila v kuhinjo.

Legel sem na posteljo. In preden sem mogel napol razmisliti, kaj se je prav za prav zgodilo, sta stali obe ženski pri vratih moje sobe. Gospa se je hlinila, niti z najmanjšo potezo se ni razodela.

«Pozdravit smo vas prišle; saj dovolite,» se je hlinila gospa.

Sedla je na prazno posteljo, Lojzi je velela, naj sede k meni. Obotavlja je sedla na rob in gledala moje gole roke in prsi, ki so gledale izpod odeje; moja polt je blestela v drobnih kapljicah.

«Na tej postelji še niste spali,» mi je dejala gospa.

«Postelja gospodične Marije,» je opomnila proti Lojzi. Meni pa zopet: «Jutri povejte, kaj boste sanjali.»

«Ne sanjam nikoli.»

«Nocoj boste sanjali. Morda celo o Lojzi.»

Ženski sta se spogledali. Lojzin pogled se je umaknil mojemu in iskal po stenah, ki so bile poslikane nagosto od vrha do tal.

Gospa Fani me je pričela hvaliti, ženski sta opazovali oblike mojega telesa, ki so se odražale pod tenko poletno odejo. Lojza je sedla bliže. Njena ledja so se dotaknila mojih. Ovalne črte njenega telesa sem občutil po vsem telesu.

Dvignili sta se in gospa Fani me je merila spolzko: «Radi bi, da bi ostala Lojza pri vas? Za ženo jo vzemite.»

Ko sta ženski odšli, sem se dvignil. Stopil sem do okna in pogledal na trg. Bil je od meseca obsijan. Vonj poletja je dihal skozi line. Nemir ljudi na ulici se še ni polegel.

Trepetal sem. Legel sem na posteljo in nisem mogel spati. Vstal sem znova in sanjal v luč, ki se je kot skozi kopreno pretakala vsepovsodi. V to kopreno je bila zavita moja mladost, ki sem jo jedva spoznal. Iz nje je gorela moja kri, moje hrepenenje, ki mu nisem vedel konca ... (Dalje prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Zavratne pošasti. Slovenski mladini napisal Josip Ribičič. Lesoreze izdelal Božidar Jakac. Založilo «Društvo kulturnih delavcev v Trstu», 1924. Prodaja založba «Jug» v Ljubljani.

Ribičič je plodovit mladinski pisatelj. Preteklo leto je poklonil mladim poslušalcem uspelo pravljичno igro «Kraljica Palčkov», letos je spet «mladim in starim v pouk in zabavo» napisal parabolo «Kokošji rod» (Gorica, 1924. Izdala in založila Narodna knjigarna).

Zdaj nam pošilja iz Trsta novo knjigo za mlade bralce, «Zavratne pošasti». A te sicer vrlo zanimive knjige — se mi zdi — naša mladina ne bo kaj vesela, ne bo je rada jemala v izbirčne roke. Zakaj zadnje Ribičičevo mladinsko delo je težko, utrudljivo, temačno. Je to povest čisto posebne vrste, ki pa ni brez delnih enačic v mladinski literaturi drugih narodov.

Avtor opisuje sovražnike človeškega pokolenja, sušične bacile, ki se boré na življenje in smrt z izmozganim, otrovanim predmestnim ljudstvom.

žalostna zalezovanja in škodoželjna napadanja teh krvoločnih milijonskih članov mikrokozma je ogrnil avtor v dokaj porabljeno klišejsko fabulo o kraljeviču (kraljevski bacil Suhec), ki si po očetovi smrti (oporoka kralja Tenkopraha) mora z junaškimi čini zaslužiti prestol, in o prebrisanem služabniku (bacil Treska), ki neizkušenega gospodarja lokavo vodi in kjer le more — goljufa in izkorišča. Vse bi bilo dobro, če bi se pravljíčnost zgodbe in trpka, temna socialna premišljanja in prikazovanja, ki jih je knjiga od začetka do konca polna, tolikrat ne prepirali, odbijali. Priznati moram, da nešteta opisovanja bede, lakote in kri sesajočega «kruhoborstva» po večini niso močno pretirana, ampak v tako nasilni meri v mladinsko pravljíco ne sodijo in nedorasli bralci mestoma tako grenke duševne hrane ne bodo radi uživali.

Že uvodno poglavje (Zdravo in bolno mesto) otrokom ne bo po godu in ga najbrž tudi razumeli ne bodo. Prav tako jim težko, obupno poglavje «Med kruhoborci» zbog svoje žalostne in brez dvoma preveč črnogledne zabarvanosti ne bo moglo mnogo dopovedati, nasprotno, še odvrnilo jih bo morda. Zdi se mi, da ravno važnih poglavij, ki bi ne smela vcepiti strahu pred bacili, ampak le, če je to na vsak način potrebno, zanimanje in veselje do higiene, mladina ne bo pregledala od take plati. Knjiga jo utegne morda celo zbegati in napraviti iz nje nadležne hipohondre in smešne bacilofobe. Saj si še stráhu in mladinskim povestim odrasli človek tu in tam težko pravilno predstavi dogodek in potem iz njega izlušči tehtni zmisel.

Zadovoljni pa bodo mladi bralci z nekaterimi res posrečenimi prizori. Gotovo jim bo ugajala ježa na bolhi, potovanje na muhi, prekanjeno produciranje Trske, zlasti zadeva s krilei in kraljevičovo smrtjo.

Ribičič pripoveduje prijetno, domače. V pripovedovanje vpleta gladko tekoč, naraven, poživljajoč dialog. Jezikovno avtor dela ni dovolj pregledal in opilil. Našel sem več nedopustnih izrazov, tako na primer, zajamrala, skumrala, na parah itd. Često sem za nikalnico pogrešil roditelja in naletel na preveč trpnih oblik. Tiskovne napake ne motijo razumevanja.

Jakčevi lesorezi so zgodbi primerno mrki.

Pavel Karlin.

Giovanni Boccaccio, Dekameron. Prevel Andrej Budal. I. knjiga. 1926. Tiskovna zadruga v Ljubljani. Str. 270.

Po babilonskih svetiščih so v davnimi oboževali blodnice; stari Grki so v javnih sprevodih ob posebnih prilikah nosili phallos okoli; sv. Hieronim, prevajaje biblijsko zgodbo o Davidovem sinu, ki z zvijačo dobi lastno sestro Tamaro, ali idilično zastranico o Ruti in Boozu, je imel pod zgledjem Aristofanove komedije, ne da bi se spotikal ob atenskih smelostih; sv. Tereza je rada prebiralá prvotnega Amadiza, čigar najnovejšo očiščeno izdajo si neki ljubljanski dnevnik ni upal oglasiti iz moralnih pomislekov. Ne rečem, ko bi bilo šlo za starofrancoske fabliaux!

Nakopičiti bi se dali primeri, kazoči, da se človeški rod po vsem videzu stara. Ob pretirani sramežljivosti se nehote spomniš Hugojevega stiha: *Toute fille de joie en séchant devient prude...* Kolikokrat je v zadnjih časih gosposka zvala na odgovor drznejše pisce, kot so Notari (Quelle signore). Ch. Swinburne (Oda na Anaktolijo) in drugi, naštetí v Ljubljanskem Zvonu. 1922., str. 360. Sicer je res, da je bil tridentski zbor postavil Dekameron na indeks, a to se je zgodilo zbog pikre satire, naperjene proti malovrednim redovnicam in svečnikom. In na prošnjo jezikoslovcev se je naposled pri-

redilo «popravljen» izdanje, kjer so se opatice nadomestile z običajnimi dekleti in duhovni s trgovci ali vojaki.

Ne gre pa misliti, da bi bil Boccaccio Voltaire 14. stol. niti prednik Molinovemu donu Juanu. Pošteni trgovec in učenjak je na priložnost ostavil ves svoj imetek, obilno knjižnico, svojemu izpovedniku, nekemu samostanu pa «vse svete relikvije, ki jih je s težko muko in v dolgem času zbral iz vseh delov sveta». Tako mož, ki je presijajno opisal fratra Čebulo (VI, 10) ... «Je li zla navada ali prirodna napaka, da se rajši smejemo slabim stvarim nego dobrim?» vprašuje malopridni Dioneo (V, 10). Toliko je gotovo, da jemlje avtor Dekameron take slabe strani vsakdanjega življenja poglavito zaradi njihove smešnosti. Tu njegov plamen najvišje plapolja, medtem ko je v tragičnih prikazih mnogo šibkejši. Če je Dantejeva mojstrovina božanska, divna komedija, je Dekameron ljudska komedija, zrcalo svoje dobe, odsev zdrave, mirne poltenosti, ki je začetek življenja. Posebna vrлина te «desetodnevnic» je dramatska napetost in pa bujna pestrost, omogočena po orientalskem načinu okvirjenih pripovedi, ki ga je pozneje posnela tudi kraljica Marguerite de Navarre v svojem Heptameronu.

Duhoviti Boccaccio, Parižan po materi in rodnem mestu, je nekaterim (Wiese-Pércopo) stvaritelj moderne novele, medtem ko gospa Whartonova (*The Writing of Fiction*, 1925.) pripisuje to čast Francozom, ki pa jo spet odstopajo Cervantesu. Bilo to kakorkoli, za italijansko prozo pomeni Dekameron znaten napredek. Slovenska izdaja pa bo zavzela odličan prostor v naši pismenosti, saj se je ročni in točni prelagatelj še izpopolnil od Manzoni-jevih «Zaročencev», tako da bi mu mogel celo strog Aristarh redko kaj opomeniti. Navedel bi n. pr., da je tiskarski škrat str. 262 snedel zaimek «ki», 265. mladenko za dve leti postaral (izvirnik quattordici), 264. po nepotrebnem dodal «moliti h k o m u», 268. bi za «falce» nam. k o s a rekel s r p, ker gre za žensko orodje in orožje. Tako hrvati ta izraz i Jakša Sedmak v uspelem prevodu iz l. 1925., opremljenem s preglednim uvodom in De Hoojejevimi slikami. Istotam je podomačil sequitare i cavinoli z «goniti srne», Budal pa «slediti srnjakom»; prav bi bilo s r n j a k e, saj zveza tega glagola z dajalnikom je novejši germanizem. Porre le corna sopra il cappello (194) slove pri nas: «mu v brk osle pokažejo», zagrebško izdanje pa je čisto prav ohranilo prvotno podobo rogonosca (cocu): «Tako Krist postupa s onim, koji mu postavlja rogove na glavu». Masetto je namreč prešestoval z redovnicami, Kristovimi nevestami.

Vzorna oprema — tako številne podobice kot jasen, dasi droban tisk na dobrem popirju — vam omili velezabavno in kulturnohistorično pomembno knjigo, ki bi potrebovala vsaj nekaj vrstic o avtorju «Dantejevega životopisa». Kdor pa se boji pohujšanja, mu kličem: caveat emptor! *A. Debeljak.*

Fridolin Žolna: Tokraj in onkraj Sotle ter tam preko. Domorodne hudo-mušnice III. Splošna knjižnica, zvezek 56. Str. 68. V Ljubljani 1925.

Slovenski Reclam ali Otto, Zvezna tiskarna, je v svoji podjetnosti tekom kratkih let obelodanila poleg številnih drugih snopičev tudi pet knjižic našega najboljšega humorista. Ta hodi zadnje čase čisto po poti, ki jo je prvi nastopil Jules Janin (1804—1874), ustanovnik novinarskega listka. Skladno z Rabelaisovim izrekom, da je smeh človeku bistveno svojstvo, obravnava Fr. Ž. v šegavi in šaljivi, pa ne žaljivi obliki razne trenutno važne zadeve: jezikovno vprašanje Slovenca, ki zajde onkraj Sotle, mnogoličnost cirilice, pijančevanje, sveta vojska, plače državnih uradnikov in zasebnih usluž-

bencev, zoprne «nadležnosti» po vsakovrstnih uradih, olepševalna društva itd. Dasi je predmet te ali one satire danes že nekam zastarel, n. pr. tihotapstvo, ostanejo te črtice vendar zanimive kot posebni dokumenti naše dobe.

Njega *dni je sicer oče «Muhoborcev» krepkeje učinkoval s svojimi zasnutki in domislicami, vendar se mu navzlic veliki plodnosti še sedaj katera smešnica izborna posreči, na priliko groteska o kolkovanju (Rsk, šlk, bum) ali o gospodični Kodermučevi. Druge izzvene nekoliko medleje in neokusneje ali te celo pusté hladnega. Poleg številnih komičnih izrazil je pisec uporabil tudi pastiš, posnemaje n. pr. slog hudičeve logike iz Cankarjevega Pohujšanja. Prevečkrat pa se te neljubo dojmi ljubljansko kogakavsko narečje. Izraz mu je vobče bolji nego marsikateremu listkarju, ne da bi bil na višku poslednjih jezičnih ugotovitev ali zahtev. Besedno stavo, ki je včasih izumetničena, je nedavno že na tem mestu grajal Cvetko Golar. *A. Debeljak.*

Slovensko debatno ali komorno pismo v minuli 60letni dobi. (Konec.)

Prva izdaja Novakovega debatnega pisma iz leta 1901. je epohalno znanstveno delo in prvovrstna grafična umetnina. Ker se odlikuje po minuciozni natančnosti in težko dosegljivi popolnosti, je seveda predvsem namenjena strokovnjakom, ki se hočejo intenzivno poglobiti v študij in ustroj stenografskega sistema ter črpati iz monumentalne zgradbe višek grafične vede. Na 64 straneh drobnega tiska z izbranimi primeri obravnava avtor v pregledni, sistematični razvrstitvi pravil in podrobnih izjem v glavnih poglavjih prehodne, enostavne, sestavljene ali mešane in smiselne ali logične okrajšave ter jih zaključuje v obširnem dodatku z važnimi brzopisnimi okrajšavami v javnem življenju češče rabljenih izrazov. — Drugi del knjige pa obsega na 28 straneh po praškem prof. I. Machi vzorno in jasno avtografirani stenogram. Vendar prva izdaja zaradi razsežno nanizanega znanstvenega gradiva v metodičnem oziru ne ustreza docela svrham šolske knjige. V tem nas potrjuje tudi dejstvo, da se debatno pismo zaradi zapostavljanja slovenščine do prevrata ni v izdatnejši meri gojilo v naših srednjih šolah, saj je prva naklada debatnega pisma stavov po 21 letih pošla v knjigotrštvu. — Kljub neugodnim razmeram je vztrajni in potrpežljivi ravnatelj Novak samozavestno zrl v boljšo bodočnost, ko se njegov življenski trud gledé izpopolnitve slovenske stenografije trajno uveljavi. Po prevratu pa je tudi naša duševnost v vseh panogah občne kulture z narodovim prerojenjem na novo vzbrstela ter pognala sočne cvetove na dotlej zanemarjenem znanstvenem polju. S priznanjem enakopravnosti našega jezika s srbohrvaščino, z ustanovitvijo slovenske univerze, z osnovanjem slovenskih meščanskih in srednjih učilišč, z uvedbo slovenščine v vseh državnih uradih je bil tudi slovenski stenografiji, desetletja zaničevani pastorki, omogočen uspešen razvoj. Neodložljiva potreba je leta 1922. priklicala na dan drugo predelano izdajo Novakovega debatnega pisma, katerega zbog jedrnatega tolmačenja pravil, preglednosti gradiva ter enostavnosti učne metode v skrčeni, a jasni obliki povsem ustreza praktičnosti šolske knjige. Bistvenih izprememb v stenografskem sestavu ne kaže druga izdaja. Obseg učne snovi je v prilog šolske knjige znatno skrajšan na 24 strani tiska s primeri vred, katerih je manj nego v prvi izdaji. Slednje pa nadomešča in izpopolnjuje deset strani obsegajoča zbirka izbranih praktičnih primerov, ki nudijo dijaku dovolj prilike, da se samostojno vadi v krajšanju. Razdelitev sestavljenih (mešanih) okrajšav v začetnosrednje, začetnokončne in pretrgane je Novak poenostavil, ker srednjekončnih več ne obravnava v posebnem odstavku, temveč jih subsumira pod pretrgane, odnosno začetnokončne okrajšave s simbolnim izražanjem «u» na nadčrti ali pod osnovnico. Logične okrajšave

ne tvorijo samostojnega oddelka ter jih avtor le precizno omenja pri brzopisnih. Velike važnosti v debatnem pismu so zlasti slednje, ki niso obvezne, ampak proste. Ker niso prikrojene strogo po pravilih debatnega pisma, se jih v poljudni obliki poslužujemo pri stenografiranju hitrih govorov. V praksi si prizadeva sleherni komorni stenograf, ustvariti čim večje število stalnih okrajšav, da pospeši z njimi pisanje, a tudi hitrejšo čitanje stenograma. Zato je posvetil Novak posebno pažno brzopisnim okrajšavam, ki so bogat prispevek k parlamentarnemu izrazoslovju. — Uredil jih je dvostopno po abecednem redu, jih v primeri s prvo izdajo, upoštevajoč sedanje potrebe v narodni skupščini, znatno pomnožil, redkejšo uporabljive iz prve izdaje pa sploh opustil. Njihovo število je z izpeljankami vred naraslo približno na 500. Znano mi je, da je tudi prof. Dolencec kot bivši skupščinski stenograf priredil obsežnejšo, jako prikladno in alfabetično urejeno zbirko brzopisnih okrajšav, ki jo hrani še v rokopisu. (Ali bi je ne kazalo v doglednem času izdati v priročnem slovarčku?) Nova izdaja Novakovega debatnega pisma prednjači tudi v tem, da so v stenogramu poedini odstavki označeni z vidnimi naslovi, vrste pa opremljene s številkami. Vrednost in prikupljivost knjige pa zvišuje s skrbno natančnostjo in ličnostjo izvedeni, 48 strani zavzemajoči stenogram primerne velikosti, ki ga je avtografiral prof. Osana. — Škoda le, da je prvih 16 strani po litografski krivdi prejako zasenčenih. Knjigo zaključuje kratka debatna čitanka šestih sestavkov, obravnavaajočih jugoslovansko povestnico, zemljepisje ter ustavo. — Skladnost med tiskanim besedilom in stenogramom je na nekaterih mestih pomanjkljiva. V §§ 8., 9. in 10. so v tekstu poedine besede pa tudi celi stavki primerov izpuščeni, dasi jih v stenogramu ne pogrešam. Stenogram nasprotno ne navaja primerov iz § 10., odstavka 4., ter na strani 40., vrsta 1., stavka: Razpisuje se mesto veroučitelja. Enako je v stenogramu na strani 18., vrsta 6., izpadel pomožni glagol «so». V tekstu na strani 12., vrsta 2., naj se samoznak mnog- pravilno nadomesti s končno okrajšavo mog-. Nepravilno je, ker imajo na mnogih mestih znak «s», kakor tudi začetni okrajšavi «sa» in «su», ako se pišejo osamljeni, zapotezo. Istotako znak za končni «z» ne sme praviloma imeti predpoteze. Osamljeni zložek «sl» je v več primerih nejasen, med tem, ko sem pri zlogu «lju» opazil predolgo zapotezo. Vzbočki in zaokrožki so ponekodi preizraziti. Na mnogih mestih so soglasniki preveč ojačeni, ne da bi bilo obrazno označevanje vokala «a» v njih upravičeno. Kot primere navajam: gost (stran., vrsta 19.), pesništvo (1., 21.), srca (2., 10.), relativni (6., 15.), istovrsten (7., 5.), ne več (11., 11.). — V sledečih besedah predolga spojnica ni umestna, ker se mora «l» s stesnjevanjem spojencev označiti: politični (14., 16.), poljski (18., 11.), poljedelstvu (24., 2.), poletnem (48., 9.). — Radi predloga, oziroma prilastka, naj odpade sklonilo v primerih: v slovenskem (9., 19.), po narodnem (9., 20.), za dežjem (10., 14.), dnevnega reda (25., 18.), vestnega delavca (27., 2.). V perfektu je prišel (9., 14.) zadošča označba debela. — Nerazločno ali netočno so pisane besede: poravnati (7., 15.), trume (10., 12.), slavospev (16., 20.), potisniti (44., 6.), je bila (44., 11.), snidenja (45., 19.), so (48., 5.), blag (48., 7.). — Pri besedi dolgov (10., 9.) je zapoteza pri «v» odveč, med tem ko del (22., 21.) nima predpoteze. V besedah: razločujemo (25., 2.) — manjka «l»; predloženih (25., 21.) — je sklonilo nepotrebno; bajeslovnem (27., 6.) — naj se krajša začetnokončno. — Pri členkih sem zasledil sledeče nepravilnosti: že davno (21., 1.) — «v» je treba z vpletanjem označiti; celo (21., 17.) — «l» ni izražen s stesnjevanjem; kako (19., 7.) — «o» se praviloma ne izpisuje; zakaj (45., 5.) — simbolno označevanje «a» je v končniku ne-

dopustno; a tudi (45., 17.) — «i» pod osnovnico je predolg; malo ne (44., 6.) — «o» praviloma odpade; edino tedaj (46., 2.) — zlog «no» se mora izpustiti. — Na označene netočnosti v stenogramu se mi je zdelo potrebno opozoriti, ker je nova izdaja Novakovega debatnega pisma odobrena kot šolska učna knjiga ter bi poedine pomanjkljivosti utegnile učenca zavesti v dvome.

Osvojitev debatnega pisma je za vsakega inteligenta neprecenljive vrednosti, ker je v tesni zvezi z najvišjimi kulturnimi pridobitvami vsakega naroda. Upravičeno je nemški stenograf Faulmann dejal: «Durch das Satzkürzungsverfahren feiert der Geist den schönsten Triumph». Prof. Vamberger pa je zapisal: «Novakovo izborno delo o stavkokrajšanju bo ostalo v Gabelsbergerjevi stenografiji najracionalnejši in najlogičnejši del vsega sistema». Potreba debatnega pisma se danes uvideva v vseh kulturnih državah, kjer je politično življenje doseglo primerno višino svobodnega razvoja, kjer se je razvila trgovina v mednarodno in kjer se je industrija povzdignila. A ker štejejo javne zbornice med najvišje ustanove javnega življenja, tvori politična ali parlamentarna stenografija najvzvišenejšo reprodukcijo njihovega udejevanja. Z uporabo stenografije se krepi energija mišljenja, ker more stenografija misli že v njihovem spočetju sprejemati ter se z njimi vzporedno uveljavljati. Stenografija ojačuje delazmožnost ter nudi vsakomur, ki se je v kateremkoli poklicu poslužuje, dovolj prilike in časa za duševno poglobitev pri snujočem delu. — Iz navedenih razlogov bi se moralo tudi debatnemu pismu v šoli posvečati več pozornosti nego doslej radi neodpustljive tesnornosti višje šolske oblasti, ki ne uvideva velike koristi stenografije v javnem kot zasebnem življenju. — Težiti je treba za tem, da si vzgojimo med Slovenci čim več izurjenih komornih stenografov, kakršnih v naši državi še vedno primanjkuje. — Pri tej priliki mi sili v pero, pribiti nepojmljivo in žalostno dejstvo, ki drastično osvetljuje sedanje slovenske razmere v svobodni državi. Ni-li bridka ironija usode, da je bil na I. državni gimnaziji v Ljubljani, kot matici in gojiteljici stenografske vede, v šolskem letu 1924./25. ukinjen stenografski pouk, čim je zaslužni dovršitelj slovenske stenografije in nestor slovenskih stenografov, ravnatelj Novak, ki je od leta 1900 dalje predaval svoj priljubljeni predmet, stopivši v pokoj, ostavil zavod?

Vsekakor pa je v interesu pospeševanja slovenske stenografije, da se po vzorcu drugih slovanskih vseučilišč v kratkem tudi na ljubljanski univerzi osnuje prepotrebna stenografska stolica, ko že izza leta 1920. posluje izpraševalna komisija za polaganje izpitov iz slovenske stenografije. Vedno očitneje se kaže potreba ustanovitve slovenskega stenografskega društva ter izdajanje strokovnega glasila z vladno podporo. Prosvitljenost nove dobe pa zahteva, da se vrši letos v Ljubljani slovenski stenografski kongres, združen s proslavo 60letnice obstoja slovenske stenografije ter 70letnice rojstva njenega najzaslužnejšega dovršitelja Frana Novaka.

Rudolf Binter.

S R B S K O - H R V A T S K A D E L A

Jovan Paliković, *Prognani*. Roman. 360 strani. Založba «Vijenca» v Zagrebu, 1925.

Da spišeš roman po zahtevah pobožne publike in dobršnega dela kritikov, je treba samo nekje začeti in nekje končati; med naslovnim listom in poslednjo piko lahko razmažeš po svoji cesarski volji vse, kar ti pride na um. Saj je vendar znana stvar, da je roman edina vrsta pesništva, ki ne pozna zakonov. Pripovedovati se pravi, povedati karkoli kakorkoli. Kdor ne ve s čim česa početi, naj vzame tisto reč in naj jo zbaše v roman. Ako s tem

receptom ne postaneš Flaubert ali Dostojevskij, boš vsaj «realist»: imenitna šarža, ki «diši po domači zemlji» in nas spominja ruske literature...

Gospodu Palikoviću priznamo, da je začrtal svoj floris s poznanjem terena in z zmisлом za smotrnost zgradbe. Zavedal se je, kaj bodi roman. Način, kako je razporedil snov, razpletel niti dogajanja, določil prostor temu in onemu ter ostrigel, kar ni bistvenega za organsko rast, razodeva ali večšo roko ali pa nesporen pisateljski talent; oboje je vredno zavidanja. Njegov roman je široko in premišljeno zasnovana, do konca tekoča in z logično doslednostjo v konec usmerjena slika ljudskega življenja in življa med «bromki pitome Bilo-Gore, visokimi vrhovi Papuka in, nekaj niže, vrhovi Moslavačke Gore». Glavna oseba, zmerom blodeči, zmerom koprneči in iščočiči, zmerom razočarani, v svojih najlepših upih in namenih večno ukanjeni Ivan Grašar, sin tega ljudstva, siromašen dijak, kesneje občinski pisar in beden prosvetitelj svojega bednega naroda, je živ in verjeten lik, s katerim čitatelj sočuvstvuje. Utemeljen, opredeljen in že naprej obsojen v značaju in usodi svojega versko poblaznega očeta, zraste iz skromne okolice do širjih razgledov, do globljega spoznanja in do močnejšega, razumnejšega hotenja, ki ga radi sprejememo kot nujnost. Roditeljeva blodno-vznesena prerokovanja o spasu in zveličanju se pri njem izkristalizujejo v prizadevanje, odrešiti soljudi s prosveto in organizacijo, in v težnjo po lastnem ustvarjanju, ki pa ostane — tudi to je utemeljeno v značaju — neuresničena. Njegova osrečevalna naloga vodi Ivana Grašarja širom domovine od razočaranja do razočaranja ter ga obenem pripravi, da doživi, s koreninami še v rodni grudi, z duhom že kaj nad njo, vso apokaliptično grozo svetovne vojne in vrtoglavo prevrata. To pa je bil poslednji visoki napon, ki ga je zmogla njegova izmučena duša. V popolni neutešenosti in skrajnem dvomu o vseh usodnih vprašanjih sveta in življenja skonča svojo pot. Kako jo konča — tega, se nam vidi, pisatelj ni prav jasno povedal.

«Prognani» je tedaj tipičen razvojni roman na verno izdelanem ozadju širokega narodnega življenja. Njegova snovna vsebina in večši zasutek bi utegnili izvabiti kritiko dokaj več pohvale, ako bi ga manj odbijala posoda, v katero je pisec naložil te lepe stvari. Umetnostni nedostatek je že preobilica pisem, ki zaustavljajo neposredni tok pripovedovanja in sčasoma utrudijo čitatelja tako zelo, da psihološko važnega razdobja po smrti Grašarjeve prijateljice Ane ne dojemlje več z zadostno nujnostjo. In čim bolj se bližamo čisto oblikovni strani, tem manj nas zadovoljuje roman. Ako je Walter Pater s svojo definicijo sloga («the finer accomodation of speech to that vision within») le količkaj zadel bistvo stvari, je slog g. Palikovića baš tisto, kar najbolj neprijetno nasprotuje notranjemu prividu. To ni pripovedovanje epika, ampak priučena, afektirana neprirodnost, ubijajoča sekanica feljtonistovskega žargona. Predstavstvena moč pripovedi je v glagolu, naš avtor pa govori v samostalnikih. «Tišino», «mrak» in druge take priljubljene kulise občutja razpostavlja z zapravljujostjo režiserjev, ki podcenjujejo okus in izbirčnost svojega občinstva. S te plati zaudarja njegov roman po šablonski žurnalistiki — in to je škoda, ker je Palikovićevev jezik drugače bogat z izrazi ter neobičajno čist in lep.

Da resumiramo: uvaževanja vredno delo avtorja, kateremu nalagajo njegove sposobnosti veliko več umetniških dolžnosti, nego jih je to pot izpolnil. Kdor si želi ogledati bistvo «hrvatskih prilik» skozi prizmo žive narodove duše, bo g. Palikoviću hvaležen za nekatera poglavja. V. Levstik.

Ivo Andrić, *Pripovetke*. Beograd 1924. St. 118. Srpska književna zadruga, kolo XXVII., broj 179.

Te zgodbe o Turkih in naših Bošnjakih so samo odlomek iz zbirke, započete s pripovedko «Put Alije Čerzeleza» in do danes nezavršene. Zagledale so po večini beli dan v «S. K. Glasniku», v «Jugoslovenski Njivi» in sarajevski «Prosveti», le nekatere so bile doslej neobjavljene. Folkloristično so precej zanimive, odlikujejo pa se tudi po živahnem slogu. Evo ti «U musafirhani» (samostanskem gostišču za tujce) maloumnega fra Marka, ki ni za duševno delo, toliko bolj pa robotá na polju, nekoč celo poskuša po svoje izpreobrniti v krščanstvo bolnega mohamedanca, ki pa besno pljune v križ in umre. «U zindanu» je isti kutar zaprt v poplavljeni temnici, ker je iz štedljivosti oddal vezirovemu namestniku premajhen džulus, t. j. davek na bogoslužne čine... «Čorkan i Švabica» prinašata sliko razburkanega mesteca, ki ga je cirkuška vrvohodka spravila tolikanj iz tečajev, da mora oblast odsloviti «komendiju», domačega cigana zanesenjaka pa na mrtvo ime pretepsti. «Za logorovanja» se turška vojska, čakajoč streliva, zažre v Višegrad. Dramatični višek tiči v prizoru z ugrabljeno devojko: starec jo leži z obredi, ko pa jo hoče briti, ga popade strast «i pomiješa se vas s njom»... «Mustafa Madžar», neugnan junak, ki ima že nedogledno vrsto zločinov na vesti ter uganja pred našimi očmi drzna nasilja, izgubi polagoma pamet od nespečnosti. Njegov konec spominja na Matovo pogibel v Flaubertovi «Salambi»... «Dan u Rimu» predočuje pijanstvo povojnega kurirja Kriletića, ki ga srečaš takisto na epskem kroku v bukareštanskem baru (Noč u Alhambri)... «Rzavski bregovi» so zgoščen privešek Masljevemu «Gospodinu Franju»... Avstrijsko prodiranje v Bosno tvori ozadje tudi čuvstveni historiji «Ljubav u Kasabi», polni vraž in praznoverja. Nazorno je očrtana suša, edino v Leitgebovi knjigi goriških novel utegneš zaslediti slično dojemljiv popis take uime v furlanski pokrajini.

Motivi iz prejšnjega stoletja bolj ustrezajo moji radoznalosti nego sodobna klateštva po mednarodnih središčih: vsekakor donašajo več narodopisnih podrobnosti. Izraz je osebnejši in sočnejši nego n. pr. pri Milici Jankovičevi. Francoski in nemški vpliv je znatno manjši pri našem ijekaveu. Toliko obilnejši pa so turcizmi, za katere je pridejan kratek rečnik. Nam prečanom bi trebalo raztolmačiti še dokaj provincializmov, brez potrebe pa so razložene besede kot ferman, hodža, ramazan. Nekoliko purizma ne bi škodilo: čul sem, da se mora marsikak novinec, ki rabi doma «vojke», pri vojaki privaditi tujemu «dizginu».

J. Sega.

Pesma nad pesmama. Preveo Svetislav Stefanović. 24 str. Cena 10 Din. S. N. Cvijanović, Beograd.

Znano je, da «Visoka pesem» prvotno ni alegorija o Cerkvi-nevesti in Kristu-ženinu, ampak niz prelestnih ljubavnih pesmi. Zakaj je cerkev od nekdanj zatirala to prirodno tolmačenje in zakaj so pooblaščen prireditelji in tolmači svetopisemskih besedil nalili v opojno vino starohebrejske erotike toliko blagoslovljene vode, izprevidiš brez težave, ako čitaš «Pesem nad pesmimi» v nepovrjenem prevodu, ki ga je oskrbel g. Stefanović po najzanesljivejših tekstih. Njegova ritmična prepesnitev se čita in uživa kakor najlepši izvirnik. Okusno opremljeni knjižici je pridejan komentar, v katerem najdeš poleg drugih pomočkov za točno umevanje tudi doslovni pomen nekaterih kočljivih mest, ki jih farizejska sedanost ne bi več prenesla v prostodušni neposrednosti izvirnega besedila.

V. Levstik.

Gustav Krklec, Dostojevski kao čovek. 18 str. Štampa d. društva «Natošević» u Novom Sadu. Založba — ?

Kratka in nepopolna, v nekaterem pogledu plehka slika velikega Rusa, vzlic temu pa zanimiva za ljudi, ki jih mika pogledati v njegovo intimno življenje. Resnični častilec Dostojevskega naj rajši seže po virih, iz katerih je zajel tudi g. Krklec vso snov za svojo razpravo. «Dostojevski kao čovek» je ponatisnjen iz «Letopisa» knjige 305, zv. 1—2. Posebnih ambicij stvarca ne razodeva; nivô je baš dovolj visok za dober podlistek ali za predavanje širjemu občinstvu. Lastilni pridevnik «Dostojevskov, -a, -o», genetiva «Ljubov Fjodorovne» in «Jasnaje Poljane», dativ «Tolstoju» in «afero Petraševski» odklanjamo, ker se ne ujemajo ne s slovnico ne s Krklečevim literarnim ugledom.

V. Levstik.

KRONIKA

DOMA ČI PREGLED

Spomenik septembrskim žrtvam. Usoda spomenika, ki ga je v spomin Lundru in Adamiču pred več nego petnajstimi leti izvršil kipar Svet. M. Peruzzi, je prav čudna. Ko je bil nagrobnik dovršen, ga «združeni narodni odbor» iz političnih razlogov ni mogel postaviti na določenem mestu, to je na pokopališču Sv. Križa. Tako je spomenik moral v skladišče, kjer še dandanes čaka odrešenja. Vsako leto se po večkrat javljajo glasovi, ki zahtevajo, da se ta spomenik padlim žrtvam končno le postavi. Tudi letos niso izostali.

O Vseh svetih je «Slovenski Narod» priobčil notico, kjer neznani dopisnik zahteva čim skorajšnje postavitve spomenika v mestu, in sicer na Pogačarjevem trgu. V «Jutru» (št. 254) je Anton Adamič ponovil to zahtevo s sledečim utemeljevanjem, ki je vredno, da se omeni: «Informiran sem sedaj točno, zato ne morem reči drugega, kot da se v popolnem strinjam z nazoni g. Fr. Govekarja v «Slovenskem Narodu» pred dvema (prav za prav pred tremi leti; op. pisca) letoma. Spomenik je za sedanje razmere menda res neprimeren! Naloga prihodnjega občinskega sveta je, da poskrbi za preformacijo sedem metrov visokega kolosa, ki bi že vsled svoje kamnoseške preprostosti žalil občutljivo oko, če bi stal, magari tudi na Pogačarjevem trgu. — Pogačarjev trg je najidealnejši prostor!»

Ne zaradi tega površnega članka, ki kaže malo umevanja in več nepoučenosti o stvari, temveč zaradi zmotnih in umetnostno nevdzdržnih umetnostnih nazorov, ki jih člankar navaja, treba ponovno jasno in glasno povedati že večkrat poudarjeno resnico: da Peruzzijev nagrobnik žrtvam krvavega septembra 1908. leta ne sodi na Pogačarjev trg. Kot nagrobnik more doseči svoj pravi namen samo na mestu, za katero je bil mišljen, to je na pokopališču. Na vsakem drugem prostoru v mestu bi bil nemogoč. Razen tega treba upoštevati, da je bil spomenik v zmislu naročila zasnovan z izreenim ozirom na izpostavljen in povsod odprt prostor. Kiparski del (ženski genij) v nadživljenski velikosti naj po stvariteljevem zamisleku učinkuje monumentalno z maso in strogimi, grobimi, arhitektonsko občutenimi oblikami in velikopoteznimi obrisi brez izdelanih detajlov. Cela skupina s precej težkim in mogočnim podstavkom in bolj enostavno zamišljeno figuro, močno navpično poudarjeno, je za razmeroma neveliki

Pogačarjev trg preveč težka. Celotni pogled bi bil vsled prekratkih razdalj nepopoln in moteč. Preudariti treba nadalje, da je vsak javni monument bistven in neločljiv del prostora, kjer se nahaja in da s svojo okolico tvori enotno sliko, ki more povoljno učinkovati le, če med spomenikom in miljejem vlada skladno in vzajemno spopolnjujoče se razmerje. Zato ne gre postavljati spomenikov brez ozira, da li s svojo stavbinsko okolico tvorijo harmonično celoto. V danem slučaju je naknadna prilagoditev oblik že izgotovljenega spomenika obstoječim stavbam in prostorninskim razmeram nemogoča.

Kar se tiče predlagane «preformacije» Peruzzijskega spomenika, ni treba ponavljati, da je vsak tak načrt jalov in brezupen. Poudarjam, da o umetnostni kakovosti tega spomenika tu ne more biti govora. Kako si sicer pisec navedenega članka predstavlja to preformacijo, ne vem. Prepričan sem, da bi iz že gotovega dela bilo težko napraviti kaj več nego polovičarsko skrpučalo, tudi če bi avtor v tako krparijo privolil, kar je pa še vprašanje. Vsekakor že stroški ne bi bili majhni. Preoblikovanje nagrobnika brez umetnikovega soglasja in sodelovanja bi bil dokaz kulturnega barbarstva in pomanjkanja takta napram stvaritelju, ki je tudi po pretoku let še vedno duševni lastnik svojega dela in pred vsemi upravičen sklepati o njegovi končni usodi.

Pogačarjev trg je eden redkih organsko nastalih in lepo zaključenih ljubljanskih trgov, ki še zaslužijo to ime. Kot le malokateri nudi resnično primeren okvir javnemu spomeniku ali monumentalnemu vodnjaku. Načrt, ki se je pojavil pred leti, da se na tem javnem prostoru postavi Krekov spomenik, je našel v umetnostno razumni javnosti mnogo vnetih zagovornikov. Mislim, da bi primerno zasnovan spomenik, tudi skromnejših dimenzij, ki bi se skladal z okolnimi slogovno enakovrednimi stavbami in ne motil mirne stenske kulise, lahko dosegel prav močan vtis.

Za Peruzzijskega nagrobnik pa Pogačarjev trg nikakor ni primeren. Spomenik septembrskim padlim naj končno že najde mesta tam, kamor je bil od vsega početka namenjen: na pokopališču pri Sv. Križu. K. D.

I N O Z E M S K I P R E G L E D

Kultura in umetnost v novi Rusiji. Pod tem zaglavjem je imel pred kratkim Anatol Lunačarski, sovjetski ljudski komisar za ljudsko prosveto in avtor raznih dram, v Berlinu predavanje, ki je v marsičem zanimivo za nepoučeno zapadno Evropo. Njegov govor je ponatisnila berlinska «Die neue Rundschau». V prvem delu govori Lunačarski o prizadevanju komisariata za ljudsko prosveto za pobijanje analfabetstva in dokazuje na podlagi številnih stalno pojemanje tega nacionalnega zla. Nato govori o odnošajih med ruskimi znanstveniki in učenjaki ter sovjetsko vlado. Zadnji odstavek, ki govori o sodobni sovjetski umetnosti, prinašamo čitateljem «Ljubljanskega Zvona» predvsem v informativne svrhe, ne da bi se kakorkoli spuščali v idejno stran avtorjevih razmotrivanj. Opozarjamo samo na pasus, ki govori o vpoštovanju preteklosti. V zvezi številnim protivnim glasovom in težnjam v zadnjem času je namreč jasno, da brez žive zveze s tradicionalno preteklostjo in njenimi pridobitvami ni mogoč zdrav, organski razvoj nobene kulturne panoge v narodu, najmanj pa umetnosti, to zlasti še v današnji dobi, ki je tako uborna na nadpovprečno-velikih, genialno-revolucionarnih umetnikih. Lunačarski pravi:

«Kdor služi družbi in kdor posveča svoje moči izključno reševanju najvažnejših vprašanj v življenju, se lahko nagiblje k mnenju, da je umetnost luksus družbe. Tako nastajajo struje nekega čudnega puritanstva, ki smatrajo umetnost samó kot nekaj, kar spada k prijetnemu življenju, in trdijo, da je to življenje treba zamenjati z nekim čisto stvarnim, da, asketičnim. Še češče naletiš na nazor, da sploh ni času primerno, stavljati v tako kritični dobi umetnostna vprašanja, da umetnost časa šele pride, mnogo kasneje, ko bo boj dobojevan in bomo čisto samó po sebi utegnili misliti na to, da okrasimo poslopje družbe, ko bo dozidano. — A paralelno s temi naziranjmi se je razvilo v proletarskih in kmetskih množicah kakor tudi v krogih stranke docela drugačno umetnostno pojmovanje. To je prineslo prvemu desetletju porevolucionarne dobe, katere koncu se bližamo, precej pomembne in zanimive pridobitve. Umetniki sami so reagirali na revolucijo čisto različno. Del onih, ki so stali na stališču čiste umetnosti, t. j. umetnosti najbolj rafiniranega formalnega užitka, so takoj začutili v revoluciji svojega sovražnika. Celó mnogi onih, ki so ostali v Rusiji in skupaj z nami prebili zmago-slavne in težke dni, menijo, da prizadevata pomanjkanje bogatih naročnikov in zmanjšana zahteva po zgolj estetskih užitkih umetnosti nepopravljivo škodo. — Jaz moram s svoje strani ugotoviti, da je zgolj estetska umetnost, katere zanimivih pridobitev nikakor ne maram zanikati, malo prikladna za ljudske množice, ki preživljajo revolucijo, in da bo še minilo dokaj časa, preden bomo utegnili kultivirati tako umetnost. To se seveda ne pravi, da je revolucija zadala umetnosti težak udarec. Res je nasprotno. Edino revolucija je bila zmožna dvigniti umetnost na novo višino in ji dati nek poseben močen značaj. V začetku revolucije se je ustvarila neka pomembna struja, ki se je priključila z vsem srcem revoluciji in ki so se ji pridružili vsi naši levičarji, to je futuristi, suprematisti i. dr. A tudi v tem krogu, v katerem ni bilo malo talentov, se je kmalu pojavila nova teorija, ki ima še zdaj nemalo pristašev. Ta trdi, da se je umetnost kot ideološka oblika že davno preživela, t. j. da stoji tako zvanim upodabljavajočim umetnostim resnična produkcija nasproti in da bo zavzel v bodočnosti mesto umetnika inženir, ki daje predmetom zaključeno, smotreno obliko.

Spretno in smotreno napravljeni predmetje: to naj bo poglobljena pridobitev, ki naj nadomesti vso staro estetiko, stare oblike arhitekture, slikarstva in umetnosti. Javili so se celo poskusi, slovstvo in glasbo podvreči takemu inženirskemu principu. V tem odnosu do umetnosti se je razodevala čudna socialna kriza umetnosti. Umetnike z levega krila ne smemo sumiti niti za hip, da so nepoštene. Pridružili so se proletariatu ne brez oduševljenja. A vzlic temu so jim bila ideologija proletariata in zlasti njegova doživetja docela tuja. Ti umetniki so po svoji pretežni večini čutili, da niso sposobni ustvariti umetniške ideologije novega razreda. S čim pa naj bi potem služili proletariatu, če ne s pripravljenostjo, ustvarjati mu vsaj vedre in udobne reči? Pri tem se jim je dozdevalo, da je proletarijat produkcijski razred par excellence in da si s tem, da se odpovedó ideološkemu ustvarjanju, odresejo tako rekoč intelektualnega prahu s svojih nog in se podadó v isto črto, v kateri stoji proletarijat. A proletarijat seveda ni samo producirajoč razred. On si ustvarja svoj svetovni nazor, on hoče preobraziti ves svet, on je poln najkompliciranejših čustev, od najglobljega ogorčenja in prezirljivega smeha do vroče ljubezni in požrtvovalnosti. Meščanski razred je zavzel v zadnji dobi neki bistveno formalni značaj, ker nima meščanski

razred nobenih novih idealov, se odrekel svojim starim revolucijskim idealom in je zdaj ideološko siromašen razred, kar se očituje v tem, da se vedno znova oglašajo glasovi, ki govore o koncu evropske kulture. Novi razred pa prinaša s sabo presenetljivo bogastvo misli in zlasti čustva, tako da se ne sme dvomiti o tem, da napači za umetnost nov razcvet, umetnost, ki bo odzrcaljala resničnost, imela silen moralen patos in ki stremi po neki še nikdar obstoječi monumentalnosti. — Ljudski komisariat za ljudsko prosveto se ni smatral za upravičenega, posegati v borbo posameznih struj in z državno močjo ene podpirati, druge ovirati v njih razvoju. Mi imamo zgolj obrambno cenzuro, ki je naperjena na to, da prepoveduje protirevolucionarne propagandistične spise. V vsem drugem stoji vlada na stališču popolne svobode in skuša, kolikor je v njenih močeh, pomagati vsem smerem umetnosti. — Posebno težko je bilo za vlado vprašanje odnošajev do novo nastajajoče proletarske umetnosti in do umetnosti pisateljev in umetnikov naše zemlje, ki ne spadajo h proletariatu. — V tem vprašanju je nastala tako silna polemika, da smo bili prisiljeni, podvreči vprašanje naše umetnostne politike posebnemu, jako pozornemu premišljevanju v centralnem komiteju naše stranke. — V popolnem soglasju z Leninovo oporoko se je opozarjalo na to, da moramo svojo klasično umetnost in umetnost naših «narodnikov» skrbno čuvati, da se imamo mnogo učiti pri klasičnih drugih narodov in da se tu kakor povsod dado storiti nadaljnji koraki na proletarskih potih edinole potem, ko bomo prebavili vso kulturno dediščino preteklosti. Hkratu smo ugotovili, da je poskus proletarskih pisateljev, zavzemati tako rekoč neko poveljniško pozicijo in izrabljati v naravni igri talentov in smeri na polju umetnosti zmago njih razreda, nedopusten in kvarljiv. Revolucija jemlje pod svoj protektorat vse pisatelje, ki ji niso sovražni, in revolucija pričakuje, da bo nova umetnost, ki ji odgovarja, nastala po naravni poti potom kvalitativne in kvantitativne rasti. — To stališče v umetnosti pomenja pravilno srednjo linijo, s tem da hkratu priznava silen pomen predrevolucionarnih pridobitev in priznava tudi ne manjšo vrednost one umetnosti, ki nosi pečat revolucije na sebi in ki se že zdaj očituje v posameznih, mnogo obetajočih talentih.

Kako se revolucija dejansko zrcali v umetnosti? Pred vsem imamo mi izredno bogato slovstvo, ki hitro narašča. Na skrajno desnem krilu te literature imamo neko vrsto skeptične opozicije, ki pa ne igra velike vloge. Nato pridejo pisatelji, ki uživajo že veliko slavo in ki porabljajo svojo mojstrsko stvariteljsko silo v to, da črtajo revolucionarno resničnost. Na prvem mestu stoji tukaj Aleksej Tolstoj, čigar ustvarjanje je zelo izdatno, a ne enakomerno, ki pa mestoma dosega najvišji vrhunec, kot na primer v povesti «Sinja mesta».* V to skupino je treba računati tudi Borisa Pilnjaka in druge pisatelje, ki mu slede, ki cenijo nad vse originalnost in mojstrstvo oblike in se v tem smislu tesno priključujejo zadnji fazi predrevolucionarnega slovstva, a zajemljejo istočasno svoje predmete iz žive resničnosti. Zanimivejša je velika skupina, za katero so značilna imena Leonov, Lavrenjev, Sejfulina in Vsevolod Ivanov ter drugi. To so zastopniki našega novega slovstva. Ti zaničujejo bolj ali manj dekadentne oblike predrevolucionarne literature in navezujejo na naše največje pesnike in romanopisce. Neko vlogo so igrali v naši literaturi futuristi, bolje, nekdanji futuristi, med katerimi so naj-

* To povest priobči Ljubljanski Zvon v letošnjem letniku v ciklu «Nova Rusija». (Op. ur.)

pomembnejši pesniki Majakovski, Tretjakovski in Asev, katerih dela so v zadnjem času zelo revolucionarna in celo agitatorična in ki so za ta dela našli radikalno, virtuožno obliko, ki je v sedanjem času najboljša pot za okrepitev razburljive sile njih revolucionarnih verzov. — Pri navajanju čisto proletarskih pisateljev moram pričeti seveda z velikimi, ki so nastopili že v prvih porevolucionarnih časih, kot Kazin, Aleksandrovski in drugi. V zadnjih letih sta opozorila naše zlasti Bezimjanski in Utkin. Nato pridejo romanopisci, med katerimi se je odlikoval zlasti Gladkov s svojim romanom «Cement», novelisti, med katerimi zavzema prvo mesto Lebedinski s svojo pretresljivo novelo «Teden» in z mnogo obetajočim «Komisarjem». Nato Furmanov, ki daje v svojih delih žive slike revolucionarne borbe. Posebno pomemben je Serafimovič, ki je ustvaril v svojih zadnjih delih — zlasti v povesti «Železna reka» — oblikovno dovršeno in resnično stvaritev boja množic za svobodo. Záme je naravnost smešno, če čitam v evropskem tisku trditve, da čisto komunistični pisatelji niso dali našemu narodnemu slovstvu nič novega.

Na drugih poljih umetnosti je doseglo najvišji razvoj gledališče. Skupno s splošnim razvojem našega slovstva imamo zdaj novo, prav dragoceno dramatiko. A reči je treba, da je naše gledališče v zmislu čiste gledališke umetnosti za enkrat to dramatiko prehitelo. Kljub temu, da so ekstremno levičarski elementi večkrat nastopili zoper ljudski komisariat za ljudsko prosveto zaradi njegovih prizadevanj za ohranitev naših najboljših akademskih gledališč, moramo s ponosom poudariti, da smo tem gledališčem pomagali preko najtežjih časov in da imamo v sedanjem času v Moskvi in Leningradu najodličnejša dramska in operna gledališča, ki so ohranila najboljše tradicije našega gledališča in ki so iz vse duše pripravljena sprejemati novo vsebino in ji dajati sijajno interpretacijo. Ravno v zadnjem letu je dokazala cela vrsta dramskih uprizoritev in inscenacij oper v povsem novem duhu, kako smotreno je bilo celo z revolucionarnega stališča, obdržati ta gledališča. K gledališčem s starimi tradicijami ne spadata samo Državno gledališče in svetovno znano Umetniško gledališče s svojim znanim Studiom, ki se zdaj imenuje drugo umetniško gledališče, marveč tudi gledališča novih radikalnih poskusov pod vodstvom Tajrova. Izven okvira akademskih gledališč stojé izredno zanimiva gledališča, ki so bolj ali manj tesno zvezana z levičarskimi strujami. Sem spadajo Meierholdovo gledališče, Revolucijsko gledališče, Judovsko komorno gledališče in več drugih. Spočetka je bil Meierhold, ki je ena najkarakterističnejših osebnosti našega gledališča, zelo vplivan od misli o premoči oblike nad vsebino. Nagibal se je celo k misli, ki smatra gledališče predvsem kot posebno vesel kraj za zabavo in razvedrilo. Tako se dado tolmačiti njegovi duhoviti in ekscentrični domisleki, kakor tudi popolnoma zapostavljeno zanimanje za socialno vsebino iger. Ampak imena sama so tu skrbela za korekturo, in v svojih novih inscenacijah je Meierhold izredno srečno in ob krepki soudeležnosti publike umel združiti socialni realizem z nekim svojerodnim hiperbolizmom, kar mu je v «Učitelju Bubusu» in posebno v «Mandatu» dopustilo ustvariti veličastne in pomembne socialne karikature. Isto pot je nastopilo tudi Revolucijsko gledališče s svojo zelo posrečeno inscenacijo veseloigre «Zračni kolač». — Stari in novi repertoar naših gledališč, stalno iskanje v smeri vsebine in gledališke oblike ter naše izredno obilje na igralskih močeh delajo naše gledališče posebno zanimivo za Evropo in Ameriko. Razen specialnih umetniških gledališč imamo v Rusiji izredno krepak gledališki pokret, ki je v zvezi s proletarskim kulturnim pokretom.

z delavskimi klubi in kmečkimi čitalnicami. Pomembne uspehe je doseglo tako zvano «Samotvorno gledališče» v inscenacijah «živih časnikov», agitacijskih komadov in sketchov. V Moskvi in zlasti v Leningradu imamo več delavskih trup, ki so zmožne podajati čisto umetniške in hkratu z revolucionarno strastjo prežete uprizoritve.

Nekoliko šibkejši razvoj je pri nas po revoluciji doseglo slikarstvo. Gotovo, če se sodi po uspehih naših razstav v Berlinu, posebno v Parizu, motri evropsko občinstvo z zanimanjem naše risarske umetnosti. Veliko smo dosegli na polju grafike in posebno plakata, in skupno z gledališčem je prejelo to polje največje število prvih cen na pariški razstavi. — V slikarstvu imamo v celoti tri struje. Najprej umetniška skupina, ki je ostala zvesta impresionistični šoli. Tu je najzanimivejša skupina Vzhod, v kateri je združena ona mladina, ki upodablja v stiliziranih oblikah industrijski glad, gibanje množic, električno, najnovejšo kulturo itd. Druga zanimiva organizacija je Udruženje umetnikov revolucionarne Rusije. Ta skupina je odločno stopila na pot realizma in hoče vzpostaviti tehniko velikih mojstrov klasične dobe, da bi podajala s pomočjo te tehnike našo sodobnost. Kljub temu da ta skupina še nima nobenega klasičnega mojstra, je zanimanje zánjo v množicah izredno veliko. Obisk razstav in številnih muzejev je izredno velik. Seveda se mnogo umetnikov tudi po veliki revoluciji ni izpremenilo v ničemer, ti žive nadalje v svojih predrevolucionarnih tradicijah. Takim umetnikom mora biti v naši kulturni atmosferi nekoliko tesno. Zakaj naša kultura, ki se sicer ne odreja iskanju oblike, je vendar predvsem prežeta z družabnim duhom.

Najmanj se zrcali revolucija v glasbi. Gotovo, da vidimo tudi v stremljenju najpomembnejših komponistov simptome, da ne bi priobčevali samo svojih običajnih del, marveč skušali zajeti tudi odmev silnih dogodkov časa. V tej smeri lahko navedemo zadnjo simfonijo Mjaskova, simfonijo Gedikeja, kakor tudi opere in balete kot so «Dekabristi» Zlatojeva, «Lola» Vasilenkova in druge, ki pa bodo šele v tej sezoni prišle na oder. V prvih letih revolucije se je na široko razvila tako zvana podrobno-agitatorična umetnost, to je umetnost, ki si je prizadevala podajati v prikupljivih in laskavih artističnih oblikah elementarna gesla naše revolucije. S tega stališča je narodno gospodarska in agitatorična stran kinematografa dobila ogromen pomen. Izdelava filmov, ki so zlasti prikladni za vas, se vrši tudi zdaj. Drugače pa je agitatorična struja v umetnosti postala šibkejša, kakor je sploh popustila ljubezen za meetinge. — Naše široko občinstvo zahteva sedaj globlje vsebine. Zemlja potrebuje «Veliko umetnost», v kateri zveni seveda tudi glas revolucije, ker diha avtorji in občinstvo revolucionarni zrak.

Ne morem predočiti vseh polj naše vstajajoče in nov značaj zavzemajoče umetnosti. Nekaj naših pridobitev na polju naše umetniške kinematografije bo Berlin videl. Nekaj s polja gledališča je videl. A to je seve samo majhen poizkus tega, kar se ustvarja v sovjetski Uniji. Nikakor ne morem trditi, da smo že dosegli razcvet umetnosti. Trdim samo, da imamo za ta razcvet vse potrebne elemente in predpogoje.

Tako se gradi nova kultura sovjetske Zveze pod najtežjimi pogoji. Ona vpoštevata pri vsem kritičnem motrenju preteklost, po drugi strani pa se naslanja na prve iztočnike samostojnega ustvarjanja delovnih množic. Svoje delo vršimo v zavesti, da služimo ne samo narodom Unije, marveč tudi splošnemu kulturnemu razvoju vsega človeštva. »

F. A.

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Burian Václav**, Český repertoár v novodobé slovinské dramatice (1848—1924). 184—217 str. (Zvláštni otisk ze Sborníku prof. Jana Máchala.)
- Euripides**, Hippolytos. Tragedija v petih dejanjih. Prevel Fran Bradač. Ljubljana. Založil prevajalec. 1925. 80 str.
- ***Glasnik Saveza Trezvene Mladeži**. God. IV. Br. 1. i 2. Urednik Gj. K. Stojić. Beograd. Savez Trezvene Mladeži. 1925 - Oktobar. 32 str.
- Kotnik Janko**, Slovensko-francoski slovar s seznamom nepravilnih glagolov. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1926. 383 str. Cena vez. 70 Din.
- Levstik Vladimir**, Zmijí hnízdo. Ze slovinštiny přeložil Bohuš Vybíral. Olomouc. R. Promberger. 1925. 178 str.
- Naš dom**. List za ljudsko prosveto. Letnik XVIII. Januar. Maribor. 1926. 24 str. Cena za vse leto 20 Din.
- Paliković Jovan**, Prognani. Roman. Zagreb. Tisak «Tipografije». 1925. 360 str.
- Pečjak Rudolf**, Kraljična z mrtvim srcem. Pravljíčna komedija v štírih dejanjih. Pevske in glasbene točke zložil Anton Dolinar. Kranj. Podmladek Rdečega križa in šolski oder «Vesne» na meščanski šoli v Trziču. 1926. 55 str.
- Pengov Fr. in Ratajec A.**, Poljudna kemija. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1925. 127 str. (Mohorjeva knjižnica, IX.)
- Pivko Ljudevit**, Rame ob ramenu. Druga knjiga: Informatorji. Maribor. Klub dobrovoljcev v Mariboru. 1925. 120 str.
- Sever Ivo**, Prešéren. Misterij Slovenstva. Kamnik. «Naša gruda». 1925. 46 str.
- ***Smiljanić-Bradina Tomo**, Kanonska vizitacija Reke. Desetak sličica. Skoplje. Biblioteka Mačedonija, 5. 1925. 36 str.
- ***Stefanović Svetislav**, Pesma nad pesmama. (Prema jevrejskom i drugim tekstovima.) Beograd. S. B. Cvijanović. 1925. 24 str. Cena 10 Din.
- Tominec Angelik, P. O. F. M.**, Sonce in senca. Zagovori kršćanske vere. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1925. 176 str. (Mohorjeva knjižnica, 8.)
- Veber France**, Estetika. Psihološki in normativni temelji estetske pameti. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. XVI+343 str. (Splošna knjižnica, zv. IX. Publikacija Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani, filozofska sekcija št. 3.)
- Zakona o državnem računovedstvu s pravilnikom**. Druga izdaja. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1925. 172 str. in 6 obrazcev. Cena s poštnino vred 45 Din 50 par. (Zbirka zakonov, IX. snopič.)
- Zbori**. Mesečna revija za novo zbersko glasbo z glasbeno književno prilogo. Urejuje Zorko Prelovac. Ljubljana. «Ljubljanski Zvon». II. letnik. št. 1. 1926. 8 str. Cena letno 40 Din.

SIENKIEWICZEVA DELA

KOT DRUGI ZVEZEK ZNAMENITIH SIENKIEWICZEVIH
POVESTI JE PRAVKAR IZŠEL ZGODOVINSKI ROMAN

I. DEL

POTOP

I. DEL

OBSEGA 600 STRANI VELIKE OSMERKE IN 9 ILUSTRACIJ
CENA BROŠIRAN 110.- DIN, V POLPLATNO VEZAN 124.- DIN,
V CELO PLATNO 134.- DIN

NAROČNIKI-PREDPLAČNIKI,

KI SO DOBIVALI ROMAN V SNOPIČIH PO 128 STRANI, SO
PLAČALI ZANJ LE 30 DIN

PO ISTI CENI GA DOBE TUDI ŠE NOVI NAROČNIKI,
KI PLAČAJO ZA PRVI DEL 30.- DIN IN ISTOČASNO NA RAČUN
DRUGEGA DELA ŠE 40.- DIN, TEDAJ SKUPAJ 120.- DIN - DRUGI
DEL BO IZHAJAL ISTOTAKO V SNOPIČIH PO 128 STRANI

NAROČNIKI DOBE ORIGINALNE PLATNICE ZA PRVI DEL V
POLPLATNU ZA 8.- DIN IN V CELEM PLATNU ZA 12.- DIN

NAROČILA SPREJEMA ZALOŽNICA:

KNJIGARNA TISKOVNE ZADRUGE

V LJUBLJANI, PREŠERNOVA ULICA ŠTEV. 54
(NASPROTI GLAVNE POŠTE)

PRVA KNJIGA SIENKIEWICZEVIH DEL:

Z OGNJEM IN MEČEM

ZGODOVINSKI ROMAN - Z ILUSTRACIJAMI

BROŠ. 30.- DIN, V POLPLATNO VEZAN 94.- DIN

MESTNA
HRANILNICA
LJUBLJANSKA

(GRADSKA ŠTEDIONICA)

V LJUBLJANI

Stanje vloženega denarja preko 180,000.000 Din

Sprejema vloge na hranilne knjižice in tekoči račun proti najugodnejšemu obrestovanju

Zlasti plačuje za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti

Dovoljuje posojila na posestva in menice po nizki obratni meri

Jamstvo za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kakor kjerkoli drugod, ker jamči za nje poleg lastnega hranilničnega premoženja še

MESTO LJUBLJANA

z vsem premoženjem in davčno močjo. Zaradi tega nalagajo pri njej tudi sodišča denar mladoletnih, župni uradi cerkveni in občine občinski denar

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je denar popolnoma varen

Združene papirnice
**VEVČE, GORIČANE
IN MEDVODE**

d. d. v Ljubljani
**priporočajo svoje
vsakovrstne izdelke**

Komercoljerna pisarna:
Vevče,
pošta Devica Marija v Polju

Telefon 167 (Ljubljana)
Brzjavljavi: Papirnica Vevče

L J U B L J A N A
DUNAJSKA CESTA 2
HOTEL SLON
(ELEPHANT)

VIS-A-VIS GLAVNE POŠTE
POSTAJA ELEKTRIČNE CESTNE ŽELEZNICE
RENOMIRANO
PRVOVRSTNO PODJETJE

**VES HOTEL IN VSA
OPREMA MODERNO
PREUREJENA | CEN-
TRALNA KURJAVA
DOBRE POSTELJE,
DOBRA POSTREŽBA
IN SNAŽNOST NAČE-
LO | SOLIDNE CENE**

INTERURBANSKI TELEFON 43
LASTNIKA
HEDŽET & KORITNIK

Mednarodni spedijski zavod v Ljubljani
Podružnica na Jesenicah

R. RANZINGER

Javno skladišče
zvezano s progo
juž. žel.

Spedicije
vsake vrste -
Shramba - Za-
carinjenje - Specialna
oprema za prevažanje po-
hištva - Nabiralni promet iz
Avstrije, Češkoslovaške in Italije

Davka in
carine
prosto skladišče

Telefon št. 60 — Račun poštne hranilnice št. 10.450